

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

A. ALPASLAN EKER

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK DIŞ
POLİTİKASINDAKİ GELİŞMELER VE
TÜRKİYE’NİN NATO’YA GİRİŞ SÜRECİ
(1945-1952)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
YRD.DOÇ.DR. ORHAN AVCI**

KIRIKKALE 2007

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı, zamanın en kanlı ve tahrip gücü yüksek savaşı olarak tarih sayfalarında yerini almıştır. Uzun ve yıpratıcı savaş ülkeleri harabe haline getirmiş, özellikle sosyal ve ekonomik yaşamı felce uğratmıştır. Bununla beraber kurulmuş olan dünya düzeni ve güçler dengesi değişmiş, güvenlik bunalımı doruk noktasına ulaşmıştır. Savaş sonucunda Avrupa'nın büyük bir bölümü yorgun ve bitkin düşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri kıtasına çekilirken, Sovyet Rusya ise İkinci Dünya Savaşından büyük bir toprak kazancıyla çıktığı halde yayılma eğilimine girmiştir. Bu durum dünya gündemini yeni bir bloklaşma ve ittifaklar dönemine sokmuş ve Soğuk Savaş dönemi başlamıştır.

Tüm Doğu Avrupa'yı etkisi ve hakimiyeti altında tutan Sovyetler Birliği, yanı başındaki tarihi komşusu olan Türkiye'den özellikle Boğazlar'ın durumunun yeniden gözden geçirilmesi ve Doğu Anadolu'daki bazı illerin geri verilmesi yönünde çeşitli taleplerde bulunmuş ve yoğun baskı uygulamıştır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iyice güçlenen Rusya'ya karşı Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na girmiş ve Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini almaya çalışmıştır. Türkiye bu hususta başlangıçta istediği sonuçları alamasa da yoğun uğraşlar neticesinde, sonraları istediğini bir nebze de olsa almıştır.

Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile Amerika Birleşik Devletleri'nin maddi desteğini sağlamayı başaran Türkiye, kapı komşusu Sovyet Rusya olan bir ülke için bu yardımların yeterli olmadığını savunmuş ve bu konuda Amerika Birleşik Devletleri'ni ikna etmeye çalışmıştır. Bu esnada Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa ülkelerinin kurduğu Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı-North Atlantic Treaty Organization (NATO) kurulmuştur.

Kurulduğu ilk tarihten beri Türkiye bu teşkilata girmek istemiştir. Ancak İngiltere'nin Orta Doğu Komutanlığı planlarında Türkiye'den aktif bir şekilde yararlanamadığını düşünmesi ve NATO üyesi diğer Avrupa ülkelerinin Rusya ile sınır komşusu bir ülkeyi NATO'ya almak istememeleri, Türkiye'nin bu isteğinin başlangıçta gerçekleşmesini engellemiştir.

Soğuk Savaş dönemi Rusya'nın liderliğinde oluşan Doğu Blok'u (Varşova Paktı) ve Amerika Birleşik Devletleri'nin liderliğinde kurulan Batı Blok'unun politik mücadeleleriyle sürüp gitmiştir.

Doğu ve Batı Blokları arasındaki kutuplaşma süreci bütün hızıyla devam ederken Kuzey Kore birliklerinin bir bahane ile sınır geçerek 25 Haziran 1950'de Güney Kore'ye saldırması Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Rusya diğer bir deyişle Doğu ve Batı Blokları arasında yeni bir gerginliğe neden olmuştur. Bu gerginlik geniş bir coğrafyaya sahip olan Sovyet Rusya'nın dünyanın herhangi bir yerinde sıcak çatışma başlatabileceğini Amerika Birleşik Devletleri'ne göstermişti. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'ni kendi kıtasına çekilme ve başta Avrupa ve diğer bölgelerdeki sorunlara karşı tarafsız kalma politikalarından vazgeçerek stratejilerini yeniden kontrol etmek zorunda bırakmıştır.

Bu sırada Türkiye'de 1950 seçimleri yapılmış ve Demokrat Parti (DP) NATO'ya giriş vaadiyle iktidara gelmiş ve Kore'de çıkan bu krizden yararlanabileceğini düşünmüştür. Böylece Amerika Birleşik Devletleri'nin Birleşmiş Milletler Ordusu'nun müdahalesi için yardım çağrısını olumlu yanıtlayarak, başta Amerika'nın ve Avrupa'nın olumlu yönde dikkatini çekmeyi amaçlamıştır. Nitekim Kore Harbi'ne bir tugay kuvvetinde birlik göndererek bu niyetinin ciddi olduğunu göstermiştir.

Kore'ye asker gönderme kararıyla dünya gündeminde olumlu bir hava estirmeyi ve Amerika Birleşik Devletleri'ni etkileyerek NATO'ya giriş sürecini kolaylaştırmayı amaçlayan Türkiye, Kore'deki başarılarına rağmen ilk başta NATO'ya üye olmayı başaramamıştır. Ancak başından beri bu üyeliğe karşı olan İngiltere'nin Türkiye'nin

Orta Doğu Komutanlığı planlarında yer almayı kabul etmesiyle ikna edilmiş ve önemli bir engel aşılmıştır.

Ayrıca yalnızlık politikasından vazgeçmiş Amerika, Rusya ile olası bir savaş ve Ortadoğu'da çıkacak olan bir çatışmaya müdahale edebilmesine olanak sağlayacak askeri üsler için en iyi bölgenin Türkiye olduğunu değerlendirmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin stratejik konumundan yararlanmayı düşünmüş ve NATO'ya girişini desteklemiştir. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri 15 Mayıs 1951'de NATO ülkelerine Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmasını teklif etmiştir. Nihayetinde NATO Bakanlar Konseyi 15-20 Eylül 1951 tarihleri arasında yaptığı toplantıda, ABD'nin bu teklifini kabul etmiş, 28 Kasım 1951 tarihinde ise Konsey Türkiye ve Yunanistan'ı NATO'ya katılım için davet etmiştir. Bu daveti TBMM 18 Şubat 1952'de büyük bir çoğunlukla kabul etmiştir.

Böylece Türkiye'nin yıllardır ısrarla sürdürmüş olduğu NATO'ya girme çabaları başarıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca Sovyetler Birliği tehdidine karşı ittifaklar sisteminde yerini almış ve kendini de emniyete almayı başarmıştır. Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye arasındaki ikili ilişkiler daha da yoğunlaşmıştır.

ABSTRACT

The World War II took its place in the pages of history as the most bloody and most destructive war of human history. The long and wearing war had changed the countries into ruins and especially parallized the social and economic life. Nevertheless, the power balance had changed with the new world order and security crisis had reached to the top in the world. At the end of the war most of the Europe got tired and worn out, the United States of America had tended in to recede into its own continent. However, although ended the war with a great territorial gain, the Russia still had a tend to enlarge. This situation put a new alliance and formation of blocs period into world agenda and Cold War period had started.

The Cold War period had dragged on with the political conflict between the East Block (Warsaw Pact) leaded by Russia and the West Block leaded by United States of America.

The USSR, getting hold of whole Eastern Europe, demanded and applied pressure to its historical neighbour Turkey on overiewing the situation of the straitss and giving back of some villages at Eastern Anatolia region of Turkey to Russia. Turkey entered to United Nations and tried to get the support of US against Russia which had become more powerful after World War Two. Although Turkey could not managed to get all the points it want at first, as a result of dense exertions got what it wants a bit later.

Succeeded in getting support of physical support of US by means of Truman Doctrine and Marshall Assistance, Turkey defended that these supports were not enough for a country neighbouring Soviet Russia and tried to convince the US on this point. Meanwhile NATO (North Atlantic Treaty Organisation) had founded by USA and Western Europe countries.

Turkey willed to enter this organization from the first day. However, because of England's plans on active role for Turkey in its Middle East Commandership and objection of other NATO member European countries to take a country boarding to the strong enemy Russia into NATO, Turkey could not realize this aim at first.

While the polarization between the East and West Blocks had continued at full speed, Northern Korea troops crossed the boarder and attacked to South Korea on 25 June 1950. This resulted in a new tension between USA and USSR, in other words the West and the East Blocks. It showed to US that the Soviet Russia, having a huge geography, could start an armed conflagration in any part of the world. This forced the US to give up its policy on returning to its own continent and be impartial to the conflicts at Europe and other regions, and revise its strategies.

Meanwhile in Turkey 1950 elections had been performed and the Democrat Party (DP) gained the elections promising to enter to NATO and thought to benefit from the crisis in Korea. Thus, replying positive to the help call of US on military intervention of United Nations Army to Korea, the DP aimed to attract positive attention of US and the Europe. As a matter of fact DP showed its seriousness in its intention with sending a military force in a brigade size to Korea War.

By sending a military force to Korea, Turkey aimed to facilitate its entrance process to NATO effecting USA and have a positive image on the world agenda. Although its successes in Korea, Turkey could not achieved to be a member to NATO at first. However, England that was against to Turkey's membership to NATO from the very beginning, was convinced by the approval of Turkey to take place in England's Middle East Commandership plans and a great obstacle was overcome.

Besides, USA, which gave up to the loneliness policy, was evaluated that Turkey is the best region for military bases for a probable war with Russia and to step in to a

conflict at Middle East. For these reasons USA thought to benefit from Turkey's strategic location and supported Turkey's entrance to NATO. As a matter of fact on 15 May 1951 USA offered to NATO members the approval of membership of Turkey and Greece. Finally at a meeting on 15-20 September 1951, NATO Ministers Council accepted USA's offer, and the Council invited Turkey and Greece for NATO membership on 28 November 1951. This invitation was accepted by TBMM (Turkish Grand National Assembly) on 18 February with a great majority.

Thereby, Turkey's insistent efforts that had been performed for years to enter to NATO resulted in success and Turkey took its place in alliances system against Soviet Russia threat and succeeded in ensuring itself. On the other hand relations between USA and Turkey had become denser.

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım ‘İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk Dış Politikasındaki gelişmeler ve Türkiye’nin NATO’ya giriş süreci’ adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

30 Ağustos 2007

Alper Alpaslan EKER

ÖNSÖZ

Tez konumu seçtiğim dönemde, yurtdışında NATO bünyesinde görevli olarak bulunan Kosova Türk Barış Tabur Görev Kuvvetinde çalışıyordum. Burada görev süresince NATO bünyesi içinde oluşturulmuş çok uluslu askeri birlikler ve icra ettikleri görevler hakkında bilgi edinme ve gözlemlerde bulunma fırsatı buldum. Ayrıca son zamanlarda NATO'nun etkinliğinin sorgulanması bende, NATO ve Türkiye'nin tarihte yollarının kesiştiği ve yaşanan olaylar dizisi hakkında araştırma yapmaya yönlendirdi. Böylece “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci” araştırma konusu ortaya çıktı.

Bu araştırmayı yaparken her ne kadar İkinci Dünya Savaşı dönemini inceliyor gibi görünsem de, aslında bu bilgiler ışığında geleceğe yönelik adımların da atılabileceğini gördüm. Çünkü NATO, Türkiye'nin o zamandan beri girmiş olduğu ve etkinliğini bugünde ciddi şekilde devam ettiren kuruluşların başında gelmektedir. Son zamanlarda da ortaya çıkan “Dünya ordusu, Avrupa ordusu” terimlerinin NATO bünyesinde toplanan birliklerle örtüştüğünü tespit ettim. Tabii asker bir kişi olarak NATO'nun askeri kanadı benim daha fazla ilgimi çekmiş olabilir, ancak diğer karar alma mekanizmaları hakkında da bilgi edinme fırsatı buldum.

Yaptığım araştırmalarda Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecinin hiç de öyle diğer ülkeler kadar kolay olmadığını, ciddi bir çaba sarf edildiğini tespit ettim. Bir çok ilkler bu dönemde yaşanmıştır. Sovyet Rusya'ya karşı Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkiler bu dönemde gelişmiştir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinde NATO'ya girileceğine dair verilen sözün büyük ölçüde etkisi olmuştur.

NATO'ya giriş sürecinde bence Kore Savaşı'nın da çok büyük etkisi olmuştur. Türkiye Hükümeti NATO'ya girilebilmesi için ABD'nin desteğinin alınması gerektiğini anlamış ve Kurtuluş Savaşından beri askeri müdahaleyi tasvip etmeyen bir tutum

izlemesine rağmen bu sefer Amerikan çağrısına olumlu cevap vermiştir. Bu manevra Türkiye'nin NATO'ya girişiyle direkt olarak ilişkilendirilmese de, özellikle Kore'de kazanılan başarıların başta Avrupa ve tüm dünya tarafından duyulması, Türkiye'nin bu süreçte elini kuvvetlendirmiş olmalıdır.

Bu çalışma ile o zamanlarda dünya konjonktüründe sıkıntılı anlar yaşayan genç Türkiye'nin izlemiş olduğu dış politika sürecine ve yaşanan önemli olaylara biraz olsun ışık tutabildiğimi değerlendiriyorum.

Çalışmalarım sırasında katkılarını esirgemeyen Tez Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Orhan AVCI başta olmak üzere, beni her alanda destekleyen aileme ve çalışmalarımın sabırla bitmesini bekleyen ve manevi desteğini bir an olsun esirgemeyen eşim Filiz'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	IV
KİŞİSEL KABUL.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
İÇİNDEKİLER.....	X
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ULUSLARARASI ORTAM (1945).....	6
A. SAVAŞ SONRASINDA DÜNYA GÜÇLER DENGESİ VE BLOKLAŞMA...	11
B. DOĞU BLOK'UNUN VE VARŞOVA PAKT'İNİN KURULMASI (1947-1955).....	13
C. BATI BLOK'UNUN VE NATO'NUN KURULMASI (1947-1949).....	18
1. Truman Doktrini ve Marshall Planı (1947).....	20
2. ABD' nin Monroe Doktrini'ni terk etmesi ve Vanderberg Kararı (1948)	33

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1945-1952).....	38
A. TÜRKİYE-SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ (1945-1952).....	40
B. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ (1945-1952).....	51
C. TÜRKİYE'NİN AVRUPA KONSEYİ'NE GİRİŞİ (1945).....	56
Ç. TÜRKİYE'NİN KORE SAVAŞI'NA KATILMASI (1950).....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN NATO'YA GİRİŞİ (1950-1952).....	68
A. TÜRKİYE'NİN İLK BAŞVURUSU VE İNGİLTERE'NİN İTİRAZI (1950).....	68
B. TÜRKİYE'NİN NATO'YA KABULÜ (1952).....	75
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA.....	97

EK BÖLÜMLER

A. HARİTALAR.....	98
B. ÖZGEÇMİŞ.....	101

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Alb.	: Albay
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
B.C.A	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
COMECON	: Council for Mutual Economic Assistance
çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
ECA	: Economic Cooperation Administration
FRUS	: Foreign Relations of United States
GN.KUR.BŞK.LİĞİ	: Genelkurmay Başkanlığı
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OEEC	: Organisation for European Economic Cooperation
s.	: Sayfa
SACEUR	: Supreme Allied Commander Europe
SHAPE	: Supreme Headquarters Allied Powers in Europe
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTK : Türk Tarih Kurumu
v.d. : Ve diğerleri

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın ilk yarısına birincisinin ikincisini de tetiklediği, tüm dünyayı olumsuz olarak etkileyen iki dünya savaşı sıkıştırılmıştı. Birinci Dünya Savaşı sonunda Dünya haritasında ve güçler dengesinde çok büyük değişiklikler olmuştur. Altı yüz yıllık bir imparatorluk yıkılırken, külleri arasından genç Türkiye Cumhuriyeti doğmuştur. Başta İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri çok geniş ve önemli hayat alanları elde etmişti.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından başta Avrupa ve dünya için büyük tehdit olarak değerlendirilen Almanya etkisiz hale getirilmişti. İtalya pastadan istediği payı alamamıştı. Japonya ise uzak doğuda kendisine ait bir hayat alanına sahip olmak için fırsat kolluyordu.

Birinci Dünya Savaşı'na katılmış olan İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri cephesinde ise durum biraz daha farklı seyrediyordu. Dünya savaşını istedikleri gibi şekillendirmiş ve istedikleri payı almışlar ve bunu da bırakmayı pek düşünmüyorlardı. Kısacası bu üç devlet dışında kimse bu savaşın sonuçlarından memnun olmamıştı.

Savaşa erken veda eden Sovyet Rusya ve yaşamış olduğu ihtilalin ardından kendisi ve dünya için çok yeni bir kavram olan komünizmle tanışmıştı. Sahip olduğu geniş coğrafyanın da avantajlarını kullanarak tekrar güçlenme yollarını aramaya başlamıştı.

Çok zaman geçmeden ipler yeniden gerilmiş, Birinci Dünya Savaşı'nın prangalarından kısa bir süre sonra kurtulmayı başaran Almanya yeniden tüm Avrupa'yı tehdit etmeye başlamıştı. Nihayetinde birincisinin çözemediği sorunları İkinci Dünya

Savaşıyla çözüme yolu seçilmişti. Her şey zincirleme bir reaksiyon halinde devam etmiş ve bir anda dünya devletlerinin büyük bir bölümü bu savaşa taraf veya sahne olmuştur.

Almanya'nın hızla ilerleyişine başlangıçta herkes seyirci kalmış, Rusya sınırlarına kadar genişlemesini engelleyememişti. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa dahil olmasıyla savaşın seyri değişmiştir. Başta İtalya daha sonrada müttefiklerin Berlin'e girmesiyle Almanya saf dışı kalmıştır. Bu devletlere Amerika Birleşik Devletleri'nin iki atom bombasıyla savaşın dışına ittiği Japonya eklenmiştir.

Tüm bu olaylar cereyan ederken Türkiye bir taraftan yanı başında gelişen bu yangının dışında kalmaya çalışmış, diğer taraftan da aldığı tedbirler gereği seferberlik ilan etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisini topraklarından uzak tutmayı başarmış ve sembolik de olsa 1945'de müttefikler safında savaşa girerek uluslararası antlaşmalarda yer alma hakkını da elinde tutmayı başarmıştı. Ancak Sovyet Rusya tehdidi kendini belli etmekte gecikmeyecektir.

İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünya ülkeleri üzerinde yarattığı sonuçları, Birinci Dünya Savaşı ile karşılaştırılamayacak kadar büyüktür. Birinci Dünya Savaşı'na toplam nüfusu 1,5 milyar olan 36 ülke katılırken, ikincisine toplam 1.7 milyar nüfuslu 61 devlet katılmıştır. Birincisinde dört milyon kilometrekarelik bir alanda askeri hareket cereyan etmişken, ikincisinde bu rakam 22 milyon kilometrekareyi ulaşmıştır. Birincisinde 70 milyon insan silah altına alınmışken, ikincisinde ise 110 milyon insan aynı kaderi paylaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda 10 milyon insan ölürken, ikincisinde 32 milyon ölü ve 35 milyon da yaralı vardır¹. Bunların yanı sıra, savaş süresince Rusya'nın insan kaybının, asker ve sivil olmak üzere, 12 ile 15 milyon kadar olduğu tahmin edilmiştir. Diğer taraftan, kesin olmamakla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri 300.000 asker Fransa 850.000 asker ve sivil, İngiltere 716.000 asker ve sivil, İtalya 450.000, Polonya 5.000.000, Çin 8.000.000, Japonya 3.600.000 dolaylarında insan kaybetmiştir. Diğer ülkelerle birlikte tahminen toplam 40 milyondan fazla insan İkinci Dünya Savaşı'nda

¹Türkkaya Ataöv, **Amerika-Nato ve Türkiye**, 2. Baskı, Ankara, Aydınlik Yayınevi,1969, s.1.

hayatını kaybetmiştir². Almanya, 1939 yılında 3.085.000 olan Silahlı Kuvvetler mevcudunu savaş içinde 9.480.000'e kadar çıkartmayı başarmıştır.³ Doğrudan savaşın etkisiyle meydana gelen Alman insan kaybı, 3.200.000'i asker ve askeri personel gerisi sivil halktan olmak üzere, toplam 6.500.000 kişi kadardır. Ölü ve kayıpların yanı sıra sürekli savaş malulü veya yaralı sayısı da 2.010.000 asker ve sivildir⁴. Anlaşıldığı üzere savaşçı mevcudu on milyonu bulan Almanya askeri gücünün yarısından fazlasını kaybetmiş adeta tek kelimeyle yok olmuştu. Tabi ki müttefik güçlerine vermiş olduğu kayıpları da buna eklersek gerek insan gerek malzeme ve teçhizat bakımından çok ciddi rakamlara ulaşılacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sonunda güçler dengesi ve dünya coğrafyası yeniden değişmiştir. İngiltere de artık eski gücünde değildir. Fakat dünyanın iki ayrı kıtasından iki farklı ülke belirmiştir. Biri geniş bir coğrafyaya sahip olan Sovyet Rusya, diğeri ise Amerika Birleşik Devletlerdir. Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri süper güç olarak tarih sahnesinde yerlerini almışlardır. Ayrıca bu iki ülkeyle beraber dünya kamuoyu bugüne kadar yaşanan savaşlardan farklı yeni bir kavram olan 'Soğuk Savaş' ile karşı karşıya kalmıştır.

Dünya artık hızla bu iki süper güç etrafında toplanmaya, örgütlenmeye, diğeri bir deyişle kutuplaşmaya başladı. Türkiye ise diğeri devletler gibi güvenlik bunalımı içinde, kendisinin de yer alabileceği, emniyette hissedeceği bir kuruluşun güvenliği altına girme yollarını arıyordu. Her ne kadar savaşa girmese de ekonomisi yıpranmış, gerekli hamleleri yapamamıştı. Hemen yanı başında yüzyıllardır Türkiye üzerindeki emelleri olduğu bilinen ve şimdi de süper güç haline gelmiş bir Sovyet Rusya, Türkiye'yi daha da tedirgin etmekteydi.

Bizim araştırmamız İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan bu dünya konjonktüründe Türkiye'nin en öncelikli problemi olan güvenlik sorununu çözebilmek için uluslararası platformda izlemiş olduğu politikalar ve başta Amerika Birleşik

² Herbert Von Moos, **Büyük Dünya Olayı**, Cilt 6, İstanbul, İstanbul Askeri Basımevi,1952, s.327.

³ Hans-Adolf Jacobsen, **a.g.e.**, s. 724.

⁴ Hans-Adolf Jacobsen, **a.g.e.**, s. 729-730.

Devletleri ve diğer Avrupa devletleriyle ilişkilerini ve nihayetinde NATO'ya giriş sürecini ele almaktadır.

Tezimiz  bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ortam üzerinde durulmuştur. Sovyet Rusya ve liderliğinde kurulan Varşova Pakt'ından ve Demir Perde lkelerinin kurmuş olduğu Doğu Blok'una değindik. Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri ve onun liderliğinde kurulan ve Batı Blok'u ülkelerinin oluşturduğu NATO'dan ve bu iki kutup arasında ortaya çıkan ve tarihe 'Soğuk Savaş' olarak geçen çekişmeyi inceledik. Ayrıca Batı Blok'u ülkelerini ekonomik ve askeri yönden kalkındırmayı ve birliği güçlendirmeyi amaç edinen Truman Doktrini, Marshall Planı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikada uyguladığı, tarihe Monroe Doktrini olarak geçen yalnızcılık politikasının yerine süper güç olma yolunda alınan Vandenberg Kararlarını değerlendirdik.

İkinci bölümde, İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk dış politikasını ele aldık. Burada genç Türkiye Cumhuriyeti'nin komşusu güçlü Komünist Rusya ile arasındaki çoğunlukla gergin geçen ilişkileri, Rusya' nın yüzyıllardır ulaşmaya çalıştığı emelleri doğrultusunda Türkiye'ye yapmış olduğu baskı ve dayatmalara, buna karşılık Türkiye' nin izlemiş olduğu denge politikası ve taviz vermez tutumunu değerlendirdik. Doğal olarak Sovyet Rusya'ya karşı izlemiş olduğu denge politikasının diğer aktörü Amerika'ydı. Bu durum Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkileri ve Kore Savaş'ında yapılan kader birliğini incelemeye bizi yönlendirdi.

nc bölümde, Türkiye'nin NATO'ya girişinden bahsettik. Çok Partili Döneme geçen Türkiye'nin NATO'da yer alarak içinde bulunduğu güvenlik sorununu çözmek istemesi ve başvurusunun başta İngiltere ve diğer Avrupa devletleri tarafından kabul edilmemesi nedenlerini ele aldık. Nihayetinde Türkiye'nin, kararlı tutumu ve Amerika'nın desteğini de arkasına alarak NATO'ya girişini değerlendirerek çalışmamızı sonlandırdık.

Ayrıca tezimizi hazırlarken yararlandığımız Oral Sander'in "Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964" isimli kitabı, konuyla ilgili en kapsamlı çalışmalar arasındadır. Askeri Tarih Seminerleri ve Askeri Tarih Bültenleri'nde yer alan Türkiye'nin NATO'ya giriş süreci, Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye-Rusya ilişkileri konulu makalelerden önemli ölçüde yararlandık. Ayrıca Türkiye'nin dış politikasıyla ilgili Ayşegül Sever'in "Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958" Mehmet Gönlübol, A.Haluk Ülman'ın, "Olaylarla Türk Dış Politikası" ve Baskın Oran'ın "Türk Dış Politikası 1919-1980" adlı kitaplarda doyurucu bilgiler bulunmaktadır. Feridun Cemal Erkin'in "Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi" isimli bir kapsamlı bir kitabı bulunmaktadır. Bunlara ek olarak çalışmamızda, Cumhuriyet Arşivi ve Genelkurmay ATASE Arşivi'nde bulunan doküman ve belgelerden faydalandık.

Yukarıda bahsedilen doküman ve kitaplara ilave olarak Louis J. Halle'in "Soğuk Harp", J.C Hurewitz'in "Diplomacy in the Near and Middle East A Documentary Record: 1914-1956 Volume II", Hans-Adolf Jacobsen'in "1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı", Paul Kennedy'nin "Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16. yy'dan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)", Henry Kissinger'in "Diplomasi", Henry Nevins, Henry Allan'ın, "Amerika Birleşik Devletleri Tarihi" ve S.H Truman'ın "Hatıralarım" adlı yabancı kitaplar da yararlanılmış olduğumuz yabancı eserlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ULUSLARARASI ORTAM (1945)

İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihinin yaşamış olduğu en büyük savaş olmuştur.⁵ İkinci Dünya Savaşı dünya coğrafyasının geniş bir bölümünü savaş alanı haline getirmiştir. Doğrudan veya dolaylı olarak, bütün dünyayı etkilemiş ve ilgilendirmiştir. Bu bağlamda, yoğun olarak sıcak savaşın yaşandığı bölgeler; Avrupa, Doğu Asya ve Kuzey Afrika olmuştur. Bu bölgelerdeki ülkelerin büyük bir kısmı, ya işgal edilmiş ya da direkt olarak işgal edilmese de askeri birer hedef ve cephe durumuna gelmiştir. Savaşın korkunç yüzünü görmüş, bütün yıkımlarını ve getirdiği felaketleri yaşamıştır. Bundan dolayı, yenilen ülkelerin yanında, Amerika Birleşik Devletleri dışında, yenen ülkeler de savaştan yorgun ve bitkin çıkmışlardır.⁶ Görüldüğü gibi İkinci Dünya Savaşı adına yakışır şekilde özellikle tüm Avrupa ülkelerini ve halkını etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı, savaş tekniği ve teknolojisi birincisiyle kıyaslanamayacak kadar yüksek, insan, silah ve savaş malzemeleri bakımından kapasiteleri çok geniş ve bol olan taraflar arasında yapılmıştır. Bu da, savaşın uzun ve şiddetli olmasına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı, daha önceki savaşlara göre, savaşın boyutlarını çok büyütmüş ve daha etkili hale getirmiştir. Buna, ulaşılan taktik ve teknik düzey, silah ve savaş araç gereçlerinin kapasiteleri ile, bunların maliyetleri apaçık ortaya

⁵ Fahir Armaoğlu, **20nci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1980)**, Cilt 1, 7nci Baskı, Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s. 402.

⁶ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, 5nci Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s. 616.

koymaktadır⁷.Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Sovyetler Birliği, Almanya, Japonya özellikle 1943 yılında askeri malzeme üretimi arttırmışlardır.⁸ Böylece İkinci Dünya Savaşında baş rol oynayan ülkelerin endüstrilerinin savaş ekonomisine geçtikleri anlaşılmaktadır. Kısacası savaş endüstrisi, tüm üretim elemanlarının önüne geçerek birinci sırayı almış ve ülkeler tüm kaynaklarını bu altı senelik zaman zarfında galip çıkabilmek uğruna harcamışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Müttefik güçler, uluslararası herhangi bir düzene yeni bir tehdit oluşturmalarını önlemek için hem Almanya'ya, hem de Japonya'ya yönelik planlarını uygulamaya başlamışlardır. Bu yalnız her iki ülkenin uzun vadeli askeri işgalini kapsamıyor, aynı zamanda Almanya'nın dört işgal bölgesine, daha sonra da iki ayrı Alman Devleti'ne bölünmesini de içeriyordu. Japonya'nın ise denizaşırı ülkelerde ele geçirmiş olduğu topraklar elinden alındı. Almanya Avrupa'da ve daha doğuda işgal ettiği bölgelerden ve çıkar çevrelerinden de oldu. Stratejik bombardımanın bu ülkelerde meydana getirdiği yıkıntıya, ulaşım sistemlerinin aşırı zorlanmasına, bir çok hammaddede yaşanan kıtlığa ve ihracat pazarlarının kaybına, müttefiklerin sanayiye getirdikleri denetimler de eklendi. Özellikle Rusya'nın Almanların topraklarında yaptıklarının intikamını alırcasına Alman sanayisini en küçük çivisine kadar talan etmeleri de eklenince Almanya'nın 1946'daki ulusal geliri ve verimi, 1938'dekinin üçte birinden daha da aşağılara geriledi⁹. Askeri gücünün yarısından fazlasını kaybetmiş Almanya, birde savaş öncesi o çok güvendiği, ancak savaş esnasında büyük bir bölümü yıkılan sanayisinden arta kalanların Rusya tarafından sökülüp götürülmesine seyirci kalmak zorunda kalmıştı.

Savaş sonunda ABD diğer devletlerin aksine savaş yüzünden çok zenginleşen tek ülke idi. 20 milyar dolarlık altın rezervine sahipti. Bu da ABD'ni savaş sonunda en büyük mal ihracatçısı yapıyordu. Birkaç yıl sonra ise ülke dünya mal ihracatının 1/3'ünü karşılar konuma geliyordu. Gemi yapımı imkanlarındaki genişlemeden dolayı

⁷ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 616.

⁸ Hans-Adolf Jacobsen, (Çeviren İ. Ulus), **1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı**, Ankara Gn.Kur. Basımevi 1989, s. 748.

⁹ Paul Kennedy, (Çeviren Birtane Karanakçı), **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16ncı yy' dan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)**,9 ncu Baskı, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, Aralık 2002,s. 435.

dünya gemi kaynaklarının yarısına sahip olan Amerika ekonomik açıdan istediğini yapabilecek güçte ve imkana sahipti. Ancak savaş sonunda ortaya çıkan bütün bu ihtişamına rağmen Amerika'da yine de her şey görüldüğü kadar yolunda gitmemiştir. Hükümet, savaş boyunca çeşitli yollardan halkın tasarruflarını savaş sanayine aktarmak için giriştiği vergi arttırım politikaları, ücretlerin dondurulması gibi tedbirler almak zorunda kalmıştı. Ancak, Amerikan halkı savaşın sonunda rahat bir nefes almak istiyordu. Bunun sonucunda grevler artmış, hükümet ağır baskısı altında kalmıştı. Fiyatlar yükselirken, 1945 yılında 98,4 milyar dolar olan bütçe giderini ertesi yıl 60,4 milyar dolara düşürmek gerekmiştir. Bütçedeki bu önemli sayılabilecek düşüş öncelikle savaş sanayisine verilen siparişlerin kısıtlanması ile sağlanabilmiştir¹⁰.

İngiltere İkinci Dünya Savaşı'nda baştan sonuna kadar çarpışmış ve Almanya'ya karşı Amerika Birleşik Devletleri savaşa girmeden önce karşı koyabilecek tek büyük devletti. 1945 Ağustosuna gelindiğinde Uzakdoğu'daki Hong-Kong da dahil olmak üzere tüm sömürgeleri halen İngiltere'nin hakimiyetindeydi. İngilizler savaştan, kazanan devletler safında çıkabilmeyi başarmışlardı. Ancak savaşı başarıyla sürdürebilmek için gerek ülke ekonomisini gerekse ülke halkını büyük ölçüde zorlamışlar, rezervlerini tüketmişlerdi. Savaşın zor yılları ve yaşanan bombardımanlar ülke içindeki fabrika ve üretim endüstrisini yıpratmakla kalmamış adeta bitme noktasına getirmişti. İngiliz ekonomisi ve halkı her geçen gün daha çok Amerika'dan gelen mühimmata, gemilere, yiyecek maddelerine ve başka malzemeye giderek daha bağımlı hale gelmişlerdi. İhracat sektörü çökmüş, 1944'te, 1938'deki ihracatının ancak yüzde 31'i kadarını gerçekleştirebilmişti¹¹.

1940–1945 yılları arasında Avrupa'da 450 bin kilometrekarelik bir alanı ve 24 milyon nüfusu sınırları içine katan Sovyet Rusya, 1945-1948 yılları arasında ise bir milyon kilometrekare toprak ile 92 milyon nüfusu kontrolüne almış, muazzam bir coğrafyaya hakim olmuştur. Her şeye rağmen ekonomik altyapısı sahip olduğu coğrafyaya paralel olarak benzer ölçüde büyüyememişti. Aksine insan kayıpları

¹⁰Paul Kennedy, **a.g.e.**, s. 427-428.

¹¹Paul Kennedy, **a.g.e.**, s. 437-438.

Rusya'ya zor anlar yaşatıyordu. 7,5 milyon askeri personel zayıtı, Almanlar tarafından öldürülen 6–8 milyon sivil halk, ayrıca kıtlık yüzünden karneyle verilen yiyecekler, zorla çalıştırma ve çalışma saatlerinin artırılmasından kaynaklanan diğer kayıplarla birlikte 1941–1945 yılları arasında 20–25 milyon kadar Rus vatandaşı hayatını kaybetti. Hayatını kaybedenlerin büyük bir bölümünü erkek nüfusun oluşturması Rusya'nın başta demografik yapısı olmak üzere, sosyal ve ekonomik yapısına da büyük darbeler vurdu¹². Rakamlar yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın felaketinin boyutlarını anlamamızda bize yardımcı olmaktadır. Özellikle kayıplarının büyük bir bölümünün erkek nüfusunun oluşturması Rusya için önemli bir engeldi. Belki Almanlar tarafından yıkılan onca şehir, kullanılmaz hale getirilen sanayi tesisleri, maden ocakları, kasaba ve köyler yeniden inşa edilebilirdi. Ancak kaybedilen insan gücünün yerine yenilerinin yetiştirilmesi Rusya'yı düşündüren en önemli sorunların başında yer alıyordu.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Rusya, Almanya'yı hem savaş alanında hem de savaş sanayinde yenmişti. Ancak bunu diğer bütün üretim kalemlerini kısım, bütün kaynaklarını ve insan gücünü askeri sanayi üretimine yönlendirerek, tek yönlü olarak ağırlık vererek başarmıştı.¹³ Tabii bu da Rusya'ya İkinci Dünya Savaşından kazanan devletler yanında çıkmayı sağlamıştı. Kayıplarını bir nebze de olsa Alman sanayisini en küçük vidasına kadar söküp ülkesine götürmekle gidermeye çalışmış olsa da, Rusya'nın kayıpları diğer müttefik ülkelerden hiç de azımsanacak seviyede değildi.

Stalin'in savaş sonrasında bile güçlü bir askeri güç bulundurma ihtiyacı, sahip olduğu bu büyük coğrafyayı emniyete almak endişesini ortadan kaldırmak için çok da azalmamıştı. 1945'den sonra 175 tümenlik müthiş bir askeri gücü oluşturan 25.000 tankı ve 17.000 uçağı olan Rus Ordusu'nun, kapitalizmi mümkün olduğu kadar Rus topraklarından ve peyklerinden uzakta tutarak bir an önce yaralarını sarmaya başlamak, bundan sonraki birinci öncelikli hedefiydi¹⁴. Rusya için gelecekte toprak bütünlüğüne olabilecek saldırıları engellemek ve bunun yanında da Avrupa ve Uzakdoğu'daki ele geçirdiği toprakları denetim altında tutabilmek ayrı bir önem taşıyordu. Yalnız

¹² Türkkaya Ataöv, **a.g.e.**, s. 64.

¹³ Paul Kennedy, **a.g.e.**, s. 432.

¹⁴ Hikmet Erdoğan, **Avrupa'nın Geleceği'nde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, İnci Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2004, s. 29.

Rusya'nın önünde hedeflerine ulaşmasını engelleyebilecek önemli bir problemi vardı. O da ordusunun ve teknolojik bakımdan son derece geri, çağdışı olmasıydı. Müttefiklerinin tersine savaş sonrası Rusya ekonomik kaynakların büyük çoğunluğu yeni silah sistemlerinin geliştirilmesine ayırdı. 1947-48'lere gelindiğinde Amerikalılar ve İngilizlerden yapılan çalıntı teknoloji transferi ile stratejik bir hava gücü oluşturulmuştu. Çeşitli füze ve güdümlü sistemlerinin geliştirilmesinde ise ele geçirilen Alman bilim adamı ve teknisyenlerinden yararlanılmaktaydı. Donanmaya yeni katılan ağır kruvazörler ve okyanusta harekete daha elverişli denizaltılar sayesinde deniz kuvvetlerini modernize ediyordu¹⁵.

Artık İkinci Dünya Savaşı sonunda, iki yeni süper güç ABD ve Sovyet Rusya idi. Eski büyük güçler olan Batı Avrupa ülkeleri İtalya, Almanya, Uzakdoğu'da Japonya ise büyük güç olmaktan uzaktılar. İngiltere savaşın galiplerinden biri, Fransa ise İngiltere'nin stratejik ortağıydı. Ayrıca Fransa savaş sonrası stratejik ve politik düzenin merkezinde olmanın avantajını yasayan eski büyüklerden biriydi¹⁶. Anlaşılacağı üzere İkinci Dünya Savaşından sonra dünya konjonktüründe iki süper güç belirmişti. Güçler dengesine hakim ülkelerin yerini savaş sonrası bu iki süper güç olan ABD ve Rusya almıştı. Böylece bu iki devletin hamiliğinde ve iki güç etrafında diğer devletlerin toplanmasına yani bloklaşma süreciyle tüm dünyayı karşı karşıya bırakmıştı.

Avrupa artık Alman tehlikesinden kurtulmuştu. Fakat bu defa, Müttefikler adına hareket eden Sovyetler Birliği, Yunanistan dışında, Doğu ve Orta Avrupa ile Doğu Almanya'yı işgal etmiştir. Müttefiklerin işgal ettikleri yerlerin belirlenmesinde, askeri taktik ve stratejinin yanı sıra, çok defa müttefikler arasındaki görüşmeler ve diplomatik temaslar etkili olmuştur. Ancak savaşın özellikle son yıllarında, Müttefikler arasında görüş farklılıklarından kaynaklanan anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlıklar ise, savaşın sona erdiği tarihlerde dünya devletlerinin, iki ayrı kutba ayrılmasına neden olmuştur. Böylece Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuş olan dünya güçler dengesinin yıkılmıştır. Bir çok yerde siyasi haritanın bozulmuştur. Savaşın yarattığı

¹⁵ Paul Kennedy, **a.g.e.**, s. 433.

¹⁶ Henry Kissinger, (Çeviren Halil İbrahim Kurt), **Diplomasi**, 3 ncü Baskı, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 2002, s. 396.

büyük ve önemli sorunlara, yıkıntılara, bunlarla birlikte, İkinci Dünya Savaşı, sonunda uluslararası güçler dengesinde bir boşluğun doğmasına ve uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur.¹⁷

A. SAVAŞ SONRASINDA DÜNYA GÜÇLER DENGESİ VE BLOKLAŞMA:

20. yüzyılın en büyük mücadelesi olan İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, dünyada barış ve güvenliğin hakim olacağı huzurlu bir dünya düzeninin kurulacağı düşünülmüştü. Fakat, dönemin şartlarına paralel olarak gelişen olaylar, kısa süre sonra dünyayı bu defa "Soğuk Savaş" denilen yeni ve bambaşka bir mücadelenin içine sürükledi. Bu da, güçler dengesinde meydana gelen değişikliklerin, oluşan boşlukların ve en önemlisi de bloklaşmanın bir sonucuydu¹⁸.

1930'ların sonlarından itibaren, Almanya'nın, Manş Denizi'nden Moskova önlerine kadar Avrupa'yı işgal etmesi ile Birinci Dünya Savaşı sonucunda kurulmuş olan güçler dengesi yine aynı ülke tarafından altüst edilmişti. Hitler'i yenmek ve bozulmuş olan Avrupa'daki dengeyi yeniden sağlamak amacı, devletlerin bir araya gelip ittifaklar kurmalarını yani bloklaşmalarını zorunlu kılmıştır. Kurulan bu ittifaklar sisteminde dünya ülkeleri 1939'dan 1945'e kadar, savaşmışlardır. Ne var ki, savaş sonrasında da bozulan bu denge yeniden kurulamamıştır. Çünkü, savaşın sonucunda, Avrupa'nın yarısı yorgun düşmüş, diğer yarısı da Sovyet Rusya'nın eline geçmişti. Böylece Avrupa'da dengenin kurulmasında, bu defa Rusya'nın tehdidiyle karşı karşıya kalınmıştı. Bu da, Avrupa dengesine yeniden bir müdahaleyi gerektirmiş ve yine devletler ittifakına ve savaşa yol açtı. Ancak bu "Soğuk Savaş" oldu¹⁹.

İkinci Dünya Savaşı, 1945 Mayıs ayında Avrupa'da, Eylül ayında da Asya'da sona erdi. Ancak Asya ve Avrupa'da savaşın sona ermesiyle bu kıtalardaki güçler dengesinde büyük boşluklar meydana geldi. Çünkü İkinci Dünya Savaşında gerek galip gelen

¹⁷ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 618.

¹⁸ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 659.

¹⁹ Türkaya Ataöv, **Marshall Plânından NATO'nun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harp**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt. XXIII., No: 3, Ankara, Eylül 1968, s. 275.

İngiltere, Fransa gibi ülkeler gerekse yenilen Almanya, İtalya ve Japonya gibi ülkeler savaştan büyük ölçüde yıpranmış ve zarar görmüş olarak çıkmışlardı. Bu devletlerin kendilerine gelebilmeleri için uzun yıllara gerek vardı. Özellikle savaştan sonra, Avrupa'da Almanya'nın, Asya'da Japonya'nın yerini tek başına dolduracak devlet bulunmamaktaydı. Almanya ve Japonya'nın gerek sömürgeleri gerekse ele geçirdiği yerler, bu iki ülkenin yenilmesiyle serbest kalmış ve güçler dengesinde bozulmalara neden olmuştu. Savaştan sonra güçlü olarak ayakta kalabilenler ise, siyasi ve ekonomik doktrinleri birbirleriyle çatışan Avrupa'ya göre iki "kenar" devlet, yani Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği idi. Bunlardan Amerika Birleşik Devletleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi, yeniden kıtasına çekilme eğilimi içindeydi. Sovyet Rusya ise yayılma isteğindeydi²⁰.

Bu sırada, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne güvenen Batı Devletleri, altı yıl süren İkinci Dünya Savaşı'nın ülkelerinde ve insanlarında meydana getirdiği olumsuzlukların ve bıkkınlığın da etkisiyle, silahlı kuvvetlerinin tamamına yakını terhis ettiler. Bunun karşısında Sovyet Rusya, başta ele geçirmiş olduğu geniş coğrafyayı korumak istemesi ve bölgede etkinliğini sürdürebilmek için büyük ve güçlü ordularını daha da takviye etti. Savaş sanayisini geliştirme çalışmalarını ve üretimini hızlandırdı. Bu da, Batılı Devletler ve Sovyetler arasında, askeri alanda olduğu gibi, sanayi alanında da bir dengesizlik meydana getirdi. Bunların yanı sıra, uygulamasına yöneldiği yayılma politikasıyla Sovyetler, Batı Avrupa için endişe kaynağı haline gelmekteydi. Çünkü, savaştan sonra, diğer devletlerin kamuoylarındaki ve ekonomilerindeki olumsuz hava sebebiyle Avrupa'da istediği gibi hareket edebilecek tek devlet olarak Sovyetler Birliği kalmıştı. Bu dönemde Sovyetler Birliği'ne karşı koyabilecek tek devlet ise Amerika Birleşik Devletleri idi. Ancak Amerika da, savaş sonunda kendi kamuoyunun etkisiyle, yeniden kıtasına çekilme politikasına dönme eğilimindeydi. Bu düşünce, o günlerde dünyanın tek atom gücüne sahip olan bu devleti, hareketsiz hale getirmiş bulunuyordu²¹.

²⁰ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 660.

²¹ M. Sadık Atak, **Harp Sonrasında Dünya, (1945-1966)**, Ankara, 1966, s. 1.

Sovyet Rusya mevcut bu durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemişti. Bu nedenle savaş sırasında işgal ettiği Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini peykleştirme çalışmalarını hızlandırmıştı. Diğer yandan Türkiye, Yunanistan, İran üzerinde etkisini geliştirmek için baskı ve isteklerde bulunmaya başlamıştı. Ayrıca Uzakdoğu'da Çin'de faaliyetlere girişti. Tabii bu durum, bu politikalarından hoşnut kalmayan ülkeler tarafından Rusya'ya karşı ittifaklara yol açtı. Böylece dünyayı yeni bir bloklaşma dönemine sürükleyen yeni gelişmeler ortaya çıktı²².

Genel olarak Avrupa olmak üzere, meydana gelen bu gelişmeler, aslında bütün dünyayı da etkilemekteydi. Bu nedenle dünya için geçerli olan ancak normalde Avrupa devletleri arasında sağlanan güçler dengesi, Avrupa devletlerini olduğu kadar, diğer kıtalardaki güçleri de içerisine çekmiş ve kendi tartışmalarına ortak etmiştir. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı'na olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı'na da, Avrupa dışındaki devletler katılmışlardır. Diğer yandan, İkinci Dünya Savaşı sonrası bloklaşma sürecinin liderleri ve baş rol aktörleri olan Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Rusya, komşu oldukları Bering Boğazı'nda değil de Avrupa'nın ortalarında karşı karşıya gelmişlerdir. Güç mücadelesini de burada yapmışlardır. Bu bakımdan Avrupa kıtası güçler dengesinin ağırlık noktası olmakta devam etmiştir. Bu nedenle de, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonlarından itibaren uluslararası ilişkilerde meydana gelen gelişme ve bloklaşmada, Avrupa olayları, başlıca rolü oynamıştır²³. İkinci Dünya Savaşı sonrası rahat bir nefes alacağını uman başta Avrupa olmak üzere bütün dünya ülkeleri, doğrudan ve dolaylı olarak savaş esnasında almış oldukları yaralarını henüz saramadan, yeni politikalar üretmek zorunda kalmışlardır.

B) DOĞU BLOK'UNUN VE VARŞOVA PAKTI'NIN KURULMASI (1947–1955)

II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırması üzerine Amerika ve İngiltere çok zor durumda kalan Sovyetler Birliği'ne askeri malzeme yardımı yapmaya karar verdiler. Ancak asıl sorun yardımın hangi yoldan yapılacağıydı. Çünkü Almanya, Nisan 1940'da Danimarka ve Norveç'i işgal ederek Kuzey Denizi ve Baltık

²² Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 661.

²³ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 660.

Denizi'nin kontrolünü elinde bulunduruyordu. Diğer yandan da 1941 yılının baharında Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgal ederek bütün Balkanların ve Ege Denizi'nin kontrolünü eline aldı. Dolayısıyla Balkanlar üzerinden ve Türk Boğazları'ndan geçen bir yardım hattı oluşturma ihtimali yoktu. Diğer bir seçenek olan Kuzey Kutbu ise Murmansk Limanı'nın yılın büyük kısmında buzlarla kaplı olması sebebiyle buradan yardım hattının geçirilmesi imkansızdı. Avrupa üzerinden yardım imkanı ise Almanya'nın önemli mevkiilerdeki üstünlüğü sebebiyle çok güçlü. Bu yardım için en emniyetli ve uygun yol Basra Körfezi ve Kuzey İran'dı. Ancak Almanya taraftarı bir politika takip eden İran Hükümeti, söz konusu yardımın kendi toprakları üzerinden geçişine müsaade etmedi. Bunun üzerine Sovyetler Birliği kuzeyden İngiltere de güneyden bu ülkeyi işgal ettiler. Amerika ise yapılacak yardımın ulaştırılması için İran'a 30.000 kişilik bir askeri birlik yolladı. Ancak bu işgal Batı kamuoyunda tepkilere yol açıyordu. Bu sorunu çözmek için 29 Ocak 1942 tarihinde Sovyetler Birliği ve İngiltere, İran ile bir ittifak antlaşması yaptılar. Bu antlaşma ile İran, Sovyet ve İngiliz askerlerinin ülkesinde bulunmasını ve Sovyetler Birliği'ne gönderilecek yardımın transit geçişini kabul etti. Antlaşmanın beşinci maddesine göre, savaş bittikten altı ay sonra Sovyet ve İngiliz askerleri İran topraklarını terk edecekler²⁴. Müttefikler İran'ı işgal ederek Rusya'ya askeri yardımın bir çaresini bulmuşlardı. Ancak asıl sorun bu bölgede savaş sonrası ortaya çıkacaktı.

Nitekim, savaş sona erince yapılan antlaşmaya göre İngiltere ve ardından İran'a asker gönderen Amerika Birleşik Devletleri askerlerini İran'dan çekmeye başladılar. Buna karşılık Sovyet Rusya, askerini çekmediği gibi, 1947'de de İran sınırına asker yığmaya, bu ülke üzerinde etki alanını genişletecek girişimlerde bulunmaya, baskısını çoğaltmaya başladı. Bu sıralarda Sovyet Rusya, aynı coğrafya üzerinde bulunan ve tarihten bu yana kendisi için stratejik bir konumda olan Türkiye ve Yunanistan üzerinde de baskı yapmaktaydı. Niyetini daha 1945 yılında Yalta ve Potsdam Konferansları sırasında belli etmiş, Türkiye üzerinde emelleri olduğu ortaya çıkmıştı. Sovyetler Birliği'nin özellikle Boğazlarda üs, ayrıca Kars ve Ardahan'ın kendisine terk edilmesini istemişti. Bu soruna daha da vahim bir hal kazandırdı. Aynı tarihlerde Sovyet Rusya, bir

²⁴ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 423-424.

yandan Yunanistan'da çıkan iç savaşı, komünistleri tutarak körüklerken, diğer yandan Türkiye üzerindeki emellerini açığa vurup, baskısını çoğaltmaya başlamıştı²⁵. Rusya'nın bu kadar rahat hareket etmesinin en büyük sebebi İngiltere, Fransa gibi diğer müttefik devletlerin kendisiyle baş edemeyeceklerini bilmesiydi. Amerika Birleşik Devletleri'nin ise Avrupa kıtası sorunlarına başlarda pek karışmak istememesi Rusya'ya daha da cesaretlendirmişti.

Savaş sırasında, Sovyetler Birliği'nin yayılması, Estonya Letonya, Litvanya ile Finlandiya ve Polonya'nın bir bölümünü kapsıyordu. Kuzeydoğu Almanya, Doğu Çekoslovakya da bu yayılma alanının içerisindeydi. Ayrıca Sovyetler Birliği, ordularının Almanya'nın yenilgisinden sonra, Avrupa'nın merkezinde bulunuşundan da yararlanılarak, hükümet değişiklikleriyle Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde bir denetim politikası kurmuşlardı. Bunun sonucunda da Orta ve Doğu Avrupa'da 1.020.000 kilometre karelik bir alan Sovyet egemenliği altına girmiştir²⁶. Savaşı galipler arasında bitiren Rusya Avrupa'nın ortasındaki Almanya'nın bir bölümünü işgal etmiştir. Ayrıca Rusya, Alman işgalinden kurtulan, özellikle tarihten beri etki alanında bulunan Slav nüfusun çoğunlukta olduğu ülkeleri denetimi ve etki alanına almayı başarmıştı. Sovyetlerin aynı zamanda, diğer bir tarihi emeli olan sıcak sulara inme ve Boğazlara hakim olma düşüncesini de yeniden gündeme getirme gayreti içerisinde olduğunu görmekteyiz.

Sovyet Rusya, bu şekilde İran, Türkiye ve Yunanistan üzerindeki emelleri ve girişimleriyle, Doğu Akdeniz ile Ortadoğu bölgesinde yayılmaya ve genişlemeye çalışıyordu. Bir yandan da komünist rejimleri Avrupa'da işgali altında bulunan ülkelere yerleştirerek, bir Sovyet Blok'u veya Peykler Blok'u oluşturma çabası içindeydi. Nitekim 1948 yılına kadar çeşitli yollarla Polonya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya ve Doğu Almanya'ya komünist rejimleri yerleştirdi. Yugoslavya ve Arnavutlukta ise, savaş bittiğinde zaten komünistler iktidarı ele almış bulunuyordu. Diğer taraftan, 1945'te Mançurya ve Kuzey Kore'yi işgal etmekle ve Çin, Çinhindi,

²⁵ Rıfat Uçarol, a.g.e., s. 661.

²⁶ NATO Belgeler. (Yay.NATO Enformasyon Servisi), Brüksel, 1970, s. 15-16.

Malezya, Birmanya ve Filipinlerdeki komünist hareketleriyle, tüm Doğu ve Güneydoğu Asya'da etkisini artmıştır²⁷. Tarihi emellerini işleme koyup ve nihayetinde başarılı olabileceğini değerlendiren Rusya, özellikle Avrupa'da işgal ettiği topraklar üzerinde ve etki alanına aldığı diğer ülkelerde sistemli bir bloklaşma sürecine girmiştir. Diğer bir yandan ise yanı başında emellerine engel olacak bir Türkiye istemeyen Rusya, özellikle Boğazlar üzerinde kendisine özel ödünler koparmaya çalışıyordu.

Komünist rejim altında bulunan ülkeler, 1947 yılına gelindiğinde ise, Moskova'dan yönetilen bir blok haline gelmiş bulunuyordu. Churchill bir konuşmasında Baltık'taki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar kıta boyunca demir bir perdenin çekilmesinden bahsediyordu. Ona göre Orta ve Doğu Avrupa'nın geleneksel devletlerinin başkentlerinin bu hattın ötesinde kalmıştı. Winston Churchill'in kullandığı "Demir Perde" deyiimiyle bundan sonra Rusya'nın etrafında toplanan ülkeler bu adla anılacaktı²⁸.

Bu sırada, Batı ülkelerinin Rusya'ya karşı aralarında ittifaklar yapmaları üzerine, Sovyetler Birliği de, Winston Churchill'in deyiimiyle "Demir Perde" bloğunu oluşturan ülkeleri kontrolü altında tutmak, bu blok içindeki ülkeleri güçlendirmek ve bağları sıklaştırmak maksadıyla, işbirliği, saldırmazlık ve dostluk paktı gibi adlarla birtakım adlaşmalar yaptı. Diğer taraftan uluslararası komünizm faaliyetlerini yeniden örgütlemek maksadıyla, Avrupa'nın önemli komünist partileri Silezya'da bir konferansta bir araya geldi. Bu toplantının sonuç bildirisinde ise, 5 Ekim 1947'de, Kominform'un kurulduğu ilan edilerek yayınlanan "Bildiri"de, dünyanın iki bloğa ayrılmış olduğu açıklandı²⁹. Bu bildiriyle dünya resmen Doğu ve Batı Blok'una ayrılmış oldu.

Avrupa'nın Marshall Planının etkisi altına girmesi ve 1948 Nisanında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün kurulmasına karşılık olarak, 5-8 Ocak 1949'da

²⁷ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 662.

²⁸ Durmuş Yalçın ve diğerleri, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2002, s. 463-464.

²⁹ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s.663.

Moskova'da, Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Romanya Macaristan, Polonya ve Bulgaristan arasında yapılan toplantı sonunda COMECON(Council for Mutual Economic Assistance) adı verilen Ekonomik Yardımlaşma Konseyi kuruldu. Bu konseyin amacı ülkeler arasında ekonomik tecrübe alışverişi, hammadde, besin maddesi, makine ve donatım yardımlaşmasını sađlamaktı³⁰. Batı Blok'u lkelerinin Amerika Birleşik Devletleri nderliğinde Marshall Planıyla başlayıp, Truman Doktriniyle devam eden, NATO'nun kuruluşuyla perçinlenen hareketler serisine karşılık olarak, Rusya'nın hamiliğinde bir araya gelen ve Kominform'u kuran ülkeler, ekonomi ve sanayileşme hareketlerini koordine etmek, karşılıklı işbirliği yapmak maksadıyla COMECON'u kurmuşlardır. Bu durum bloklaşma sürecinin hangi boyutlara ulaştığını anlamamıza oldukça yardımcı olmaktadır.

İki ayrı kutbun baş aktörleri olan Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya kendi çevrelerinde diğer ülkelerin toplanmasıyla iki ayrı güvenlik çemberi oluşturmuşlardı. Bununla da kalmayıp iki ayrı güvenlik çemberini oluşturan ülkeleri ekonomik yönden güçlendirmek ve sanayileşme hamleleri yapacak hale getirmek için bir yarış içine girmişlerdi. Bu Batı Blok'unda Marshall Yardımı, Truman Doktrini ve NATO'nun kurulması olarak kendini göstermiştir. Diğer tarafta ise Kominform ve COMECON kurulmuş, NATO' ya karşılık ise Varşova Paktı yer almıştı. Bir çeşit yarış halini alan bu durum ülkeleri ayrı saflara itmiş ve bu iki ayrı safta bulunan ülkeler arasındaki her türlü ilişkiyi arttırmıştır.

6 Nisan 1948'de Sovyet Rusya-Fin Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmasıyla Finlandiya zerinde Sovyet nüfuzu kuruldu. Mayıs 1948'de komünistler Çekoslovakya'da yönetimi devraldı. Diğer yandan Çin'de, 1927'den beri mücadele halinde olan komünistler başarı kazanmaya başladılar ve 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurduklarını ilan ettiler. Çin Devlet Başkanı an-Kay-şek de Formoza Adasına ekildi. Bu gelişmelerden sonra NATO'ya karşı olmak üzere, Doğu Blok'u yeleri 14 Mayıs 1955'te Sovyetler Birliği, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Romanya,

³⁰ Nazif Kuyucuklu, **Ekonomik Yardımlaşma Konseyi, (Sev-Comecon)**, İstanbul, 1978, s. 18.

Arnavutluk, Bulgaristan, Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya'nın oluşturduğu, bölgesel, kolektif bir savunma ve yardımlaşma örgütü olan Varşova Paktı'nı kurdular.³¹

Böylece, Doğu Blok'unun Varşova Paktı çatısında bir araya gelmesiyle, dünya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir döneme girmiştir. Bu süreç bloklaşma ve Soğuk Savaş olarak tarih sayfalarında yer alacaktır.

C) BATI BLOK'UNUN VE NATO'NUN KURULMASI (1947- 1949)

Sovyet Rusya'nın İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren, genel bir yayılma çabası içindeydi. Bu durum, hem Batı Avrupa devletlerini hem de Amerika Birleşik Devletleri'ni ciddi şekilde endişeye sevk ederek ve Sovyetler Birliği'ne karşı bir takım önlemler alma yoluna itmişti. Batılı devletler ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerde değişiklikler 1946 yılı başlarına gelindiğinde iyice su yüzüne çıkmaya başlamıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın müttefikleri arasında çıkar çatışmaları baş göstermişti. Nitekim 5 Nisan 1946'da Winston Churchill, Fulton/Missouri'de Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın da bulunduğu bir toplantıda, Sovyetler Birliği'ni açık ve kesin olarak suçlayan bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Avrupa'nın, Demir Perde'nin önünde ve arkasında bulunanlar olmak üzere iki bölüme ayrıldığını da belirtmiştir.³²

Sovyet Rusya'nın yayılma tehlikesini daha en başından beri gören Churchill'i, Sovyetlerin 1946 yılı içinde Avrupa, Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinde artan baskısı, bir kez daha haklı çıkarmış, ayrıca İngiltere'nin endişelerini daha da çoğaltmıştı. Özellikle resmen Türkiye'den Boğazlardan üs, Doğu Anadolu'dan toprak istemesi, Sovyet tehdidinin ne kadar ciddi boyutlara ulaştığını göstermekteydi. Halbuki, İngiltere'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da büyük çıkarları ve sorumlulukları vardı. Ancak, İngiltere bu bölgede İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, baş gösteren Sovyet tehdidine karşı koyacak ve Türkiye ile Yunanistan'ı destekleyecek gücü

³¹ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 667.

³² Louis J. Halle,(Çev.F.Çeliker), **Soğuk Harp**, Gn.Kur. Harp Tarihi Yayınları, Ankara,1976, s. 97-98.

kendisinde görmemekteydi. Bu nedenle de, bölgedeki sorumluluklarını kendi görüşlerine paralel başka bir devlete devretmek istiyordu³³.

Akdeniz ve Ortadoğu' da büyük çıkarları olan İngiltere, İkinci Dünya Savaşından sonra ordusu yıpranmış, ekonomisi neredeyse durma noktasına gelmiş, halkı yıllardır süren savaşlardan bıkmıştı. Bunun sonucunda Rusya'ya karşı bu bölgede çıkarlarını koruyamayacağını biliyordu. Fakat İkinci Dünya Savaşı bir kez daha İngilizlerin bu çıkar alanlarının ne kadar önemli olduğunu göstermişti. Bu nedenle Akdeniz ve Ortadoğu'daki sahip olduğu bölgeleri Rusya'ya terk etmesi söz konusu olamazdı. Tek bir çözüm yolu vardı, o da kendi yerini alabilecek ve bu bölgede yürütmüş olduğu dünya siyasetine yakın bir siyaset yürütebilecek, aynı zamanda Sovyet Rusya'nın bu bölgede istediği gibi hareket etmesini engelleyebilecek bir ülke bulmaktı. Bu ülke Amerika Birleşik Devletleriydi.

Bu nedenle İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'ne 21 Şubat 1947'de iki nota verdi. Burada içinde bulunduğu ekonomik bunalım nedeniyle Türkiye ve Yunanistan'da bulunan askerlerini geri çekmek zorunda olduğunu, fakat bu iki devletin Batı savunması için önemli rol oynadığını belirtmekteydi. Bu nedenle de bu iki ülkenin askeri ve ekonomik yönden desteklenerek bölgede dengenin bir nebze olsun sağlanabileceğini düşünüyordu. İngiltere bu notalarla bu sorumluluğun Amerika Birleşik Devletleri'ne düştüğünü ifade etti³⁴. Böylece İngiltere, uzun süreden beri bölgede sürdürmüş olduğu "birinci devlet" olma görevinden vazgeçtiğini ve yerini Amerika Birleşik Devletleri'ne bıraktığını tüm dünya kamuoyuna belirtmiş oldu. İngiltere'nin bu girişimiyle başlangıçta kıtasına çekilmek isteyen Amerika Birleşik Devletleri'nin özellikle Sovyet Rusya'ya karşı kadar izlediği dış politikasında köklü bir değişiklik yapmasına, dünya çapında dışa dönük politika gütmesine yol açmıştır.

³³ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 668.

³⁴ A. Haluk Ülman, **Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri**, 1939-1947, Sevinç Matbaası, Ankara, 1961, s. 93-94.

1. Truman Doktrini ve Marshall Planı (1947)

Sovyetler'in yayılmacı siyaseti nedeniyle somut bir biçimde beliren "tehdit" karşısında hayat tarzlarını ve toprak bütünlüklerini korumak için Avrupa, özgürlükler ve güvenliklerinin tabii garantörü olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni görmüşlerdir³⁵. Amerika Birleşik Devletleri, artık Rusya'nın özellikle Avrupa ve Ortadoğu'da hızlanan yayılmacılık politikasına karşı çıkma zamanının geldiğini düşünüyordu. Sovyet Rusya'nın güttüğü bu siyaset karşısında, Amerika'nın ilk ciddi girişim Truman Doktrini olmuştur³⁶.

Ayrıca İkinci Dünya Savaşından sonra hava ve atom üstünlüğünü elinde bulunduran ABD'nin diğer devletlerin davranışlarını istediği biçimde etkileyebileceği düşüncesi ön plana çıkmaya başladı. Bu anlayışın bir sonucu olarak Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa'nın askerî, ekonomik ve siyasal istikrarını sağlamak için ilk olarak Truman Doktrini ,müteakiben de Marshall Planını işleme koymuştur³⁷.

Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasında meydana gelen bu köklü değişiklik sonucunda, dünya güçler dengesini oluşturmak üzere harekete geçtiğini görmekteyiz. Yeni bir bloğun meydana gelmesinde de Truman Doktrini önemli bir rol oynamıştır. Böylece Truman Doktrini, bir yandan sadece dünyanın iki bloğa ayrıldığını ve Sovyet-Amerikan mücadelesinin başladığını açıkça ilan etmekle kalmayıp, diğer yandan "Soğuk Savaş"ın ilk adımlarını da atmıştır³⁸.

Böylece kendi kıtasına çekilmek isteyen Amerika Birleşik Devletleri İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası konjonktürde meydana gelen değişiklikler ve İngiltere'nin yönlendirmeleriyle bu niyetinden vazgeçerek ve Sovyet Rusya'nın karşısına ikinci

³⁵ Ali Arsin, "Soğuk Savaş'ın Kaynakları ve NATO'nun Kuruluşuna Yol Açan Gelişmeler", NATO Savunma ve Eğitim Yöneleri Sempozyumu, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:133, Ocak 1984, s.6-7.

³⁶ Gündüz Uluksar, "İkinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaşın Devamında Türk-Rus İlişkileri", Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Ankara, Genelkurmay Basımevi 1998, s. 404.

³⁷ Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979, s. 11-12

³⁸ Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Ankara, 1969, s. 57.

bloğu oluşturan devlet olarak çıkmıştır. Batı Blok'unun liderliğini üstlenen Amerika Birleşik Devletleri'nin yetkilileri, bu bloğu oluşturacak ülkelerin bir an önce İkinci Dünya Savaşının kötü etkilerinden kurtularak daha güçlenmelerini sağlamak zorunda olduklarını anlamışlardır. Bunu yapabilmenin tek yolunun da maddi ve teçhizat yönünden yardım yapılmasından geçtiğini düşünüyordurdur. İşte bu yardım politikası Türkiye'yi de kapsıyordu.

Türkiye, savaş yıllarında olduğu gibi Soğuk Savaş'ın başlangıç olarak kabul edildiği 1946 yılından itibaren yoğun Rus baskılarına ve isteklerine karşı koyabilmek amacıyla, ordusunu savaş durumunda tutmak zorunda kalmıştı³⁹ Savaş sona ermesine rağmen ordusunu terhis etmemiş ve ekonomik durumunu geliştirmek için önemli kara ve politikaları yürürlüğe koyamamıştı⁴⁰. Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonunda yeniden normal hayata geçerek, kendi milli sanayisini kurmayı, ekonomik, sosyal ve kültürel hamlelerine devam etmeyi hedeflerken, maruz kaldığı bu ağır ekonomik yük ile karşı karşıya kalmıştır. Öte taraftan savaş tehlikesine karşı elinde bulundurduğu 245 milyon dolar tutarındaki altın ve döviz rezervini kullanmak yerine uzun vadeli iç borçlanmaya yönelmiştir. Diğer yandan da dış kaynaklı kredi arayışına girmiştir. Ayrıca Türkiye'yi bekleyen çok önemli iki sorun vardı. Ancak o anki durumda Türkiye'nin tek başına bu sorunlarına çözüm bulması pek mümkün görünmüyordu. Savaşın sona ermesiyle, savaş esnasında artan ihracat fiyatlarını normal seviyelere indirmek, öncelikli problemiydi. Bunun yanında bir taraftan sanayisini modernize edip yeni iş sahaları açarken, diğer taraftan da silahlı kuvvetleri savaş mevcudunun üzerinde bulundurmamak mecburiyeti hissediyordu⁴¹.

Yukarıda belirtilen problemler savaşa doğrudan katılan ve ülke toprakları savaş alanı olarak kullanılan ülkelerin de sahip olduğu başlıca problemlerdi. Türkiye doğrudan savaşa katılmamış ve topraklarında İkinci Dünya Savaşı'nın yıkım gücü yüksek

³⁹ Yusuf Sarıncay, **Türkiye'nin Batı İttifakı'na Yönelişi ve NATO'ya Girişi (1939–1952)**, İnci Baskı, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s.49.

⁴⁰ Hasret Çomak, **"İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD'nin Türkiye'ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)"**, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara, Genelkurmay Basımevi 1998, s. 467.

⁴¹ A. Halûk Ülman, **a.g.e.**, s. 90.

muharebeleri meydana gelmemiştir. Buna rağmen savaşa katılan ülkelerle benzer problemlerle karşı karşıya kalması başlangıçta dikkat çekici gelebilir. Ancak Türkiye her an savaşa girecek gibi askeri gücünü, ekonomisini ve insan kaynaklarını teyakkuzda tutmuş ve bu bile Türkiye'nin ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir.

Diğer yandan dikkat çekici bir başka husus da Türk Kamuoyu'nu sonraki yıllarda oldukça meşgul edecek olan dış kaynaklı kredi arayışının 300 milyon dolar olarak Amerika Birleşik Devletleri'nden yapılmış olmasıdır. Bu konu bir bakıma zorunluluk arz etmiştir⁴². Bunun en büyük nedeni Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş boyunca devam etmiş olan ekonomik desteğini kesmiş olmasıdır. Ayrıca İngiltere'nin 24 Şubat 1947'de Amerika Dışişleri Bakanı George Marshall ile yapmış olduğu görüşmede vermiş olduğu nota doğrultusunda hareket etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın kendisini oldukça yıprattığını ve sahip olduğu bir takım problemleri atlatma adına ülke ekonomisini yeniden yapılandırma faaliyetlerine yöneldiğini ilan etmiştir. Bu nedenle Mart 1947 den itibaren Yunanistan ve Türkiye'ye yapmış olduğu ekonomik yardımları kesmek zorunda kalacağını bir nota ile Amerika Birleşik Devletleri'ne bildirmişti⁴³. Bununla birlikte Türkiye ve Yunanistan'ın Batı savunması için stratejik bir öneme sahip olduğunu bunun için de ekonomik ve askeri yardımlarla güçlendirilmesi gerektiğini, bu yardımların da artık savaştan ekonomik güç olarak çıkan Amerika Birleşik Devletleri'nin yapabileceğini belirtti⁴⁴. Notada ayrıca Sovyetler Birliği'nin Yunanistan ve Türkiye'nin sahip olduğu coğrafya üzerindeki emellerine değinerek ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bu iki ülkeye yardım etmemesi durumunda Yunanistan ve Türkiye'nin de Sovyet Rusya'nın peykleri arasına gireceğini, bunun da müttefikler adına çok büyük kayıp olduğunu belirtmişti. Bu iki ülkeye öncelikli ekonomik ve askeri yardımın yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Marshall, nota üzerinde çalışmalara başlamış, incelemelerinin sonucunda gelinen noktayı ve alınan kararları Başkan Truman'a aktarmıştır. İngilizler'in ekonomik problemlerinin doğru olduğu, mevcut durumun Yunanistan için tehlikeli olduğunu ve Yunan Hükümeti'nin mevcudiyetinin ortadan kalkmasının ise bölgedeki Amerikan çıkarlarıyla

⁴² Sadi Koçuş, **Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar**, Cilt 1, İstanbul, Doğu Matbaası, 1979, s.193.

⁴³ Yusuf Sarımay, **a.g.e.**, s. 62.

⁴⁴ Melih Esenbel, **a.g.e.**, s.53.

bağdaşmayacağını bildirmiştir. Tüm bu nedenlerden ötürü Amerika Birleşik Devletleri'nin Yunanistan'a, daha küçük ölçüde de Türkiye'ye derhal her türlü yardımı yapması gerektiğini bildirmiştir⁴⁵.

Bu esnada İkinci Dünya Savaşı'nın bitmiş olmasına rağmen Türkiye yanı başında beliren büyük Sovyet tehlikesi nedeniyle ordusunu, yani genç nüfusunu elde tutuyordu. Bu aynı zamanda çalışması gereken genç nüfusunda atıl kalması demektir ve ekonomisi için büyük bir yükü. Ancak artık İngiltere'den ekonomik ve askeri yardım alamayacak olan Türkiye'nin bu stratejik öneme haiz bölgede güçlü kalmasının sağlanması gerekmektedir. Çünkü güçlü olmayan bir Türkiye'nin yerini yanı başında bulunan güçlü bir Sovyet Rusya'nın yer alacağını anlamak hiç de zor değildi. Bu yüzden İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'ne notayla durumun hassasiyetini belirtmiş ve dikkatini çekmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi İngiltere'nin ekonomik problemleri nedeni ile Orta Doğu'daki çıkarlarına yeterince sahip çıkamayacağını; ancak Türkiye ve Yunanistan'ın ABD tarafından desteklenmesi gerektiğini ortaya koyan notası etkili oldu. Bunun yanında daha önceleri üzerinde anlaşıldığı halde Rusya'nın İran'daki kuvvetlerini çekmekte isteksiz davranması, ABD'nin gözünü Orta Doğu'ya çevirmesini sonuçlandırmıştır⁴⁶.

Amerika Birleşik Devletleri Başkan Truman, 12 Mart 1947'de Kongre'ye sunduğu bildiriye, "*Amerika Birleşik Devletleri'nin, silahlı azınlıklar veya dış baskılarla karşılaşan özgür ulusları destekleme politikasına sahip olması gerektiğine inanıyorum*"⁴⁷ diyerek, başta Sovyet Rusya'nın tehdidi altında olan ülkelere ekonomik ve askeri yardım yapılması gerektiğini belirtmişti. Bu doğrultuda hazırlanan program dünya tarihinde "Truman Doktrini" olarak anılmıştır⁴⁸. Anlaşılacağı gibi doktrin özgür ve demokratik ülkelerin "silahlı azınlıklar ve dış baskılara karşı" korunmalarını

⁴⁵ Melih Esenbel, **Türkiye'nin Batı ile İttifaka Yönelişi**, İstanbul, İsis Yayıncılık, 2000, s. 53.

⁴⁶ A. Halûk Ülman, **a.g.e.**, s. 70.

⁴⁷ **NATO Belgeler**, s. 18.

⁴⁸ Allan Nevins, Henry Steele Commager, (Çeviren H. İnalcık), **Amerika Birleşik Devletleri Tarihi**, İstanbul, 1961, s. 453.

öngörmekte, Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesini amaçlamaktadır. Böylece Truman Doktrini, ABD'nin coğrafi bakımdan sınırlı ve somut olan çıkarlarını, bütün dünya çapında uygulanacak ahlaki bir ilke biçimine sokmuştur⁴⁹.

Truman, kongre üyelerine yaptığı konuşmada Türkiye ve Yunanistan'ın mevcut durumu hakkında geniş bir bilgi verdikten sonra Amerika'nın, Birleşmiş Milletler ilkelerine olan bağlığına değinerek, Sovyetler Birliği'nin bu ilkelere aykırı hareket ve davranışlarına dikkat çekmiştir. Amerikan dış politikasının dış baskılar ve silahlı azınlıklar tarafından tehdit edilen özgür ülkeleri desteklemesi gerektiği düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Bu düşünceyle tehdit altındaki ülkeleri korumak için Kongre'den, hükümete, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardımın yapılmasını talep etti. Bununla birlikte her iki ülkenin isteği doğrultusunda sivil ve askeri personelinin yardım programı dahilinde eğitilmesi konusunda yetki istedi. Truman, eğer bu iki ülkeye dair yeni yetkiler ve ödenek istemek lüzumu ortaya çıkarsa, Kongreyi tekrar bilgilendireceğini de ekledi⁵⁰.

Bunun üzerine, bu isteğe uygun olarak hazırlanarak 22 Nisan'da Senato'da, 9 Mayıs'ta Temsilciler Meclisi'nde "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu" tasarısı kabul edildi. 22 Mayıs 1947'de de Başkan Truman tarafından tasarı onaylanarak yürürlüğe girdi. Böylece Amerika Birleşik Devletleri, Yunanistan'a 300 milyon, Türkiye'ye de 100 milyon dolarlık yardımın yapılmasını kabul etmiş oldu⁵¹. Kanun ABD Başkanı'na Türkiye ve Yunanistan'a mali yardım ile birlikte malzeme, hizmet, bilgi aktarımı konularında yetki vermektedir. Ayrıca bu ülkelere askeri ve teknik uzmanlar gönderme imkanı tanımaktaydı. Fakat yapılan yardımın amaçları dışında kullanılamayacaktı. Bu hususu ABD denetleyebilecek,ve yetkililere kolaylık sağlanacaktı. Amerikan Başkan'ı bu kanunun amaçlarının gerçekleştirildiği veya gerçekleştirilemeyeceği olanağının kalmadığına karar verirse yardım sona erecekti⁵².

⁴⁹ Hans J. Morgenthau, **A New Policy for the United States**, New York, Fredereick A.Praeger, 1969, s. 16.

⁵⁰ Mehmet Gönübol, A.Haluk Ülman, A.Suat Bilge, Duygu Sezer, **Olaylarla Türk Dış Politikası, (1945–1965 Dönemi)** 9. Baskı, Ankara, Siyasal Yayınları, 1996, s. 213-214.

⁵¹ A. Halük Ülman, **a.g.e.**, 1961 s. 96.

⁵² Hasret Çomak, **a.g.e.**, s. 470.

Anlaşılabacağı gibi Truman Doktrini'nin birinci amacı temel olarak iki büyük devlet arasındaki rekabet havası içinde Sovyet genişlemesini çevrelemek ve Amerikan ekonomik ve siyasi anlayışının genişlemesini sağlamaktır. Diğer amacı ise Sovyet tehdidine karşı özellikle Yunanistan ve Türkiye'yi askeri ve ekonomik yardım yolu ile güçlendirmektir⁵³.

Türkiye ile Amerika arasında, 12 Temmuz 1947'de, Amerikan Kongresi'nin 22 Mayıs 1947'de onayladığı kanun kapsamında yapılacak yardıma ilişkin anlaşma imzalandı. Anlaşmada alınan kararlar doğrultusunda Türkiye'nin bağımsızlığını koruması amacıyla silahlı kuvvetlerinin takviyesini sağlamak ve ekonomik dengesinin korunmasına yönelik olarak belirtilen 100 milyon dolarlık yardımın verilmesinin kararlaştırıldığı belirtilmekteydi⁵⁴. Truman Doktrini ile Amerika Birleşik Devletleri tarafından Türkiye'ye sağlanan askeri ve ekonomik yardım, Sovyet tehdidine karşı bir güvence ve caydırıcı unsur olmuştur.⁵⁵

Truman Doktrini ile Amerika Birleşik Devletleri, yalnızlık politikasını terk ederek dünyanın kaderine karşı ilgisiz kalmayacağını sadece sözle değil, aynı zamanda davranışları ile de göstermiştir. Ayrıca Amerika'nın Atlantik güvenliğine giden yolun Türkiye ve Yunanistan'dan geçtiğini anlamıştır⁵⁶.

Truman Doktrini Türk kamuoyunda son derece olumlu karşılanmıştır. Türkiye'nin şimdi çok daha güçlü olarak dünya barışının korunmasında etkin bir politika izleyebileceği, doktrinin Sovyet tehdidine karşı Türk güvenliğinin sağlanmasında önemli bir adım olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşından en güçlü devlet olarak çıkan ABD'nin yardımının sağlanmasının, Türk dış politikasının gerçek bir başarısı olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir⁵⁷.

⁵³ Oral Sander, **a.g.e.**,s. 18.

⁵⁴ Mehmet Gönübol v.d., **a.g.e.**, s. 217.

⁵⁵ Cemalettin Taşkıran, "Türkiye Niçin NATO'ya Girdi", Askeri Tarih Bülteni, Cilt:25, Sayı:49, Ankara, Genelkurmay Basımevi, Ağustos 2000, s. 5.

⁵⁶ Hasret Çomak, **a.g.e.**, s. 470.

⁵⁷ Oral Sander, **a.g.e.**,s. 22.

Başbakan Recep Peker yapılacak olan 100 milyon dolarlık yardımın tamamının askeri ihtiyaçlara yönelik olarak kullanılacağını açıkladı. Ayrıca Başbakan, belirtilen yardım miktarın az olduğunu ve bu miktarın en az iki misline ihtiyaç olduğunu belirtti. Alınacak bu yardımla orduyu modern bir çehreye kavuşturup, askeri malzeme ile donatacaklarını, böylece insan gücünden tasarruf edilebileceğini, bunun da ülke ekonomisi üzerinde önemli gelişmelere neden olacağını söyledi⁵⁸. Başbakanın belirttiği gibi Türkiye'nin, Yunanistan'a nazaran daha az bir yardım alması dikkat çekicidir. Fakat Yunanistan'ın Nazi Almanyası'nın işgali altında kalması, Türkiye'ye nazaran daha fazla maddi destek ihtiyacının olabileceğini Amerikalı yöneticilere düşündürmüş olduğunu değerlendirmekteyiz. Her ne kadar Türkiye doğrudan savaşa girmiş olarak görünmese de savaştan büyük ölçüde olumsuz olarak etkilenmiş ve savaştan sonra da bu etki Sovyetler'in yayılmacı politikalarıyla artarak devam etmiştir

Yukarıda da belirtildiği gibi yapılan yardımın tamamı askeri maksatlarla kullanılmıştır. Bir Amerikan heyeti, Türkiye'nin ekonomik durumunu orduda insan gücünü azaltarak silahlı kuvvetleri modernleştirmek yoluyla geliştirebileceğini tavsiye etmiştir. Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'de faaliyet daha çok yol yapımı ve bakımı, kargo ulaşımının geliştirilmesi, silahlı kuvvetlerin eğitilmeleri ve silahlandırılmaları ile hava alanlarının onarılması alanlarında olmuştur⁵⁹.

Diğer taraftan Truman Doktrini ABD'de çok sert eleştirilere yol açmıştır. Eleştiriler genellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin hükümet biçimi demokratik olmayan ülkelere yardımda bulunması ve Sovyet tehdidine karşı Birleşmiş milletlere müracaat edilmemesi idi⁶⁰. Temsilciler Meclisindeki görüşmelerde bir temsilci şöyle konuşuyor: *“Türkler sorunu niçin BM'e getirmedi? Mücadelelerini orada verselerdi. Verimli olmasa bile çok şey kazanırdık. Türk sorununu BM'e getirdiğimizi ve sonuç alamadığımızı düşünelim. O zaman şimdi yapmayı düşündüğümüz tek taraflı harekete geçeriz; fakat önce kurduğumuz uluslararası mekanizma yoluyla sorunu çözümlene şansını denemiş olurduk. Böyle yapmadığımız taktirde dünyaya karşı suçlu olamaz*

⁵⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A), 30..1.0/12.70..5.-17/04/1947.

⁵⁹ Oral Sander, a.g.e., s. 24.

⁶⁰ Oral Sander, a.g.e., s. 22.

mıyız?'' . Senatör Vanderberg ise şunları söylemiştir: “*Amerikan yöneticileri BM’i görmemezlikten gelerek çok büyük bir hata işlemişlerdir*”⁶¹ .

Türkiye’nin, Amerika ve İngiltere tarafından kabullenilmiş olan stratejik konumu Truman Doktrini’nden yararlanmasının en büyük nedeniydi. Çünkü Türkiye’nin Sovyetler Birliğine olan coğrafi yakınlığı da göz önünde bulundurulduğunda Sovyet Rusya’ya yapılacak olası bir harekâta Türkiye stratejik önemi bulunan bir üs durumundaydı. Ayrıca bu doktrinin ilanında her ne kadar dış politika üzerinde durulsa da özellikle Türkiye’nin, Ortadoğu petrolünün batıya aktığı ulaşım hattında bulunmasının da önemli bir yeri vardı. Diğer taraftan bölgede bulunan yer altı zenginliği Amerika tarafından göz ardı edilemezdi⁶² . Anlaşılacağı üzere gerek olası bir askeri harekâta Sovyetler Birliği’ne olan yakınlığıyla, gerekse Ortadoğu petrol ve yer altı zenginliklerine yakınlığıyla, jeostratejik ve jeopolitik önemi olan coğrafyada Türkiye’nin güçsüz ve tek başına kalması Amerika Birleşik Devletleri’nin bölgedeki çıkarlarına uygun düşmemiştir.

Savaş sonrasında, İngiltere’den Doğu Akdeniz’e kadar Avrupa bir çöküntü içindeydi. Avrupa devletlerinin en önemli sorunları da içinde buldukları ekonomik buhrandı. Altı yıl sürmüş olan İkinci Dünya Savaşı bütün ülkelerin ekonomilerini yıpratmış, durma noktasına getirmişti. Bu durum Avrupa’daki kargaşayı daha da artırabilirdi⁶³ . Ayrıca komünist ideoloji bir kurtarıcı olarak görülmeye başlanmıştı. Rusya’nın Avrupa’nın Batı sınırlarına kadar varan fiili ve ya ideolojik genişleme çabaları, adı demokrasiyle özdeşleşmiş ülkelerin sınırlarına kadar varması ve hatta içlerine kadar sokmayı başarmasına karşılık olarak Amerika tarafından ‘çevreleme’ siyaseti ile karşı koyulmaya çalışılmıştır⁶⁴ . Sovyetler Birliği’nin yayılmasını durdurabilmek ve önüne geçebilmek için, Avrupa devletlerinin muhakkak ekonomik yönden kalkınması ve güçlendirilmesi şarttı. Bunun için ise bir plan dahilinde Avrupa Devletlerine yardım edilmeliydi. Fakat bu sadece Amerikan yardımıyla değil aynı

⁶¹ Aleksander De Conde, **A History of American Foreign Policy**, New York, Charles Scribner’s Sons, 1963, s.670.

⁶² Oral Sander, Derleyen: Melek Fırat, **Türkiye’nin Dış Politikası**, İstanbul, İmge Kitabevi, 1998, s. 126.

⁶³ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 669.

⁶⁴ İsmail Soysal, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye (Olaylar Kronolojisi 1945-1975)**, İstanbul, Isis Yayınları, 1997. s.50.

zamanda Avrupa'nın da istemesiyle ve çabalarıyla olabilirdi. İşte Truman Doktrini ile başlayan bu süreci, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı George Marshall'ın adıyla tarih sayfalarında yer bulacak olan Marshall Yardımı takip etti.

Avrupa'nın ekonomik sorununa bir çözüm bulunamaması durumunda bunun tüm dünyayı bir kaosa sürükleyebilirdi. Çünkü Amerika'nın Batı Avrupa devletleri için yaptığı iki taraflı kredi şeklinde olan ve belirli bir plan doğrultusunda yapılmayan yardımlar, pansuman tedbirden başka bir şey değildi. Ayrıca Avrupa'ya iki taraflı bir yardım programından çok tüm Avrupa ülkeleri değerlendirilerek yapılmalıydı. Bu şekilde yapılacak yardımlar istikrarın, ekonomik entegrasyonun ve nihayetinde güçlü müttefiklerin olmasını sağlayacaktı. Amerika'nın üretimi ile dünyanın diğer bölgelerindeki üretim arasında sıkı bir ilişki vardı. Amerika'nın hayati çıkarları açısından bu durum değerlendirilmeli ve zor durumda bulunan ülkelere gereken yardımlar yapılmalıydı. Aksi takdirde Amerikan ekonomisi bu durumdan zarar görecekti⁶⁵. Dünya devleti olma yolunda ilerleyen Amerika Birleşik Devletleri'nin en yöneticilerinin bu tarz bir düşünceye sahip olması pek de garipsenmemesi gereken bir durumdur. Çünkü özellikle zor durumda ve güçsüz ülkelerin Amerika'nın liderliğini kabul etmeyip Doğu Blok'una geçmeleri veya en azından sempati duymaları bile Amerikan çıkarlarıyla bağdaşmamaktaydı. Bunu engellemenin en mantıklı yolu bu tür ülkelere ekonomik ve askeri yardımlarda bulunarak hem iyi niyet gösterisinde bulunmak, hem de kendi saflarında kalmalarını sağlamaktır.

İşte Marshall yardımı da, yukarıda belirtilen fikirlere paralel olarak uygulamaya konulmuştu. Amerika Birleşik Devletleri tarafından İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik, sosyal ve bunlarla ilintili olarak güvenlik yönünden ciddi sorunlar yaşayan Avrupa Devletleri'nin problemlerini biraz olsun çözebilmek ve azaltmak amacıyla ortaya atılmıştır. Dışişleri Bakanı Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada Avrupa ülkelerinin ekonomik kalkınmalarını planlamak için birbirleriyle daha yakın ilişkiler içinde bulunmalarını istemiştir. Bu bağlamda Avrupa Devletleri arasında ortak bir planlama yapılmasını, gerekirse Amerika

⁶⁵ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası,1919-1980**, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002,s. 538.

Birleşik Devletleri'nin her türlü yardıma hazır olduğunu söylemiştir⁶⁶. Bu konuşmanın akabinde 12 Temmuz 1947'de Marshall Planı'nı incelemek için Paris'te, İngiltere ve Fransa'nın önderliğinde toplanan, aralarında Türkiye'nin de dahil bulunduğu toplam 16 Avrupa ülkesi bir konferans yaptılar. 22 Eylülde de Amerika'ya sunulmak üzere "Avrupa Ekonomik Kalkınma Raporu" hazırlandı. Bunun üzerine 16 Aralık 1947 tarihinde ise Marshall Planı'nın uygulanması için düzenlenen Amerikan kanun projesi Başkan Truman tarafından Kongre'ye gönderildi. 4 sene için 17 milyarlık bir yardımı kapsayan bu plana 'Avrupa'nın Kalkınma Programı' adı verildi⁶⁷.

Bunun üzerine 3 Nisan 1948'de Amerika Birleşik Devletleri tarafından "Dış Yardım Kanunu" çıkarıldı. 16 Nisan 1948'de ise Marshall Planı'nı onaylayan 16 Avrupa devleti tarafından "Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (Organisation for European Economic Cooperation-OEEC)" kuruldu. Bu teşkilatın asıl görevi ekonomik işbirliğine yönelik tedbirleri planlamak ve uygulamak, üye olan devletlerin çalışmalarını gözlemlemek ve bunun yanında Amerikan Hükümetine yardım paralarının dağıtılması konusunda yardım etmek olarak sayılabilir⁶⁸. Haziran 1948'de Washington'da bir "İktisadi İşbirliği İdaresi (Economic Cooperation Administration-ECA)" kuruldu. Amerika daha ilk yılında öngörülen miktarın üçte birini Avrupa ülkelerine gönderdi. İngiltere, Fransa ve Batı Almanya ise en büyük yardımı gören ülkeler olmuştur⁶⁹. 1948-1951 yılları arasında 4 yıllık bir süreçte 13.169 milyar dolar olarak yardım yapılmıştır⁷⁰.

Marshall Yardımı'ndan Türkiye de yararlanmak istiyordu. Fakat Türkiye için Marshall Yardımı'ndan yararlanmasyla ilgili, programda herhangi bir açıklama bulunmuyordu. Üstelik Türkiye, İsviçre ve Portekiz gibi ekonomik ve sanayi alanında kendisinden daha iyi ülkelerle aynı kategoride yer alıyordu. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin o zamanki ödeme dengesinin açık vermemesi ve Merkez Bankası'nda bir miktar altın ve dövizinin de kullanıma hazır olmasıydı. Türkiye'nin ödemeler

⁶⁶ Yusuf Sarımay, **a.g.e.**, s. 66.

⁶⁷ İsmail Soysal, **a.g.e.**, s. 50.

⁶⁸ Aptülahat Akşin, **Türkiye'nin 1945'den Sonraki Dış Politika Gelişmeleri, Ortadoğu Meseleleri**, İstanbul, 1959, s. 18.

⁶⁹ İsmail Soysal, **a.g.e.**, s.46.

⁷⁰ Mehmet Gönübol v.d., **a.g.e.**, s. 248.

dengeinde herhangi bir probleminin olmadığı ve bu nedenle de Marshall Yardımı yerine uzun vadeli finansman imkanlarının araştırılması yönündeki Amerikan yaklaşımı, Türkiye’de büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Uzun vadeli finansman kaynağı ihtiyacının adresi olarak da uluslararası bir kredi kurumu olan Dünya Bankası gösteriliyordu⁷¹. Ayrıca Türkiye ekonomisinin İkinci Dünya Savaşı süresince Batı Avrupa ülkeleri gibi büyük bir tahribat yaşamadığı için Avrupa’nın kalkınmasında Türkiye’nin yeraltı kaynakları ve zirai ürünler sayesinde önemli bir rol oynayabileceği de düşünülüyordu. Buradaki tek sorun ise üretimi artıracak olan makinelerin dağıtılmasıydı. Bunu da Amerika Birleşik Devletleri, özellikle zirai araçların Türkiye’ye kiralanması yoluyla sağlanmasına karar vermişti⁷². Amerika Birleşik Devletleri’nin bu yaklaşımı Türkiye’de geniş tepkiler uyandırmıştı. Özellikle Türkiye’yi ekonomik bakımdan yalnız bırakan ABD’nin ileride politik bakımdan da yalnız bırakabileceğine ilişkin kuşkular yoğunlaşmıştır⁷³.

Görülüyor ki, Amerika ve Batı Avrupa ülkeleri, Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşında etkin olarak rol almadığı ve savaşın etkilerine maruz kalmadığı gibi düşünceler nedeniyle Marshall Yardımı’na olan ihtiyacını tam olarak anlamamışlardı. Bunda tabii ki, Türkiye’nin kendini anlatamamasının rolü de büyüktür. Bu durum karşısında yapılacak bir tek şey vardı. O da Türkiye’nin süratle kendisini daha iyi ifade etmesini sağlayacak bir dizi tedbirler almasıydı. Nitekim öyle de olmuştur.

Bu gelişmeler karşısında Türk Hükümeti, doğrudan doğruya ABD Hükümeti’ne başvurarak, Türkiye’nin siyasi ve coğrafi bakımdan çok önemli olduğunu, bu konumunun mali ve ekonomik güçlükler yarattığını belirtti. Ayrıca güçlü olmanın tek koşulunun ekonomik kalkınma olduğunu, bunun için de şimdilik tek yolun dış yardım olduğunu ve ABD’nin ekonomik yardım konusundaki görüşlerini yeniden gözden geçirmesi gerektiğini bildirdi⁷⁴. Ayrıca süratle, Paris ve Washington’a Marshall Yardımı’ndan faydalanmak için birer heyet göndererek, Türkiye’nin Truman

⁷¹ Melih Esenbel, a.g.e., s. 63.

⁷² Sabit Duman, **Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası (1950-1960)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1990, s. 32.

⁷³ Hasret Çomak, a.g.e., s. 473

⁷⁴ Hasret Çomak, a.g.e., s. 473

Doktrini'nden de fazla yararlanamadığını ve yapılan yardımın ise yeterli olamayacağını bildirdi. Sovyetler Birliği ile sınır komşusu iken yardım hususunda, kendisiyle aynı kefeye koyulan İsviçre ve Portekiz'den çok daha fazla ihtiyacı olduğu muhakkaktı. Heyet, Türkiye'nin bu durumdaki konumunun ağır bir savunma harcamasına da neden olduğunu ve ekonomik kalkınması için belirtilen yardım miktarının kendileri için zorunlu olduğunu da vurguladı⁷⁵. Bunun üzerine Truman Doktrini ile yapılan yardımın yeterli olmadığına ikna olan Amerikan Birleşik Devletleri Hükümeti, Türkiye'nin ısrarla belirttiği görüşlerini de dikkate alarak, 4 Nisan 1948'de imzalanan ekonomik işbirliği antlaşmasıyla Marshall yardımı kapsamına Türkiye'yi de dahil etti⁷⁶.

Türkiye'nin Marshall Yardımı programı doğrultusunda ilk yıllarda almış olduğu yardım miktarı çok az seviyedeydi⁷⁷. Muhalefet, Marshall Yardımı'ndan istenilen seviyede yararlanamadığına yönelik ağır eleştirilerde bulunuyordu. Çok partili sisteme henüz geçmiş olan Türkiye'de daha yeni yeni yükselen muhalefetin eleştiriye dönük sesine karşılık olarak Ulus Gazetesinde Prof. Dr. Nihat Erim'in yazmış olduğu bir makalede: *"Hiç bir devlet bana 300 milyon lazım diyerek ihtiyacı olan parayı almamıştır. Parça parça planlar hazırlanmış, bu planlarla diğer ülkelerin aynı konuda yapmakta olduğu işler karşılaştırılmıştır. Marshall Yardımı'nın isteyen her ülkeye Amerika Birleşik Devletleri'nin para dağıtması şeklinde gerçekleşmemektedir. İtiraf etmeliyim ki, plan ve proje hazırlamakta çok fazla tecrübemiz olmamakla birlikte birkaç senedir yabancı kuruluşlardan faydalanmaktayız. Bunun yanında kendimiz de bu tür çalışmalar yapmaktayız. Amerika Birleşik Devletleri'nin bize en önemli yardımı teknik eleman desteğinde bulunması ve yetiştirmesidir⁷⁸"* demektedir. Bu makalede Türkiye'nin gerekli teçhizat ve yetişmiş personel bulunmadığından istenildiği seviyede plan ve proje üretilmediği, bu nedenle de Marshall Yardımından beklenen düzeyde yararlanılamadığı anlaşılmaktadır.

Marshall yardımı ile Türkiye ülke genelinde tarım ve sanayinin güçlü ekonomik temeller üzerine yerleşmesi için uğraşacak ve parasının istikrarını arttırmaya

⁷⁵ Oral Sander, **a.g.e.**, s. 53.

⁷⁶ Baskın Oran, **a.g.e.**, s. 541.

⁷⁷ İsmail Soysal, **a.g.e.**, s.46.

⁷⁸ Nihat Erim, **Marshall Yardımı**, Ulus Gazetesi, 2 Ekim 1950.

çalayacaktır. Ekonomik istikrarına yön vererek ve diğer Avrupa devletleri ile işbirliğini sıkılaştıracaktır. Bununla beraber Türkiye 1948–51 yıllarında toplam 351.700.000 dolarlık bir yardım almıştır⁷⁹. Türkiye Marshall Yardımından faydalanma vizesini aldığı günden itibaren o zamana kadar pek de aşına olmadığı plan ve proje üretme faaliyetlerine yoğunlaşmıştı. Bununla birlikte ekonomik, sosyal ve zirai alanlarda sağlam reformlar yapmak için uğraşacaktı. Ayrıca bu konularda istikrarı sağlayacak tedbirler alacaktı.

Marshall Planı nazari olarak, Sovyetler Birliği ve nüfuzu altındaki Doğu Avrupa ülkelerine de açıktı. Ancak Stalin, Plan'ı sadece ülkesi hesabına reddetmekle kalmayıp, buna başlangıçta ilgi gösteren Çekoslovakya ve Polonya dahil, tüm Avrupa ülkelerinin de aynı yönde davranmalarını sağladı. Böylece Plan uygulamada Batılı ülkeler ekonomilerini kurtarma, canlandırma ve giderek kalkındırmaya yönelik bir operasyon olarak kalmıştır⁸⁰.

Sovyetler Birliği ise Amerika'nın Marshall Yardım Planı ile yapmış olduğu atağa karşılık olarak, etkisi altındaki özellikle Doğu Avrupa ülkelerine bu plana katılmamaları konusunda yoğun baskı yapmıştır.⁸¹ Sovyet Rusya, bu ülkeler ile “Molotof Planı” adı verdikleri, birbirleriyle ekonomik ilişkileri ve işbirliğini sıkılaştırmak adına ikili bir ticaret sistemini kurmuştur.⁸² Bu hamleleriyle de dünya konjonktüründe Sovyet Rusya'nın, İkinci Dünya Savaşı sonrası elde ettiği etki alanını kaybetmemek ve hatta arttırmak için gayret sarf ettiği anlaşılmaktadır.

Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile Türk dış politikasında yeni bir dönem başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin özellikle Doğu Anadolu ve Boğazlar üzerindeki yayılmacı ve genişlemeci emellerinin Doğu Akdeniz'de hayata geçmesi engellenmiştir.

⁷⁹ Mehmet Gönübol v.d., **a.g.e.**, s. 249.

⁸⁰ Ali Arsin, **a.g.e.**, s. 7.

⁸¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918–1994)**, 11nci Baskı, Ankara, İmge Yayınları, Şubat 2003, s. 260.

⁸² Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 444.

Ayrıca Türk Ordusu'nun ve ekonomisinin savaş sonrasında yeniden yapılanmasına zemin hazırlanmıştır⁸³.

2. ABD'nin Monroe Doktrini'ni terk etmesi ve Vandenberg Kararı (1948)

Batı Avrupa ülkeleri Marshall Planı sayesinde, birbirleriyle olan ilişkilerini daha da arttırmışlardı. Normal olarak bu hususta Amerikan yönetiminin Avrupa ülkeleri üzerindeki ekonomik, sosyal ve askeri alanlardaki yardımı ve yönlendirmesi göz ardı edilemez. Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa ülkeleri arasında yoğun bir işbirliği sürecine girilmiş oldu.

İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, 22 Ocak 1948'de karşılıklı anlaşmalardan oluşan bir Batı Avrupa Birliği formülünün uygulanması fikrini ileri sürdü. 1947 Martında İngiltere ile Fransa arasında yapılan ve karşılıklı işbirliğine dayanan Dunkerque Antlaşması'nı örnek göstererek diğer Batı Avrupa ülkeleri olan Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'nın da bu tip bir anlaşmaya imza koymalarının gerekliliğini vurguladı. Böylece Batı Avrupa'nın tek bir vücut olarak algılanacağını belirterek bu ana fikir çerçevesinde oluşan düşüncesini Amerikan Dışişleri Bakanı Marshall'a bildirdi. 4 Mart 1948'de Bevin'in ortaya attığı karşılıklı yardım antlaşması üzerinde görüşmek üzere Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere temsilcilerinden oluşan bir heyet Brüksel'de bir araya geldiler. Bu görüşmelerden birkaç gün sonra Bevin, Kuzey Atlantik'in güvenlik sorununun süratle incelenip bir karara varılması gerektiğini bildirdi. Gerekçe olarak da Sovyetler Birliği'nin kendisinin liderliğinde oluşturulacak ortak bir savunma antlaşmasında Norveç'e baskı yapabileceği ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu gösterdi. Ancak Marshall Avrupa ülkelerinin Amerika'dan yeni bir yardım istemeden önce kendi aralarında bir uzlaşma ve işbirliği içinde olmaları gerektiğini vurguladı⁸⁴.

Sonunda Benelux ülkeleri (Belçika, Lüksemburg ve Hollanda) ile İngiltere ve Fransa, 17 Mart 1948'de siyasi ve askeri bir ittifak kurmak amacıyla toplandıkları

⁸³ Hasret Çomak, *a.g.e.*, s. 474.

⁸⁴ Lord Ismay, (Çeviren Suat Bilge), *NATO: İlk Beş Sene 1949-1954*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956, s. 8.

Brüksel’de “Brüksel Antlaşması”nı imzaladılar. Bu anlaşmaya göre, ülkeler kendi aralarında ekonomik, sosyal ve askeri her türlü ilişkileri geliştirmek için gayret içinde olacaklar ve BM yasasının 51. maddesi gereğince taraflardan herhangi birinin silahlı saldırıya uğraması durumunda diğer devletler saldırıya uğrayan devlete her türlü yardımı yapacaklardı⁸⁵. Bu antlaşmayla Avrupa'daki Sovyet Rusya'nın baskısı ve yayılmasına karşı ilk ortak savunma, ve işbirliği örgütü Batı Avrupa'da kurulmuş oldu. Sonradan 1954'te bu birliğe Almanya ve İtalya da katıldı⁸⁶. Brüksel Antlaşması'yla Avrupa ülkelerinin güvenlik sorununa bir miktar da olsa çözüm bulunmaya çalışılmış ve bu yolda ilk adımlar atılmıştır. İngiltere ve Fransa'nın liderliğinde, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'nın katılımıyla BM yasasının 51. maddesi gereğince yapılan antlaşma, Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da istediği gibi hareket etmesine, asker bulundurmasına karşı kurulan ilk ciddi ittifaktır.

Başkan Truman antlaşmanın imzalandığı gün olan 17 Mart 1948'de Amerikan Kongresi'ndeki konuşmasında *“Avrupa ülkelerinin kendilerini özgürce savunma kararlarına bizimde onlara aynı şekilde yardım ederek karşılık vereceğimizden eminim”* diyerek antlaşmayı imzalayan Avrupa ülkelerine memnuniyetini dile getiriyordu. Her ne kadar Avrupa ülkeleri arasında savunma için işbirliğine dayalı bir birleşme meydana gelse de, Amerika Birleşik Devletleri olmaksızın bu birleşmenin zorlukları vardı. Bunun için Avrupa'nın yeterli bir savunma gücü oluşturması amacıyla yapılan antlaşmaya Amerika'nın da katılımına ihtiyaç vardı. 1948 yılının Eylül ayında ise “Batı Birliği Savunma Teşkilatı” adı altında askeri bir teşkilat kurulmasına karar verildi⁸⁷. Geriye sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulan bu teşkilatı desteklediğini gösterir manevrasını yapması kalmıştı. O manevra da, kurulan bu pakta üye olmaktan başka bir şey değildi. Tabii bu zamana kadar Monroe Doktrini'ne mutlak bağlılıkla hareket eden Amerikan Hükümeti' nin bu kararı vermesi hem Amerika için hem de Avrupa için bir dönüm noktasıdır.

⁸⁵ Feridun Cemal Erkin, **“Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi”**, Türkiye ve Nato, Ankara, Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yayınları, s. 6.

⁸⁶ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 670.

⁸⁷ Lord Ismay, **a.g.e.**, s. 9.

Batı Avrupa ülkeleri ise kendi aralarında iş birliği içinde olduklarını Brüksel Antlaşması ile Amerika Birleşik Devletleri'ne göstermişti. Artık Amerika'nın pakta katılma kararını bekliyorlardı. Ancak Amerikan anayasasına göre bu tür bir ittifaka Amerika'nın katılması mümkün değildi. İşte bu sırada Amerika Senatosu Dışişleri Komisyon Başkanı Tom Conally ve Arthur H. Vanderberg adındaki iki senatör artık Amerika'nın Monroe Doktrini'ne bağlı kalarak uyguladıkları geleneksel "kendi içine kapanma" politikasının bırakılması gerektiğini söylediler. Aynı amaçlar doğrultusunda birleşilen diğer Avrupa ülkeleriyle yakın işbirliğine girilmesi, ülkeler arası barışın ve istikrarın sağlanması için gereken sorumluluğun alınması gerektiğini ortaya koyan açıklamalar yaptılar. Bu iki senatör Amerika Birleşik Devletleri adına bu önemli adımın atılmasını sağlayan isimler oldular. 11 Haziran 1948'de Senato'ya sunulan ve büyük çoğunlukla kabul edilen "Vanderberg Teklifi" altı maddeden oluşmaktaydı. İlk üç madde, vetonun hafifletilmesi, silahların sınırlandırılması ve Birleşmiş Milletler Ordusu gibi konuları içermektedir. Diğer üç madde ise Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51. maddesine dayanılarak ulusal güvenliğin silahlı bir saldırı tehlikesi altında bulunması durumunda ve Amerika'nın bu tarz bölgesel antlaşmalara katılması söz konusu olduğunda anayasaya uygun olarak her birinin Kongre tarafından onaylanacağından bahsedilmekteydi. İşte bu altı maddede tarihe "Vanderberg Kararı" olarak geçecekti⁸⁸.

Amerika Birleşik Devletleri Kongresi, 11 Haziran 1948'de Senatör Vandenberg'in sunduğu "... *Birleşmiş Milletler Yasası'nın hükümlerine uygun olarak, birer birer ve ya topluca bölgesel ve ortak savunma tedbirlerinin derhal alınması; Amerika Birleşik Devletleri'nin de, etkili, sürekli ve karşılıklı yardıma dayanan bölgesel veya ortak tedbirlere katılması...*" teklifini kabul etti⁸⁹. "Vandenberg Kararı" adıyla bilinen bu kararla Amerika Birleşik Devletleri, 2 Aralık 1823 tarihinde Monroe Doktrini'nin açıklanmasından beri dışişlerinde izlediği yalnızcılık politikasına son verdi. Böylece diğer devletlerle ittifaklar yapma politikasını yani, kıtasının dışındaki devletlerle işbirliğine girişme dönemini başlatmış oldu⁹⁰. Yüzyılı aşkın bir süredir dışişlerinde izlediği yalnızcılık politikasını terk eden Amerika'nın bölgesel paktlara katılmaya izin veren Vanderberg Kararları'nı alması, gerek Batı Avrupa gerekse Demir Perde

⁸⁸ Melih Esenbel, **a.g.e.**, s. 68-69.

⁸⁹ **NATO Belgeler**, s. 247.

⁹⁰ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 670.

lkelerinde büyük yankı uyandırmıştır. Yıllardır tarih sahnesinde tek başına kalmaya dikkat eden Amerika Birleşik Devletleri gibi büyük bir gc artık ekonomik, sosyal ve askeri her türlü alanda diğer ülkelerle işbirliğine girebilecek, önderlik edebilecekti.

Sovyet Rusya, Batı Birliği Savunma Teşkilatının kurulmasından hemen sonra 1948 Haziranında Batı Berlin'i kuşatmaya başladı. Buna karşılık Batı Avrupa lkeleri Batı savunmasının örgütlenmesine hız verdi. Fakat Batı Avrupa lkelerinin Sovyetler Birliği ile baş edebilecek ne yeterli ekonomik gücü ne de yeterli ordusu vardı. Kısacası gcler dengesinde ibre Sovyet Rusya'yı gösteriyordu. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'nin de acilen kurulan bu savunma sistemini desteklemesi gerekiyordu. Nihayet Sovyetler Birliği'ne ve artan tehditleri ile onun yayılmasına karşı; 4 Nisan 1949'da Washington'da, İngiltere, Fransa, Lüksemburg, Belçika, Hollanda, İtalya, Danimarka, Norveç, İzlanda, Portekiz, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasında, "Kuzey Atlantik Antlaşması rgt (NATO: North Atlantic Treaty Organization)" kuruldu. Kuzey Atlantik Antlaşması, bu antlaşmaya katılan ülkeler arasında en geniş işbirliğini ngren bir ittifaktı. Antlaşma, başlangıçta saldırıyı önlemeyi veya saldırı olursa, onu püskürtmeyi amaç edinen bir askeri ittifaktı. Bununla paralel olarak siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda ortak ve sürekli bir işbirliğini esas alıyordu. Antlaşmanın en önemli maddelerinden biri olan beşinci maddeye göre ise, "*Taraflar, ilerinden birine ya da birkaçına karşı Avrupa'da veya Amerika'da olacak bir saldırıyı bütün taraflara yöneltilmiş bir saldırı olarak sayacaklar...*" ve bu saldırıyı bertaraf etmek için, tek başlarına veya diğer ittifak ülkelerle birlikte, askeri gc kullanmak da dahil olmak üzere, gerekli her türlü tedbiri alabileceklerdi⁹¹.

Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, meydana gelen gelişmelerin sonucunda, Batı Avrupa'dan on ve Amerika'dan iki olmak üzere on iki ülke geniş kapsamlı bir savunma ittifakı oluşturdular. Bir savunma sistemi olan NATO'nun kurulmasıyla da ilk defa olarak Sovyet yayılmasına ve tehdidine karşı etkili bir set kurulmuş, aynı zamanda caydırıcı bir gc meydana getirilmiş ve denge sağlanmış

⁹¹ İsmail SOYSAL, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları (1945-1990)*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 409-410.

oluyordu. Bu şekilde de Batı güvenlik sistemi ve Batı Blok'u ortaya çıkmış oldu⁹². Nitekim NATO Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra Sovyetler Birliği antlaşmanın uygulandığı bölgelerde hiçbir toprak kazancı elde edememiştir. Bu ittifakın ortaya çıkmasından sonra Avrupa'daki emperyalist politikalarına ara vermek zorunda kalmıştır⁹³. Avrupa'da temeli atılan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin de desteğini alan bu geniş tabanlı savunma ittifakının kurulmasıyla meydana gelen güven bunalımına kesin çözüm bulunmuştur. Daha sonra hızla üye sayısı artan NATO'nun savunma şemsiyesi altına diğer ülkeler de girmeye çalışmıştır. Kurulduğu ilk andan itibaren bu güvenlik şemsiyesi altına girmeye çalışan ülkelerden biri de, Sovyet Rusya ile komşu olan ve bu devletin kabul edilemez teklifleriyle zor anlar yaşayan Türkiye idi.

⁹² Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 671.

⁹³ Cemalettin Taşkiran, **a.g.e.**, 3.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1945–1952)

İkinci Dünya Savaşı sonunda Türkiye, galip devletler safında yer almış bulunuyordu. Ancak her şeye rağmen savaştan hemen sonra birçok sorunlarla bire bir mücadele etmek zorunda kalmıştır. Savaşı izleyen yıllarda Birleşmiş Milletler'in kurucuları arasında yer almasına rağmen siyasi yalnızlıktan kurtulamamıştı. Güçler dengesi yeniden kuruluyordu. Bu yüzden Türkiye bu dengenin kendi güvenliğini engellemeden ve Sovyet baskı ve isteklerine karşı toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını güven altına alabilen bir dış politika gütmek esası ile hareket etmişti⁹⁴. Bunların en önde geleni de savaş sırasında yıpranmış olan ülke ekonomisinin istikrara kavuşturulmasıydı⁹⁵. Yurt dışında da ticaretin sadece karşılıklı antlaşmalarla yapıldığı ülkeler ile kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmiş olması, Türkiye'nin savaş yıllarında dış politika ve ticarete içine düştüğü yalnızlığın anlaşılması açısından oldukça çarpıcıdır⁹⁶.

⁹⁴ Mahmut Yargıç, "İkinci Dünya Harbi Öncesi, Harp Esnası ve Sonrasında Türkiye'nin Milli Politikası ve Milli Askeri Stratejisi", Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Ankara, Genelkurmay Basımevi 1998, s. 477.

⁹⁵ Mehmet Gönübol v.d., a.g.e., s. 231.

⁹⁶ Selim Deringil, **Denge Oyunu (İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası)**, 2nci Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim 2001, s. 22.

1939–1945 yılları arasında bir “dış politika felsefesi”⁹⁷ oluşturarak Türkiye’yi savaş dışında tutmayı başaran İsmet İnönü bu süreç içerisinde olanları kısaca şöyle ifade etmekteydi :

*“Bizim kaderimiz, müttefikler olarak kabul ettiğimiz devletlerle birlikte aynı safta olmaktı. Bunun sonucunda müttefiklerle beraber savaşa girmemiz, gayet normal olacaktı. Ancak, bu savaşa girmek için, müttefiklerimizin başta ordu ve ekonomimizin yeniden düzenlenerek modernize edilmesi şeklindeki bize karşı vazifelerini hakkıyla ifa etmelerini istemeye mecburduk ve bunda haklıydık. İşte bu suretledir ki, yapmak için söz verdiğimiz konulara sadık kalmakla birlikte müttefiklerimizin bize karşı vazifelerini yerine getirmelerini istemek arasında uzayıp giden tartışma, bizi savaş dışında bırakmıştır. Yani savaşa girmek bizim için mümkün olmadı ve aynı zamanda müttefiklerimiz bize karşı yükümlülüklerini yerine getiremediklerinden dolayı da bizi bu konuda haksız bulmaya hiçbir zaman, imkan bulamadılar”*⁹⁸. İkinci Dünya Savaşı esnasında denge siyaseti güderek doğrudan savaşa dahil olamamış Türkiye, belki savaşın o korkunç ve ürpertici yüzünü görmemiş ve yaşamamıştı. Ancak savaş sonrasında içine düşmüş olduğu ekonomik buhran ve yalnızlık Türkiye’yi başta Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa ülkeleri yanında yer almaya zorlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen ilk yıllarda, her ne kadar Birleşmiş Milletler Örgütü’nün kurucuları arasında yer alsada, aslında büyük bir yalnızlık içinde bulunuyordu. Yanı başında savaştan oldukça güçlenerek çıkan Sovyet Rusya’ nın baskı ve isteklerine karşı kendi toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını ne olursa olsun korumak ve kollamak Türkiye Cumhuriyeti dış politikasının esasını teşkil etmiştir. Bu nedenle genç Türkiye, Kurtuluş Savaşı ile kurmuş olduğu güvenliğinin devamını sağlayabilmek için bazı ittifaklara girmiş ve bunların kurucuları arasında yer almıştır. Türkiye’nin birtakım ittifaklar sistemi içine girmesinde, İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra dünyada meydana gelen gelişmeler çerçevesinde, Türkiye-Sovyetler Birliği ve Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri başlıca rolü oynamıştır.⁹⁹ Başından beri dış politikasını denge siyaseti üzerine kuran Türkiye

⁹⁷ Selim Deringil, **a.g.e.**, s.1.

⁹⁸ S.Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Cilt 2, 1nci Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967, s. 244.

⁹⁹ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 721.

Hükümeti yanı başında kendisini sürekli rahatsız eden, baskı yapan ve yerine getirilemeyecek isteklerde bulunan Sovyetler Birliği'ne karşı Amerika Birleşik Devletleri' ne yanaşarak kurtulmaya çalışmıştır. Sovyet Rusya'nın ise her şeye rağmen Türkiye üzerindeki emelleri devam etmekteydi.

A) TÜRKİYE- SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ (1945-1952)

Sovyet Rusya, 25 Eylül 1939'da Moskova'ya giden Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'ndan Boğazlar statüsünde ve Türkiye–SSCB sınıрыyla ilgili kendi lehine değişiklik yapılmasını isteyerek, Boğazların ortak savunulmasına ilişkin bir antlaşmanın imzalanmasını istemişti. Ancak Rusya'nın yayılma politikasının yeniden canlandığının belirtileri olan bu istekler Türkiye tarafından reddedilmiştir. Gerek İkinci Dünya Savaşı öncesi gerekse İkinci Dünya Savaşı süresince Türk–Sovyet ilişkileri Türk dış politikasında çok önemli bir yer işgal etmiştir.¹⁰⁰

İkinci Dünya Savaşı'nda batılıların müttefiki olan Sovyetler Birliği, savaşın sonlarına doğru Türkiye'nin karşısına yeniden bazı isteklerle çıkacağını aslında açıkça belli etmiştir. Hatta Müttefikler arasında yapılan konferanslarda, birçok defa Boğazlar statüsünün kendi lehine değiştirilmesi önerisinde bulunmuştur. Bununla birlikte Sovyet Dışişleri Bakanı Vyascheslav Molotov, Yalta Konferansı'ndan(4-11 Şubat 1945) birkaç hafta sonra 19 Mart 1945'te Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper' e, 17 Aralık 1925 tarihinde imza edilen Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı tek taraflı olarak feshettiğini bildirmiştir. Buna gerekçe olarak Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği değişikliklere uymadığı ve birçok maddesinde esaslı değişiklikler yapılması gerektirdiğini, göstermiştir¹⁰¹. Türk–Sovyet ilişkilerinin yeniden iyi bir konuma getirilmesi için de Sovyet Rusya ve Türkiye Hükümetleri'nin Boğazlar'ın birlikte korunması esas olmak üzere, Sovyet Rusya'ya kara ve denizde üsler verilmesini istemiştir. Ayrıca Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin iki ülke tarafından birlikte bir defa daha gözden geçirilmesi ve Kars, Ardahan ile bazı Türk illerinin Sovyetler Birliği'ne bırakılması yönünde istekleri tekrar belirtilmiştir.¹⁰². Bu sırada Sovyet basınında

¹⁰⁰ Özbey, Mustafa; "İkinci Dünya Savaşı'nda Boğazlar'ın Türk-Rus İlişkilerine Etkileri", Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998, s. 537.

¹⁰¹ Feridun Cemal Erkin, **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1968, s. 145-146.

¹⁰² Mehmet Gönlübol, A.Haluk Ülman, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Alkım Kitabevi, Ankara, 1989, s. 193.

Türkiye aleyhine çıkan haberlerin artması da Türkiye'yi kaygılandıran olaylar serisinin başında yer alıyordu¹⁰³. Bu gelişmeler Türk-Sovyet ilişkilerini gergin bir hale getiriyordu.

Büyükelçi Selim Sarper, Ankara'ya bildirdiği 20 Mart 1945 tarihli telgrafında Sovyetler Birliği'nin bu hareketine şaşırmadığını ve daha önceden tahmin ettiğini belirtmiş ve durumu özetle şöyle değerlendirmiştir:

"17 Aralık 1925 tarihinde imza edilen Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın feshi sürpriz değildir. Sovyet Rusya yeni bir dostluk ve tarafsızlık antlaşması isteyebilir. Bunu yaparken ulaşmak istedikleri asıl amaç Boğazlar sorununu kendi çıkarları doğrultusunda en iyi bir biçimde çözümlenektir. Ancak Boğazlar sorunu iki ülkeyi ilgilendiren bir sorundan ziyade çok taraflı bir sorundur. Bununla beraber eğer bizimle ikili bir anlaşmaya varmaları durumunda ileride bu konuda yapılacak çok taraflı görüşmelerde bu antlaşmayı ileri sürebilirler. Sadece değişikliğin kapsamı kararlaştırılmamış olmakla birlikte burada bulunan İngiliz ve Amerikan büyükelçileri Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesini Müttefiklerin ilke olarak kabul ettiklerini açıkladılar. Bu durumu Ruslar karşılıklı bir antlaşmanın yapılması yönünde bir baskı ve zorlama aracı olarak kullanabilirler"¹⁰⁴. Büyükelçinin de belirttiği üzere İngiltere ve Amerika da Sovyetler'in Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi isteğini olumlu yaklaşmışlardır. Bu durum Sovyet Rusya'nın elini kuvvetlendirmiş ve Boğazlar üzerindeki emellerine ulaşma isteğini arttırmıştır.

Türk dış politikasında 17 Aralık 1925'den beri ayrı bir önemi olan bu antlaşmanın tek taraflı feshinin ardından Türk Hükümeti Selim Sarper'in verdiği bilgiler ışığında vereceği cevabı hazırladı. 4 Nisan 1945'te Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Vinogradov'a bir nota olarak verdi¹⁰⁵. Verilen notada, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile uzun süredir devam ettirdiği komşuluk ve dostluk

¹⁰³ Ayşegül Sever, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958**, İstanbul, Boyut Yayınları, 1997, s. 20.

¹⁰⁴ A. Suat Bilge, **Güç Komşuluk, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri (1920-1964)**, Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara 1992, s. 266.

¹⁰⁵ İsrail Kurtcephe, **"İkinci Dünya Savaşı Sonunda Türkiye Üzerinde Rus Baskısı"**, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998, s. 132

ilişkilerinin daha üst düzeye çıkarılması isteğinde olduğunu belirtiyordu. Ayrıca Türk-Sovyet dostluğu açısından büyük öneme sahip bu antlaşmasının önemini vurguluyordu. Bu antlaşmanın yerine iki tarafın çıkarları doğrultusunda günün koşullarına uygun ve gerekli düzenlemeleri yapılmış yeni bir antlaşmanın yapılmasına dair Sovyet Rusya'nın telkinlerinin olumlu görüldüğü ve bu tekliflerin üzerinde büyük bir dikkat ve iyi niyetle durulacağını bildiriyordu¹⁰⁶. Anlaşılacağı üzere Rusya'nın bu hareketi sonucunda Türkiye Sovyetler Birliği ile karşı karşıya kalmıştır. Aynı zamanda bu durumu daha ılımlı bir yaklaşımla atlatmaya ve diğer taraftan da müttefikleri olan Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'den destek bulmaya çalışmıştır. Nitekim ilk ciddi tepki İngiltere tarafından 22 Temmuz 1945 Potsdam Konferansı'nda gelmiştir.

Türk Hükümeti'nin notasının ardından Sovyet Dışişleri Bakanı 7 Haziran 1945'te Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği'ne, geçerli bir anlaşmanın sağlanabilmesi için Sovyet Rusya'nın şu isteklerinin kabul etmesi gerektiğini bildirdi:

1. 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ile düzenlenmiş olan Türk-Sovyet sınırında, Sovyetler lehine bazı değişikliklerin yapılması,
2. Türk Boğazları'nın, Türkiye ve Sovyetler Birliği ile birlikte savunulması, bunu sağlayabilmek için de Boğazlarda Sovyetler Birliği'ne deniz ve kara üslerinin verilmesi,
3. Türk Boğazları'nın statüsünü belirleyen Montreux Sözleşmesi'nin, değiştirilmesi gereken maddeleri hususunda, iki Hükümet'in aralarında fikir birliğine varılması¹⁰⁷. Rusya bu uygun ortamda bir bahane ile feshettiği anlaşmanın devamının sağlanması için kabul edilemez isteklerde bulunmuş, hatta Türkiye'nin toprak bütünlüğünü bozucu tarihi emellerini bir oldu bittiyle gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Boğazların durumu böyle iken Türk-Sovyet sınırında istenen değişikliklerin aslında geçerli bir yönü bulunmamaktaydı. Sovyet taleplerinin haklı bir talep olduğunun

¹⁰⁶ Rıfki Salim Burçak, **Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939-16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri**, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu, Ankara, 1983, s. 174.

¹⁰⁷ Mehmet Gönlübol, A. Halûk Ülman, **a.g.e.**, s. 207.

iddia edilmesi çok zordu. Çünkü mevcut durumyla Türk-Sovyet sınırı sorun teşkil edecek bir durumda değildi. Zaten sınırda yapılacak değişiklik de kıta devleti olan Sovyetler Birliği'nin yüz ölçümüne önemli bir katkı sağlamayacaktı. Aslında Sovyetler Birliği'nin bu toprak taleplerinin arkasında yatan, Boğazlar'da Sovyetler çıkarları doğrultusunda yapılacak bir düzenlemeye ilişkin toprak talebini bir baskı aracı olarak kullanılabilmek durumu olabilirdi¹⁰⁸.

Bu ağır taleplerin ardından Büyükelçi Selim Sarper, Dışişleri Bakanı Molotov'la yaptığı görüşmede, ilk iki isteğin asla kabul edilmeyeceğini bildirmiştir. Montreux Sözleşmesi'nin ise uluslararası bir sözleşme olduğunu, bu sebeple meselenin sadece Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında olmadığını aktarmıştır. Bu durumun sözleşmeye imza atan bütün devletleri ilgilendirdiğini, bu yüzden onların da fikirlerinin alınmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir¹⁰⁹.

Sovyetler'in Türkiye'den toprak ve üs talebinde bulunmaları, Türk kamuoyunda büyük bir tepki yarattı¹¹⁰. Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin gazetesinde yazdıkları ise oldukça dikkat çekicidir. Yalçın, Rusya'nın dostluk ve tarafsızlık antlaşmasını feshetmesi ve Türkiye'den bulunduğu toprak talepleriyle gerçek niyetlerini ortaya koymuş olduklarına dikkat çekmiştir. Türkiye bir Bulgaristan, bir Yugoslavya, olmayacağını altını çizmiştir¹¹¹. Haklı olmayan Sovyet isteklerinin Türk Hükümeti tarafından reddedilmesi üzerine, Sovyetler Birliği 1945 yılının ortalarından itibaren Türkiye'ye karşı ağır bir siyasi baskı uygulayarak Kars ve Ardahan'ı da istemeye başladı. Öte yandan, Boğazlar konusunu Potsdam Konferansı'na (17 Temmuz-2 Ağustos 1945) getirerek, Montreux Sözleşmesi'nin Sovyet savaş ve ticaret gemilerinin Boğazlar'dan istenildiği zaman serbestçe geçmesini sağlayacak şekilde değiştirilmesini ve yeni düzenlemelerin yapılmasını istedi¹¹².

¹⁰⁸ Baskın Oran, **‘Türkiye’nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir?’** Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1970), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 25, No:1, Mart 1970, s. 56.

¹⁰⁹ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 719.

¹¹⁰ İsrail Kurtcephe, **a.g.e.**, s. 134.

¹¹¹ H.Cahit Yalçın, **‘Üçüncü Dünya Harbi Tehlikesi Karşısında Türkiye’**, Tanin Gazetesi, 27 Haziran 1945.

¹¹² Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 723.

Nitekim Potsdam Konferansı'nın 22 Temmuz 1945 günkü toplantısında Molotov'un Truman ve Churchill'e iletteği mektupta Sovyet Hükümeti'nin bu konudaki talepleri Őunlardı :

1. Montreux'de imzalanan Boğazlar Milletlerarası Sözleşmesi, günün Őartlarını karŐılamadıđı için uygun bir Şekilde yürürlükten kaldırılacaktır.
2. Boğazlar rejiminin Karadeniz'e giriş ve çıkış yegne denizyolu tayini başlıca ilgili devletler olarak ve ticaret geçiŐ serbestisini ve Karadeniz Boğazları'nın güvenliğini sağlayabilecek durumda olan Türkiye ve Sovyetler Birliği'ne ait olacaktır.

Boğazlar'ın Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin çıkarlarına uygun olmayan amaçlarla başka devletlerce kullanılmasını engellemek Karadeniz Bölgesindeki barışın korunması için, Türkiye ve Sovyetler Birliği Boğazlar'ın savunmasını birlikte yapmalarını istemekteydi. (Boğazlarda Türk slerine ek olarak Sovyet askerî üslerinin de bulunması talep ediliyordu.)¹¹³. Sovyet Rusya'nın isteklerinden yüzyıllardır gerçekleştirmeye çalıŐtıđı ve her an fırsatını kollayıp amacına kavuŐmaya çalıŐtıđı, sıcak sulara inme emelinin, birinci aşaması olan Türk Boğazları'nı denetimi altında tutma isteği burada açıkça anlaşılmaktadır.

Aynı günkü (22 Temmuz 1945) toplantıda, Churchill, Stalin'e, "*Türk Boğazları'nda bir Rus ss kurulması konusundan mı bahsediyorsunuz?*" demiŐtir. Bu soruya karşılık da Molotov: "*Boğazlar konusunun sadece Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında çözümlenmesini ngren antlaŐmalardan söz ettim. 1805 ve 1833 antlaŐmalarını hatırlatmak istedim*" demiŐ ve böylece Sovyet Rusya, Konferans'tan da yararlanarak Türkiye'den büyük ve önemli istekleri olduğunu ABD ve İngiltere'ye de iletmiŐtir¹¹⁴. Sovyetler Birliği'nin, Boğazlar Sözleşmesi ve Türkiye-SSCB sınırı ile ilgili talepleri Türkiye tarafından Őiddetle reddedilmiŐ ve toprak btnlğine uzatılan hiçbir önerinin kabul edilmeyeceğini belirtilmiŐken, bu defa Mttefiklerine Potsdam Konferansı gibi önemli bir toplantıda aynı istekleri dile getirerek kabul etmelerini istemiş olması dikkat çekicidir. Bu bağlamda Müttefiklerin Montreux Sözleşmesi'nin

¹¹³A. Suat BÖLGE, **a.g.e.**, s. 281.

¹¹⁴A. Suat BÖLGE, **a.g.e.**, s. 282.

değiştirilmesinin ilke olarak kabul ettikleri yönündeki açıklamalarının etkili olduğu düşünülebilir

Ancak Sovyet Rusya' nın beklentilerinin aksine Boğazlarda üs bulundurmasına ilişkin talebi hem Amerika hem İngiltere tarafından reddedildi. İngiltere Başbakanı Churchill Boğazlarla ilgili olarak, Montreux Sözleşmesi'nin Sovyetler Birliği ve diğer Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin çıkarları doğrultusunda yeniden düzenlenmesinin kabul edilebilir olduğunu ifade etti. Ancak sözleşmenin uluslararası bir sözleşme olduğuna dikkat çekerek bu konunun sadece Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında çözüme kavuşturulamayacağını belirtti. Ayrıca Churchill, Sovyet basını ve radyosunda Türkiye aleyhinde çıkan haber ve yorumlarla ilgili olarak Stalin'i uyardı. Ancak diğer taraftan İngiltere'nin aksine Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Rusya'nın Türkiye'den toprak talebine dair ilk başta meselenin iki ülke arasında çözüme bağlanması gereken bir meseleymiş gibi gördü ve konuyla ilgilenmedi¹¹⁵.

Gün geçtikçe Stalin'in yayılma ve güneye inme arzusu artıyor, bu amaçla Boğazlara üs kurulmasına ilaveten, daha da güneye inmek için Libya'dan vesayet altında toprak, Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı almak istiyordu. Bu isteklerde müttefiklerce dikkatle takip ediliyor ve onları tedirgin ediyordu. Churchill, "*İngiliz Hükümeti, Türkiye'yi Sovyet talepleri kabul etmeye zorlamayacaklardır*"¹¹⁶ diyerek, İngiltere'nin Sovyetler Birliği'nden farklı bir tutum izleyeceğini gösterdi. Sovyet Rusya'nın güneye inme politikasının birinci basamağı olan boğazlarda üs elde etmenin yanında, planın devamı olan yeni hayat alanları elde etme çabalarını uygulamaya koyduğunu anlamak hiç zor olmasa gerek.

Konferans'ın sonunda üç büyük devlet, Montreux Sözleşmesi'nin günün şartlarına uygun olmadığı gerekçesiyle sözleşmenin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği konusunda birleştiler. Ancak Amerika ve İngiltere, kendi çıkarlarını da etkileyeceğinden dolayı Sovyetlerin isteklerine katılmadılar. Bu da aralarında görüş ayrılıklarına neden oldu¹¹⁷. Bundan dolayı kesin bir çözüme bağlanmadan 2 Ağustos 1945'te sona eren

¹¹⁵ Ayşegül Sever, **a.g.e.**, s. 27-28.

¹¹⁶ Feridun Cemal Erkin, **a.g.e.**, s. 268

¹¹⁷ Feridun Cemal Erkin, **a.g.e.**, s. 269.

Potsdam görüşmeleri sonucunda ABD, İngiltere ve Rusya'nın Boğazlar'ın korunması ve güvenliği konusundaki görüşlerinin birer nota ile Türkiye'ye iletilmesi kararı alındı¹¹⁸.

Diğer taraftan Türkiye, ABD ve İngiltere nezdinde Potsdam Konferansı öncesi destek aradıysa da Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere bu durumu dikkate almamıştır. Gerçi Churchill Potsdam'da ilk defa “*Sovyet Rusya'nın Türkiye'den toprak isteklerinin ve Bulgaristan'a kuvvet kaydırmalarının Türk Hükümetini kaygılandığı, Sovyet Rusya'nın Boğazlar meselesini yalnız Türkiye ile çözüme bağlamak istemesini İngiltere'nin kabul edemeyeceğini*”¹¹⁹ belirterek Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasının gereğine işaret etmişti. Aynı zamanlar Boğazlar meselesindeki çözümün yalnız Sovyetlerin inisiyatifine bırakılamayacak kadar önemli olduğunun vurgulamıştı. İngiltere'nin Rusya gibi oldukça güçlü ve kendi başına buyruk hareket eden bir ülke yerine, Türkiye gibi kendi istekleri doğrultusunda hareket edebilecek bir ülkenin elinde, hayati öneme haiz olan Ortadoğu'nun giriş anahtarının bulunmasının daha uygun olacağını düşünmekteydi. Ancak Truman'ın; Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak ilhakına ilişkin talebinin sadece iki ülkeyi ilgilendirdiğini, meselenin iki ülke arasında çözüm bulması gerektiğini düşünüyor olması toplantıda meselenin çözümüne hiçbir katkı sağlamamıştır. Boğazlar konusunda ise Truman; İngiltere'nin yoğun ısrarlarıyla Sovyetler Birliği'nin Boğazlarda üs sahibi olmasını uygun görmeyip, yeni bir düzenleme ile Boğazların uluslararası bir statüye çıkarılmasını önermiştir.¹²⁰ İngiltere'nin aksine Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya'nın niyetini anlamamış olduğunu, yaptığı bu açıklamalardan görmekteyiz. Çünkü Amerikan Hükümeti'nin eğer bu niyetin farkına varmış olsa daha başlamadan Rusya'nın isteklerine karşı çıkması gerektiğini düşünmekteyiz. Nitekim İngiltere bu konuda tepkisini göstermiş ve Amerika Birleşik Devletleri'ni de etkileyerek en azından Sovyet Rusya'nın Boğazlarda üs elde etmesini engellemiştir.

Zaman içinde gelişen olayların etkisiyle Amerika Birleşik Devletleri, Potsdam Konferansı'nda takındığı Boğazlar konusundaki bu tutumunu savaşın bitimine doğru

¹¹⁸ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 405.

¹¹⁹ Haluk F.Gürsel, **a.g.e.**, s.225 .

¹²⁰ A.Haluk Ülman, **a.g.e.**, s.124.

değiştirerek, Boğazlar'ın Montreux Sözleşmesi'nde belirtildiği gibi Türkiye'nin hakimiyetinde kalmasından yana olduğunu belirtti ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüyle yakından ilgilenmeye başladı. Bu değişimin oluşmasındaki iki önemli olaydan birincisi, 1945'in Aralık ayında Sovyetler Birliği'nden iki Gürcü profesörün Türkiye'ye dair sınır iddialarıydı. S. R. Djanashia ve N. Berdzenishvili adlı iki profesörün 14 Aralık 1945 tarihli Tiflis Komünist Gazetesinde yayımlanan "Türkiye'den Meşru İsteklerimiz" başlıklı yazıda; Ardahan, Artvin, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane ve Doğu Lâzistan, Trabzon ve Giresun bölgelerinin 1920 ve 1921'de Türklerin Gürcü halkından zorla alındığı, buradaki Gürcü yapılarının tahrip edilmekte olduğu, iddia edilmekteydi. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın hizmetine isteyerek giren Türkiye'den bu toprakların geri alınarak Sovyet topraklarına katılması gerektiği ileri sürülüyordu. Sovyet basını ve radyosu bu konularla bir hayli ilgilenerek bu iddiaları arttırdı. Türk basını ise bu iddiaları sert bir tepkiyle karşıladı ve reddetti. Bununla birlikte Türk Dışişleri de Amerika ve İngiltere ile görüşerek bu konuyla ilgili net bir tutum takınmıştı. Amerikan Hükümeti 1945 yılının sonuna doğru Türk Hükümeti'ne bir güvence vererek Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarlarını koruyacağını ilettili¹²¹.

Amerika'nın değişen tutumunun ikinci sebebi ise Sovyetler Birliği'nin İran üzerine yaptığı baskılardı¹²².

Artan Sovyet tehdidine karşı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü "Türkiye'nin bir karış toprağını bile veremeyeceğini, gerekirse şerefiyle öleceklerini" belirtmiştir. Diğer yandan İstanbul milletvekili Kazım Karabekir 20 Aralık 1945 günü meclis kürsüsünden "Yabancı basın ve ajanslardan iletilen bilgiler doğru ise şimal (kuzey) komşumuz bizden bazı taleplerde bulunmuş. Şunu tüm dünya bilsin ki Boğazlar Türk Milleti'nin hakikaten boğazıdır. Oraya el uzattırmayız. Fakat şu da bilinmelidir ki; Kars Yaylası da milletimizin belkemiğidir, onu da kırdırırsak mahvoluruz"¹²³ diyerek Türkiye için her

¹²¹ Sabit Duman, a.g.e., s. 26.

¹²² A. Haluk Ülman, 'Türk-Amerikan Yakınlaşması ve Sovyetler Birliği', Forum Dergisi, Cilt 13, Sayı: 165, Şubat 1961, s. 13.

¹²³ Haluk F. Gürsel, a.g.e., s. 233.

bir karış vatan toprağının stratejik önemini ve ne kadar kutsal olduğunu ima ederek hiçbir şekilde terkinin söz konusu olamayacağını anlatıyordu.

Bu söylemlerin ardından Sovyetler Rusya, 7 Ağustos 1946'da Türkiye'ye bir nota verdi. Türk Boğazlarıyla ilgili notada, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki bazı olaylardan dolayı Montreux Sözleşmesi'nin oluşturduğu Boğazlar rejiminin Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin güvenliğini sağlayamayacağı öne sürdü Hatta savaş sırasında bazı savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçirildiğini iddia edilerek, Boğazlar'ın statüsünün şu esaslar çerçevesinde yeniden yapılandırılması isteniyordu:

1. Boğazlar bütün devletlerin ticaret gemilerine devamlı açık tutulmalıdır,
2. Boğazlar Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerine devamlı olarak açık tutulmalıdır,
3. Özel surette sunulacak durumların haricinde, Boğazlar Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine kapalı olmalıdır,
4. Karadeniz'e giriş-çıkış için tabii su yolu olan Boğazlar rejimi sadece Türkiye'nin ve diğer Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin yetkisinde olmalıdır,
5. Boğazlardaki ticari trafik serbestliği ve Boğazlar'ın korunması konusuyla en fazla ilgili ve bunu sağlayabilecek devlet oldukları için, Türkiye ve Sovyetler Birliği, diğer devletlerin Boğazları Karadeniz'e kıyısı olan devletler aleyhine kullanılmasını engellemek için, Boğazları birlikte savunmalıdır¹²⁴.

Sovyet Hükümeti'nin notasına karşılık olarak Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman, 19 Ağustos 1946'da Sovyetlere bir nota verdi. Dördüncü ve beşinci maddedeki Sovyet isteklerini reddederek Boğazlar rejiminin sadece Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin işi olmayıp, Türkiye'nin Boğazlar'ın savunmasından sorumlu olmaya devam

¹²⁴ Mehmet Gönlübol v.d., a.g.e., s. 193.

edeceğini belirtti. Boğazlar'ı tehdit eden bir durumun uluslararası güvenliği tehdit eden bir durum meydana getireceğini, bunun da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin derhal harekete geçireceğini belirtti¹²⁵. Başkan Truman vermiş olduğu bu notayla Amerika Birleşik Devletleri olarak, Sovyetler Birliği'nin Boğazlar hakkında emellerini açıkça tüm dünyaya ilan ettiği sırada, konuya kayıtsız kalmaması gerektiğinin farkına vardığını ve 1945 yılı sonlarından itibaren izlediği politikayı değiştirmeye başladığının ilk sinyallerini vermiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye lehine notasını Sovyet Rusya'ya vermesi üzerine Türkiye de 22 Ağustos 1946'da Sovyetlere karşı nota vererek, Montreux Sözleşmesi'nde gemilerin geçişine ilişkin yeni düzenlemelerin yapılabileceğini, Boğazlar'ın statüsüyle ilgili ve ortaklaşa savunulmasına ait talepleri ise, Türkiye'nin kesinlikle kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Ayrıca bağımsızlık haklarına ve ulusal güvenliğine aykırı olması itibariyle ve bunların kabulünün, Türkiye'nin Boğazlar'da oynadığı denge ve irtibat unsuru rolünün sona ermesi demek olduğu ifade edilmiştir. Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin sözde güvenliğinin Türkiye'nin güvenliğinin imhası üzerine kurulması demek olacağı üzerinde durularak Sovyet teklifleri reddedilmiştir¹²⁶. Böylece Türk Hükümeti Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi lehinde tavır aldığını anlaması üzerine artık Sovyet Rusya'ya karşı daha net cevaplar vermeye başlamıştır.

Karşılıklı notalar devam ederken Sovyetler Birliği, Türkiye'ye 24 Eylül 1946'da ikinci bir nota vererek isteklerini yineledi. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere de, 9 Ekim 1946'da, Boğazlar'ın savunulmasında yalnız Türkiye'nin sorumlu olması gerektiğini bir defa daha tekrarladılar¹²⁷. Türkiye, 18 Ekim 1946'da Sovyetler Birliği'ne verdiği notada: *“Kendi güvenliğini sağlamak maksadıyla komşusunun güvenlik ve bağımsızlığını yok etmeyi meşru bir durum gören aynı teklifin, başkasının toprak bütünlüğüne ve siyasi istiklaline saygı göstermek vecibesiyle nasıl teklif edilebileceğini izah edememektedir. Bu itibarla Cumhuriyet Hükümeti 7 Ağustos 1946 tarihli Sovyet notasının 5. maddesinin Türkiye'nin, terkine imkân bulunmayan hükümranlık hakları ve*

¹²⁵ Melih Esenbel, **a.g.e.**, s. 50.

¹²⁶ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 721.

¹²⁷ İsrail Kurtcephe, **a.g.e.** s. 139.

hiçbir tahdide tahammülü olmayan güvenliği ile telifi gayri kabil bulunduğunu yeniden tekrarlamak mecburiyetindedir...”¹²⁸ diyerek görüşlerini tekrarladı. Anlaşıldığı gibi 1946 yılı sonlarına doğru Sovyet tehdidi artık önemli bir tehlike olarak ortaya çıkmıştır¹²⁹.

Türkiye Hükümeti'nin Boğazlar meselesine ilişkin Türk-Sovyet temasları 18 Ekim 1946 tarihli cevap niteliğindeki notasından sonra sona erdi. Bir daha 1936 tarihli Montreux Sözleşmesi'nin değişmesine ilişkin ikili görüşme veya herhangi bir konferansın toplanması da söz konusu olmadı¹³⁰. İngiltere ve nihayetinde Amerika Birleşik Devletleri' nin, Sovyetler Birliği'nin notalarına karşı ısrarla direnen Türkiye' nin yanında yer alması sonucu Sovyet Rusya emellerinden geçici bir süre de olsa vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Görüldüğü gibi, daha İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında, tarafsız kalmayı hedefleyen Türkiye, savaşı izleyen ilk iki yılda ve savaşın sonlarında Sovyet girişimleri ve kabul edilemez talepleri yüzünden genel itibariyle 1953'e kadar sürecek olan büyük bir siyasi baskıya maruz kaldı.

Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki ısrarlı talep ve baskılarından anlaşılıyor ki, Sovyetlerin amacı 1921 öncesi duruma geri dönmektir¹³¹. Yükselen Sovyet tehdidi ve baskısına karşı toprak bütünlüğünü ve uluslararası konumunu koruyabilmek maksadıyla Türkiye 1939'dan beri ittifak halinde İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri çevresinde destek arayışlarına devam etmiştir. İlk her iki ülkenin de ilgi göstermediği bu arayış, Potsdam Konferansı sonrası oluşan Amerika Birleşik Devletleri-Sovyetler Birliği anlaşmazlığı sayesinde Türkiye lehine bir çözüme doğru ilerleyecektir¹³². Bu anlaşmazlık Türkiye'nin işine fazlasıyla yaramış, Amerika'nın konuya bakışını değiştirmiştir. Türkiye'nin Rusya karşısında daha rahat hareket etmesini sağlamıştır.

¹²⁸ Mehmet Saray, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi: III. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s. 91.

¹²⁹ Cemalettin Taşkiran, **a.g.e.**, 5.

¹³⁰ İsmail Soysal, **a.g.e.**, s. 33.

¹³¹ İsmail Soysal, **a.g.e.**, s.1.

¹³² Türkkaya Ataöv, **a.g.e.**, s. 43-44

Ayrıca Türkiye'nin başta Rusya'dan gelecek tehditlere karşı kendisini emniyet atında hissettirecek bir organizasyonda yer alması gerekliliğini daha o zamanlarda hissettirmiştir.

B) TÜRKİYE- ABD İLİŞKİLERİ (1945-1952)

İkinci Dünya Savaşının bitimine doğru(1945) Sovyetlerin Boğazlara yerleşmek ve Doğu Anadolu'dan resmen toprak istemesi, Türkiye'yi tedirgin etmişti. Cumhuriyetin kurulmasından bu yana karşılıklı güven esasına dayalı iyi giden Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri Rusya'nın yayılma politikasının yeniden canlanmasıyla bozulmuştu. Ayrıca İngiltere ve Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı'nda yıpranmaları nedeniyle, bu dengeyi sağlama niteliklerini de büyük ölçüde yitirmişlerdi. Bu gelişmeler neticesinde Sovyet tehdit ve tehlikesine karşı Türkiye, bu kez Amerika'nın nezdinde destek arayışına yönelmiş ve savaşın son yıllarından itibaren Türk dış politikası da bu yönde gelişmeye başlamıştı. Sovyetler Birliği'nin Nazi işgalinden kurtardıkları bölgelerdeki, Yalta Konferansı'nda alınan kararlara aykırı davranışlarından dolayı, Amerikan ve İngiliz yöneticileri, bu devletin savaş sonundaki istekleri için kaygı duymaya başlamışlardı. Savaşın sonuna doğru Sovyetler Birliği ile işbirliği konusunda bütün ümitlerini kaybetmişlerdi¹³³.

Savaşın sonralarına doğru Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş açarak Müttefiklerin yanında yer almıştı. Bu kararın ardından, 1 Nisan 1944'ten beri kesilmiş bulunan Amerikan askeri yardımı, "Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu"na göre yeniden verilmeye başlamıştı. Bunu sağlamak için de Türkiye Almanya ve Japonya'ya savaş açar açmaz, Ankara'da Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri Askeri Yardım Antlaşması imzalanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye yaptığı askeri yardımlarla ilgili yapılan bu ilk antlaşma, bu yardımı ilk defa bir akit çerçevesi içine koymuştur¹³⁴.

¹³³ Rıfat Uçarol, a.g.e., s. 726.

¹³⁴ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, Cilt 1, 2nci Baskı, Ankara, 1989, s. 640-641.

Türkiye de bu arada, Sovyetler Birliği'nin 19 Mart 1945 tarihli notasını alarak, fiilen Sovyet baskısı ve tehdidiyle karşılaşmıştır. Bunun neticesinde Türkiye, doğrudan ABD Hükümeti'ne başvurarak diplomatik desteğini almaya çalışmış ancak net bir sonuç alamamıştır. Duruma İngiltere gibi yaklaşmayan Amerika Birleşik Devletleri daha sonraları bu hatasını anlayacak ve kendisinden beklenen hamleleri yapmaya başlayacaktır. Bu durumun İngilizlerin yıllardan beri büyük güç olarak dünya konjonktüründe söz sahibi olması ve politik deneyiminden kaynaklandığını, Amerika Birleşik Devletleri'nin ise duruma kayıtsız kalmasının henüz süper güç olarak dünyada yerini almak için deneyimsiz ve hazırlıksız olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Nitekim İngiltere sahip olduğu tecrübeyle Amerika gibi süper gücü yönlendirecek ve bir nevi danışmanlığını yapacaktır.

Potsdam Konferansı'nda ise, hem Amerika Birleşik Devletleri hem de İngiltere, Sovyetler'in Boğazlar statüsünde yapılmasını istedikleri değişikliklerini reddetmiştir. Her üç devletin Boğazlar konusundaki görüşlerini Türkiye'ye ayrı ayrı bildirmeleri kararı alınmıştır. Bu arada Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talebi sorununun, sadece bu iki devleti ilgilendiren bir sorun olduğunu söylemiştir ve başlangıçta bu konuya kayıtsız kalmıştır.¹³⁵

Görüldüğü üzere Türk–Amerikan ilişkileri 1945 yılından itibaren belirli dalgalanmalarla, fakat sürekli yükselen bir çizgi biçiminde gelişmiştir. Bunu sağlayan en önemli unsur, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki stratejik coğrafi konumu ve İkinci Dünya Savaşından sonra ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı girişmiş bulunduğu küresel kuvvet mücadelesinde Ortadoğu bölgesinin artan stratejik önemi olmuştur¹³⁶.

1946 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet yayılması ve baskısının özellikle Ortadoğu'da tehlikeli bir durum arz etmesiyle o tarihe kadar izlediği dış politikasında değişime başladı. Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki baskısının halen sürdüğü bir zamanda, Başkan Truman'ın 1945'te vefat eden Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naaşını, Amerikan donanmasının en güçlü savaş gemisi olan

¹³⁵ A. Halûk Ülman, *a.g.e.*, s. 53-54.

¹³⁶ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 4.

Missouri ile İstanbul'a gönderdi. Bu hareket dünya kamuoyunda Amerikan dış politikasının değiştiği ve Türkiye'ye artacak olan desteğinin bir simgesi olarak değerlendirildi. 5 Nisan 1946'da İstanbul'a gelen Missouri, Türk makamları tarafından büyük bir sevinçle karşılandı. Missouri'nin ziyaretini Amerikan Hükümeti, Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki baskı ve isteklerine karşı Amerika'nın kararlı desteğinin bir göstergesi olmasını istediler. Missouri'nin Boğaz'a gelişi Amerikalılara göre kuru bir jest değildi. Bu gerçekten de kararlı bir politikanın bir bölümüydü. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye göstereceği ilginin bir göstergesiydi. Nitekim Başkan Truman geminin İstanbul'a vardığı gün yaptığı açıklamada, Amerikan dış politikasına yeni bir yön belirleneceğini ve Ortadoğu'daki durumun ne kadar önemli ve ciddi olduğunu artık anlamaya başladığını belirtti¹³⁷. Truman konuşmasının devamında Türkiye'yi de yakından ilgilendiren Ortadoğu konusu hakkında; bölgede vahim meselelerin cereyan ettiğini eklemiştir. Bu bölgede zengin doğal kaynakların olduğunu ve en işlek kara, hava ve deniz yollarının buradan geçtiğini söylemiştir. Ayrıca bölgenin stratejik önemini vurgulamış ancak bu kadar kritik bir bölgede kendisini savunacak güçlü bir devletin olmadığına dikkat çekmiştir.¹³⁸

Amerika Birleşik Devletleri'nin hızla gelişen bu Ortadoğu politikasının temelinde bazı önemli stratejik düşünceler yatmaktaydı. Strateji Alb. F. O. Miksche şunları yazmaktaydı: *“Cebelitarık ve Süveyş hem Müttefikler hem de Sovyetler Birliği açısından en önemli noktalardır. Batılı devletler bu iki noktaya egemen oldukları taktirde, Sovyetler Birliği'nin bir dünya stratejisi geliştirmesini engelleyebilir”*¹³⁹.

Amerika Birleşik Devletleri Başkan Truman'ın da açıklamalarından anlaşılacağı gibi Ortadoğu'daki mevcut durumun kontrolleri dışında seyretmesine izin vermeyecekti. Bu başta Türkiye ve İran üzerinde yoğun baskısı devam eden Rusya'nın hareketlerini oldukça kısıtlayıcı yönde olmuştur. Nitekim Rusya'nın basın ve radyodan yaptığı propaganda ile dünya kamuoyunu Doğu Anadolu'daki toprakların geri verilmesi yönündeki inandırma çabalarının ve Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'da artan baskısının

¹³⁷ Ayşegül Sever, **a.g.e.**, s. 41.

¹³⁸ Hasret Çomak, **a.g.e.**, s. 463-464.

¹³⁹ A Government Specialist, **'Our Stake in Middle East'**, Current History, Vol. 33, No. 195, November 1957, s.272.

sonuçsuz kalacağıının en önemli belirtisi olan Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naşının Missouri zırhlısıyla İstanbul'a getirilmesidir. Bu siyasi manevra ile Amerika Birleşik Devletleri başta Türkiye'nin toprak bütünlüğü, Boğazlar ve Ortadoğu'da bir oldu bittiyle meydana gelecek değişikliğe müsaade etmeyeceğini açıkça belirtmiş ve Türkiye'yi destekler bir politika izlemeye başlamıştır.

8 Ağustos 1946'da, Sovyetler Birliği Türkiye'ye, Boğazlar statüsünün Sovyetler lehine göre yeniden düzenlemesi isteğini tekrarladı. Sovyetler Birliği'nin sürekli Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesi ve Boğazlar'ın Türkiye ile birlikte savunulması hususunda ısrar etmesi; Amerika Birleşik Devletleri'nin bu konuda kesin bir politika izlemesine ve Türkiye lehine kararlar almasında etkili oldu. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson'a göre bu şekilde politika izlenmesinin önemli bir nedeni vardı. Bu da Türkiye'nin Sovyet egemenliği altına girmesinin, Yunanistan'ın da kısa bir süre içinde Sovyet egemenliği altına girmesine neden olmasıydı. Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyet egemenliğine girmesi ise, bütün Akdeniz ve Ortadoğu siyasi dengesinin Amerika Birleşik Devletleri aleyhine bozulmasına ve bu bölgedeki ticari yolların tehlikeye düşmesine sebebiyet verecek oluşuydu. Bu da Amerikan ekonomisine incek büyük bir darbe demekti¹⁴⁰.

Missouri'nin Türk Boğazları'nı ziyaretinin ardından 15 Ağustos 1946'da Amerika Birleşik Devletleri, Akdeniz'e büyük bir deniz kuvveti göndereceğini açıkladı. Bundan dört gün sonra da Sovyetler Birliği'ne bir nota verip, gemilerin Boğazlardan geçişiyle ilgili sözleşmede bazı değişikliklerin yapılabileceğini belirtti. Ancak Boğazlar'ın mevcut statüsünün kaldırılması ve ortaklaşa savunulması hususundaki Sovyet taleplerini kabul etmediğini ilan etti. Boğazlar'ın savunulmasından da sadece Türkiye'nin sorumlu olması gerektiğini bildirdi ve Akdeniz'e donanmasını gönderdi. Amerikan donanmasının Akdeniz'e gelmesi üzerine, Sovyet Rusya, 24 Eylül 1946'da Türkiye'ye ikinci bir nota verdi. Nota öncekinin tekrarı niteliğindedir. Boğazlarla ilgili mevcut statünün yalnız Türkiye ile Karadeniz'e kıyısı olan devletlerce belirlenmesini ve Boğazların Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin birlikte savunulmasını istiyordu. Görüldüğü gibi Sovyet

¹⁴⁰ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 20.

Hükümeti, Karadeniz'de kıyısı olmayan ABD ve İngiltere'yi sorunun dışında tutmak istiyordu¹⁴¹. Sovyet Rusya Amerika ve İngiltere'nin desteğini almış bir Türkiye'nin yerine tek başına bir Türkiye'yi tercih etmiş, ancak bunda pek başarılı olamamıştır.

Sovyetler Birliği'nin, Boğazlar sorununu Türkiye ile birlikte çözüme bağlamak ve Boğazlarda üs kurma isteğindeki ısrarı üzerinde ABD, Sovyet Rusya'nın yalnız Boğazları Sovyet ticaret ve savaş gemilerine açmakla kalmayıp, Amerikan ve İngiliz deniz ve hava kuvvetlerine kapatmak istediğini sezdiği için, Amerikan Hükümeti notanın ardından Türkiye ile ilgili yeni politikasında bir değişikliğe gitmedi. Ancak Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği'ne 9 Ekim 1946'da verdiği notada, Montreux Sözleşmesi'nin yalnız Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerce değiştirilemeyeceğini ve Türkiye'nin Boğazlar'ın savunmasından tek sorumlu devlet olması gerektiğini tekrarladı. Türkiye de bu cevaba istinaden 18 Ekim 1946'da Sovyetler Birliği'ne verdiği karşı notada, toprak talebinin ve Boğazlar'ın ortak savunulmasıyla ilgili hususun kesinlikle kabul edilemeyeceğini ısrarla bildirdi¹⁴².

1947 yılında imzalanan anlaşmayla Türkiye'ye ABD askeri yardımları gelmeye başlamıştı. Türkiye ve Yunanistan'a yapılan bu yardımlar, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonunda yapmış olduğu ilk yardım olması nedeniyle, ilk başta bağımsız bir program gibi göründü. Ancak bu görüş sadece bir yıl sürdü. 1948'de "Dış Yardım Kanunu"nu kabulüyle Amerika Birleşik Devletleri, daha geniş bir dış yardım politikası izlemeye başladı. Türkiye ve Yunanistan yardımları da bu kanun kapsamı içine alınarak her iki devlete 225 milyon dolarlık ikinci bir ödenek paketi hazırlandı. Ayrıca Marshall Planı ile de yapılan yardımın miktarı çoğaltıldı. Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Temmuz 1948'de "Ekonomik İşbirliği Anlaşması" imzalanmasıyla ABD'nin ekonomik yardımları başlamış oldu. Türkiye'nin askeri harcamaları için 1949 yılına kadar 152.6 milyon dolar yardım yapıldı. Devam eden yıllarda, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki askeri ve ekonomik işbirliği gelişmeye devam etti ve aralarında bu alanlarda birçok anlaşma daha imzalandı¹⁴³.

¹⁴¹ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 728.

¹⁴² Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 729.

¹⁴³ Oral Sander, **a.g.e.**, s. 23.

Türk-Amerikan ilişkilerinin Sovyet tehdidi altında gelişmesiyle birlikte, Türkiye 1952 yılında NATO'ya girdi. Böylece b iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerde yeni bir dönem başlamış oldu. Bu gelişmeler yaşanırken Türkiye, Avrupa Konseyi'ne girdi ve Kore Savaşı'na da katıldı¹⁴⁴.

C) TÜRKİYE'NİN AVRUPA KONSEYİ'NE GİRİŞİ (1949)

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Batı Avrupa devletleri, artan Sovyet tehdidine ve kaybettikleri uluslararası alandaki konumlarını tekrar kazanabilmek için aralarında siyasi birleşme yolları aradılar. Nitekim 5 Mayıs 1949'da Brüksel Anlaşması'nı imzalayan on Avrupa devleti: İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, İrlanda, İsveç ve Norveç, Londra'da "Avrupa Konseyi"ni kurdular. Örgüt kuruluş amacı itibariyle, üye ülkeler arasında ekonomik ve toplumsal alanlarda işbirliği sağlayacaktı. Örgüte, 1949'da Türkiye ve Yunanistan, 1950'de Federal Almanya, 1951'de Avusturya üye oldular ve ilerleyen yıllarda diğer devletlerin katılımıyla üye sayısı 23'e yükseldi¹⁴⁵.

İlk başta sadece Avrupa devletleri arasında oluşturulan ve askeri bir niteliği olmayan Avrupa Konseyi'ne, başlangıçta Türkiye alınmamıştır. Bu durum doğal olarak Türkiye'de tepkilere yol açmıştır. Fakat tepkiler neticesinde 8 Ağustos 1949'da Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Türkiye, Yunanistan ve İzlanda'yı aynı anda konseye davet etme kararı almıştır. Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne katılımı TBMM'de görüşülürken, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, katılım konusunu şöyle değerlendirmiştir:

"... Dış siyasetimizin ağırlık merkezi Batı dünyası olup İngiltere ve Fransa'yla olan ittifakımız, Amerika Birleşik Devletleri ile giderek artan dostluğumuz ve ortak çıkarlarımız, dış siyasetimizin yönünü daha fazla batıya çevirmiştir. Avrupa Konseyi'nde bir Avrupa devleti olarak yer almamız, bu uzun ve devamlı siyasetimizin sonucudur. Avrupa Konseyi'ne girişimiz de izlediğimiz siyasette bizi kuvvetlendiren yeni bir durumdur. Bu durum sayesinde bir Avrupa devleti olarak Marshall yardımından

¹⁴⁴ Rifat Uçarol, a.g.e., s. 730.

¹⁴⁵ Rifat Uçarol, a.g.e., s. 731.

rahatlıkla yararlanabiliyoruz. Avrupa Konseyi'ne katılmamız sonucu, Anadolu topraklarının, Avrupa siyasî ve ekonomik birlik sınırları içine girmesi bizim için belli başlı bir durumdur"¹⁴⁶. Gelişen olaylardan da anlaşılacağı gibi, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu yıldan beri Batı ülkeleri ile siyasî ve ekonomik ilişkiler içinde bulunmak için çaba sarf etmiş, bu yönde politikalar izlenmiştir. Ayrıca Türk kamuoyunda, bir Avrupa devleti olarak Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nde yer alması, Batı ülkeleri arasında olmanın bir basamağı olarak görülmüştür. Güvenlik endişeleri içerisinde bulunan Türk yöneticilerinin de Batı'nın kurduğu en geniş savunma örgütüne girme çabalarını doğal karşılamak gerekir¹⁴⁷.

Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne kabul edilişi ertesinde üyeliği 8 Ağustos 1949'da kabul edilmiş, konseye katılma kararı 12 Aralık 1949'da TBMM tarafından onaylanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından güçler dengesinin yeniden oluştuğu bir dönemde Sovyet tehdidi altındaki Türkiye, yaptığı antlaşmalarla Batı ile ilişkilerini daha da geliştirmiş ve Batı Blok'u içerisinde yerini almıştır. Bundan sonra da, kendisini Batı Blok'unun vazgeçilmez üyesi olarak görmüş ve dış politikasına da bu yönde şekil vermeye başlamıştır¹⁴⁸.

Diğer taraftan Sovyet tehdit ve tehlikesi karşısındaki Türkiye, kendi güvenliğini sağlayabilme adına asıl Batı güvenlik sistemi olarak kurulmuş olan NATO'ya girmek istiyordu. Bu arada iki bloğun iyice belirginleşip ayrıldığı 1950'lerde dünyanın çeşitli bölgelerinde önemli olay ve gelişmeler sürmekte idi. Tam o sırada Doğu ve Batı Blok'larını bir karşı karşıya getirecek Kore Savaşı patlak verdi. Kore Savaşı ve diğer olaylar, blokların belirginleşmesine sebep olduğu gibi Türkiye'nin resmen savaşa girmesine de neden olmuştur.

¹⁴⁶ Mehmet Gönlübol, A. Halûk Ülman, **a.g.e.**, s. 243.

¹⁴⁷ Oral Sander, **a.g.e.**, s. 65.

¹⁴⁸ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 672.

Ç) TÜRKİYE’İN KORE SAVAŞINA KATILMASI. (1950)

Kore 1910 yılında Japon egemenliği altına girmiş ve Koreliler’in yoğun çabalarına rağmen, bu durum 1945 yılına kadar sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Müttefikler arasında yapılan Yalta ve Potsdam Konferanslarında, Kore'den Japonya'yı çıkarma işi Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'ne verilmişti. Japonya'nın da 1945 Ağustosunda yenilgiyi kabul edip teslim olmasıyla, Kore'nin kuzeyini Sovyetler, güneyini de Amerikalılar işgal ederek, 38. paraleli ara sınır olarak ilan ettiler¹⁴⁹. Böylece Kore Sorunu başlamış oldu.

Eylül 1945'te Potsdam Konferansında alınan kararlar doğrultusunda Güney Kore'yi Amerikalılar işgal ettiler ve sonra, burada bir askeri yönetim kurdular. Sovyetler Birliği ise, işgal bölgesinde Kuzey Kore Halk Cumhuriyeti'ni kurdu. Böylece Kore, Rusya'nın himayesinde Kuzey Kore ve Amerika'nın himayesinde Güney Kore olmak üzere iki ayrı devlete ayrıldı¹⁵⁰.

Kore Sorunu Müttefikler arasında çözümlenmek üzere 16-22 Aralık 1945 tarihleri arasında yapılan Moskova Toplantısında ele alındı. Bütün Kore için bir demokratik hükümet kurulması, bunu sağlayabilmek içinde de Kore'de Amerika ve Sovyet Birliği komutanlarından oluşan "Karma Komisyon" oluşturulması ve Kore'nin beş yıl süreyle dört büyük devletin koruması altında olması gerektiği kararı alındı. Ancak Seul'de 20 Mart 1946'dan itibaren toplanan "Karma Komisyon" taraflar arasındaki fikir ayrılıkları nedeniyle, sorunu bir sonuca bağlayamadı. Bunun üzerine de ABD, sorunu Birleşmiş Milletler'e götürdü. 17 Eylül 1947'de BM Genel Kurulu ilk defa "Kore'nin bağımsızlığı" sorununu ele aldı ve sonuçta Genel Kurul, 14 Kasım 1947'de, Kore konusunda bir kararı 6 çekimsere karşılık, 43 oyla kabul etti. Bu karara göre “Birleşmiş Milletler Geçici Kore Komisyonu” adıyla bir kurul oluşturulacak, bu komisyonunun denetimi altında 31 Mart 1948 tarihinde Kore'de seçim yapılarak ve ulusal bir Kore Hükümeti kurulacak bununla birlikte 90 gün içinde Amerikan ve Sovyet kuvvetleri

¹⁴⁹ S.H.Truman, (Çeviren Cihad Baban, Semih Tuğrul), **Hatıralarım**, Ulusal Basımevi, Ankara,1968, s. 235.

¹⁵⁰ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 454.

ülkeden çıkacaktı¹⁵¹. Fakat Sovyetler Birliği, bu karara baştan tepkisini göstermiş, 12 Ocak 1948'de Seul'de görevine başlayan Birleşmiş Milletler Geçici Kore Komisyonu ile işbirliğini kabul etmemiştir ve komisyonun 38. paralel kuzeyine geçmesine izin vermemiştir¹⁵². Kuzey Kore'nin kontrolü altından çıkmasını istemeyen Rusya, Kuzey Kore'ye girdiği günden itibaren peykleri arasına katmak için çalışmalara başlamış ve Kore'nin bağımsızlığına hiç de sıcak bakmamıştır.

Sovyetler Birliği'nin bu tutumuna karşı BM, Güney Kore'de kendi denetimi altında bir seçim gerçekleştirdi. Bu seçimle beraber 17 Temmuz 1948 tarihinde başkent Seul'de "Kore Cumhuriyeti" ilan edilerek Cumhurbaşkanlığına Syngman Rhee getirildi. BM, Kore Cumhuriyeti'ni tüm Kore'nin meşru devleti olarak kabul etti. Ancak Kuzey Kore'de de, 9 Eylül 1948 tarihinde Demokratik Kore Halk Cumhuriyeti kurulduğu ilan edildi. Sovyet desteği altında kurulan bu devlet; ilk başta sadece Sovyetler Birliği, Polonya, Çekoslovakya tanıdı¹⁵³. Bunun sonucunda, 1948 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nin liderliğinde Birleşmiş Milletler gözetiminde Kore'nin güneyinde kurulan ve kuzeyde Sovyetler Birliği'nin desteğinde kurulan Demokratik Kore Halk Cumhuriyeti adını alan milletleri bir olan iki ayrı devlet ortaya çıktı.

Gün geçtikçe, Kore'de durum kötüye gitmekteydi. 1948'de Kuzey Kore'nin, 1949'da da Güney Kore'nin kendi ordularını kurmaları, ortamı daha da gergin hale getirdi. Bunun sonucunda 1949 yılında 38. paralel boyunca silahlı olaylar yaşanmaya başlandı¹⁵⁴. Artık aynı milletten iki düşman devlet doğmuş, birbirlerine bu kadar yakın olmalarına rağmen bir o kadar uzak ve zıt iki ayrı kutba ayrılmışlardı. Aslında Doğu Blok'unun lideri Sovyet Rusya ve Batı Blok'unun lideri Amerika Birleşik Devletleri'nin himayesi ve desteğinde cereyan eden olaylar aynı milletten iki halkın savaşından çok iki ayrı ideolojinin, Doğu Blok'u ile Batı Blok'unun savaşıydı.

¹⁵¹ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**; Fon Kodu: 30.18.1.2 Yer No: 121.90.18.

¹⁵² Lütfü Sel, **Kore'de Cereyan Eden Muharebelerden Alınacak Dersler**, Gn. Kur. Basımevi, Ankara, 1979, s. 26.

¹⁵³ İbrahim Artuç, **Kore Savaşlarında Mehmetçik**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990, s. 26.

¹⁵⁴ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 673.

Güney Kore ve Kuzey Kore arasında güven ortamının kaybolduğu, karşılıklı talep ve suçlamaların arttığı sıralarda 31 Aralık 1948 ve 26 Ocak 1950 tarihlerinde ABD ile Güney Kore Cumhuriyeti arasında, askeri yardım ve güvenlik konusunda ilgili iki antlaşma imzalandı. Güney cephede bunlar yaşanırken Sovyetler Birliği de, 20 Mart 1949'da Demokratik Kore Halk Cumhuriyeti ile on yıllık bir yardım anlaşması, 14 Şubat 1950 tarihinde ise Çin Halk Cumhuriyeti ile otuz yıllık bir dostluk ve karşılıklı savunma antlaşması yaptı¹⁵⁵. Bu anlaşmalarla birlikte; ABD'nin Güney Kore'yi, Sovyetler Birliği ile Çin'in ise Kuzey Kore'yi destekledikleri ve korudukları açıkça belli olmuş oldu. Zaten daha sonra Kore savaşı patlak verdi.

25 Haziran 1950 günü Kuzey Kore, Güney Kore askerlerinin 38. paraleli ihlal ettiklerini öne sürerek saldırıya geçti. Böylece savaşın fitili ateşlemiş oldu. Aynı gün ABD'nin ısrarlarıyla toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kuzey Kore'nin barış ortamını bozduğu gerekçesiyle bu devletin kuvvetlerini geri çekmesini istemiştir. Ayrıca BM Amerikan delegesi Ernest Gross'un sunduğu karar tasarısı; Kuzey Kore'nin çatışmayı keserek kuvvetlerini derhal 38. enleme kadar çekmesini öngörüyordu. Bunun yanında BM Kore Komisyonu'ndan bu geri çekilme manevrasının takip edilmesi, Birleşmiş Milletler'in bütün üyelerinden bu kararın uygulanmasına yardım etmeleri ve Kuzey Kore'ye yardımdan kaçınmaları isteniyordu¹⁵⁶. Güvenlik Konseyi Kuzey Kore'nin bu karara uymamasının ardından, 27 Haziran 1950'de aldığı ikinci bir kararla, barışın yeniden temini için bazı askerî tedbirlerin alınmasına ilişkin karar aldı. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Üyelerini, bölgedeki barışın ve güvenliğin kurulması için Güney Kore'ye gerekli yardımı yapmaya çağırdı. Bunu sağlamak için de 7 Temmuz 1950'de Konsey, aldığı yeni bir kararla bölgede Birleşmiş Milletler Birleşik Komutanlığı'nı kurdu.¹⁵⁷ Önemli bir sınav veren Birleşmiş Milletler en başta Kuzey Kore'yi uyarılmış ve üyelerine Kuzey Kore'ye yardım etmemelerini söylemişti. Ancak uyarılarını dinlemeyen Kuzey Kore'ye artık yaptırım zamanının geldiğini düşünen Birleşmiş Milletler askeri hazırlıklara başlamaya karar vermiş ve bölgede Birleşik Komutanlık kurarak kararlılığını göstermiştir.

¹⁵⁵ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 673-674.

¹⁵⁶ **Ayın Tarihi**, Haziran 1950, sayı 199, s. 117.

¹⁵⁷ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 674.

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği gelişmeler sonucu Batı Blok'u ve onun savunma sisteminde ve NATO'da yer almanın çabasını sürdürmekte olan Türkiye, 14 Mayıs 1950 tarihinde, Birleşmiş Milletlere üye olmuştu. Sovyetler Birliği'nin toprak ve Boğazlar konusundaki taleplerini sert bir şekilde geri çevirmiş olan Türkiye, her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini karşılıklı anlaşmalarla sağlayamamış ise de Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile ABD'nin kısmi desteğini almıştı. 8 Ağustos 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'ne davet edilmiş ve 12 Aralık 1949'da da 7382 sayılı kanunıyla birlikte, TBMM tarafından Avrupa Konseyi'ne girmesi onaylanmıştı¹⁵⁸. Avrupa Konseyine giren Türkiye, batı dünyasında daha çok kabul görmek ve İkinci Dünya Savaşından beri artık dayanılmaz bir hal alan yalnızlığını ortadan kaldırarak kendisini NATO emniyet şemsiyesinin altına almak istiyordu.

İşte bu niyet ve istekle mevcut ilişkilerini daha da ilerletmek ve savunmasını güçlendirmek için Türkiye, Mayıs 1950'de NATO'ya katılmak için ilk başvurusunu yapmıştı. Ancak, Türkiye'nin bu başvurusu, başta Türkiye lehine dış politika izleyen İngiltere ve bu devletin de etkisiyle diğer NATO ülkeleri tarafından önemsenmemiş ve destek görmemiştir. Uluslararası ilişkilerde güvensizliğin ve tedirginliğin sürdüğü sıralarda, Türkiye'de 14 Mayıs 1950 seçimi yapılmış ve seçim sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi yerine büyük bir oy oranıyla Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Türkiye'nin iç politikasındaki bu önemli değişim sonrası yönetimi ele alan iktidar, önceki hükümet tarafından başlatılan NATO'ya girme çabasına hız vermiş, Kore Savaşı'yla doğacak fırsatlardan yararlanmak istemiştir. Türkiye, Kore Krizi esnasında dış politikasını belirlerken BM Anlaşması'na bağlı kalınacağı ifade edilmesine rağmen yeni hükümet bunu özellikle NATO'ya girmek için araç olarak kullanmayı planlıyordu¹⁵⁹.

İlk başvurusunda İngiltere'nin de etkisiyle NATO'ya kabul edilmeyerek hayal kırıklığına uğrayan Türkiye, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle yeniden NATO'ya girmek için ümitlenmiş ve çalışmalarını bu yönde yoğunlaştırmıştır. Büyük bir halk desteğiyle iktidara gelen ve Türkiye'nin çehresini değiştirme sözü veren

¹⁵⁸ Metin Toker, **DP'nin Altın Yılları (1950-1954)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 88.

¹⁵⁹ Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922-1971)**, Cilt:2, Pera Tur., İstanbul, 1997, s.1536.

Demokrat Parti, bunu en kısa ve etkili yoldan NATO'ya girerek yapabileceğini biliyordu. Bu sırada patlak veren Kore Savaşı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerden yardım talebini fırsat bilerek NATO'ya giriş sürecinde değerlendirmek isteyen Demokrat Parti yöneticileri hemen temaslara başlamışlardır.

Menderes Hükümeti'nin bu kararı almasına etki eden diğer bir husus da Truman Doktrini ve Marshall Planı ile başlayan Amerikan Yardımı idi. Bu kapsamda Türkiye'deki Amerikan askerî yardım ve iktisadî işbirliği heyeti hakkında yerinde bilgi edinmek için 23-25 Temmuz 1950 tarihleri arasında Türkiye'ye resmî ziyarette bulunan ABD Silahlı Kuvvetler Komisyon üyesi Senatör Cain'in verdiği demeçte Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi yönünde cesaretlendirdi¹⁶⁰. Buna paralel olarak, Demokrat Parti'nin sesi durumundaki Zafer Gazetesinde Kore Savaşı'na katılma kararının haklılığını vurgulamak için yazılar kaleme alınıyordu. Savaşa katılma kararı ile Amerikan ekonomik yardımı arasında ilişki kurularak kamuoyuna ve özellikle Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı kararın doğruluğu savunularak şöyle bahsediliyordu: "Amerika'nın aldığı çok mühim karar şöyledir: Kore Savaşı'na yardım etmeyecek devletlere yapılacak olan ekonomik yardım derhal kesilecektir. Bu hususta Başkan Truman'a tam yetki verilmiştir¹⁶¹."

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 25 ve 27 Haziran 1950 tarihli anlaşmasınının 43. maddesi olan BM üyesi devletlerini "uluslararası barış ve güvenliğin temini için, özel bir anlaşma gereğince, Konseyin emrine gerekli olacak askerî gücü vermek" ile yükümlü tutuyordu¹⁶². Bu madde gereğince Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Türkiye'ye 28 Haziran 1950'de, alınan kararları göndermesi üzerine, Türkiye de karşılık olarak 29 Haziran 1950'de şu cevabı iletmiştir: "... Türkiye Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olarak sorumlu olduğu yükümlülükleri ilgili yasa kapsamında ve içtenlikle yerine getirmeye hazır olduğunu ivedi olarak bildirir"¹⁶³. Bu cevapla Ankara Hükümeti yardım teklifini kabul etmiştir ve Amerikan Hükümeti

¹⁶⁰ Zafer Gazetesi, 25 Temmuz 1950.

¹⁶¹ Mümtaz Faik Fenik, "Dünya Çapında Bir Karar", Zafer Gazetesi, 3 Ağustos 1950.

¹⁶² A.Fuat Başgil, "Hakikatin Sesi", Son Posta, 5 Ağustos 1950.

¹⁶³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9 Cilt 1, s. 312.

üzerinde etki yaratarak NATO'ya girmesinde bu güçlü devletin etkili olabileceği düşünülmüştür. Böylece NATO'ya giriş sürecinin birinci aşaması da tamamlanmış görünüyordu.

Türkiye'nin Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile hızlanan NATO'ya girme mücadelesinde Kore Savaşı yöneticilerin eline önemli bir koz vermiştir. Kore'ye asker gönderildiği takdirde, hem Türkiye'nin Batı'nın özgürlükçü fikirlerine bağlılığı kesin bir davranışla ortaya konacak hem de Amerikan Kongresi etkilenecekti. Böylece Amerika'nın Türkiye'nin NATO'ya girmesinde ağırlığını koyması sağlanacaktı.¹⁶⁴

Başbakan Menderes'e göre NATO'ya giriş sürecinde tek ihtiyaç, kamuoyunun alınacak kararlar doğrultusunda şekillendirilmesiydi. Bu çerçevede Başbakan Menderes'in, gazeteci Ahmet Emin Yalman'a verdiği demeçte şunları dedi:

“Türk milleti adına önemli bir karar vermek durumundayız. BM adına Kore’de komünist kuvvetlere karşı aynı cephede bulunmak üzere Amerika’nın bağımsız milletlere bir mesajı var. Ortak bir güvenlik anlayışını yürütmek ve uluslararası ortamda itibarımızı yükseltmek bakımından bu çağrı, bizim için vazgeçilmez bir fırsattır. NATO’ya kabul edilmemize de faydası olabilir. İngiltere ve diğer milletler önemsemez ve suya düşürürlerse, bu fırsat bizim için elden gider. İşte bu sebeple bu çağrıya diğer devletlerden önce olumlu bir cevap vermek ve onları olmuş bitmiş bir durum karşısında bırakmak istiyoruz. Biz oraya bir Türk birliği gönderince, İngiltere ve diğer milletler bize uymaktan kaçınamazlar, onlar da savaşa canla başla katılmak zorunda kalırlar. Ancak işin içine Türk askerinin yurt dışına gönderme konusunun girmesi nedeniyle Meclis kararı almaya çalıştığımızda, işler kızacak, dedikoduların sonu gelmeyecektir. Hiç vakit kaybetmeden, yükü üzerimize alarak bir karar almak, bu kararı BM’ye ve ABD’ye bildirmek durumundayız. Bu şekilde karar aldığımız zaman her taraftan yanlış yorumların yapılacağı ve yanlış hükümlere varılacağı, yaygaralar kopacağı bir gerçektir. Oluşacak bu durumlara karşı basında anlayışlı cephe

¹⁶⁴ Oral Sander, a.g.e., s. 74.

*kurulmasına ihtiyacımız vardır*¹⁶⁵.” Başbakan Menderes Türkiye’nin güvenlik bunalımını çözmek ve Avrupa ülkeleri arasında kendini ispatlamak için elini çabuk tutması gerektiğini ve burada da kritik rolü Hükümetin alması gerektiğini vurgulamıştır.

Türk Dışişleri’nin 29 Haziran 1950 tarihli telgrafına BM Genel Sekreteri, 1 Temmuz’da cevap vermiştir. Burada Birleşmiş Milletler’in 27 Haziran 1950 tarihli kararına atıfta bulunularak, söz konusu kararın üye devletlere, barışın temini için Güney Kore’ye gereken yardımı yapmaya davet ettiğini bildirmekte ve Türk yardımlarının şekli ve kapsamı konusunda kendisinin bilgilendirilmesini istiyordu. Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, BM Genel Sekreteri’ne cevaben aynı gün Türkiye’nin, BM anlaşmasının doğurduğu yükümlülüklerle sadık olduğunu ve Güvenlik Konseyi’nin alacağı kararlara uymaya hazır olduğu ifade etti¹⁶⁶.

Birleşik Devletler Silahlı Kuvvetleri Komisyonu üyesi senatör Michael Cain, 23-25 Temmuz 1950 tarihleri arasında Türkiye’ye gelerek amacının Birleşik Devletler Senatosu’nun bir temsilcisi sıfatıyla yerinde bilgi edinmek amacıyla olduğunu belirtmiştir. Senatör, Türkiye’den ayrılırken yaptığı basın toplantısında; “... *Bir Amerikan senatörü ve vatandaşı olarak, Türkiye’nin, Kore’deki komünist saldırı dolayısıyla Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulacak barış gücüne katılmak üzere bir Türk askeri birliğini yollayacağını ümit etmekteyim... Eğer Amerika Birleşik Devletleri bu savaş sonucunda yorgun düşer ve kuvvetlerinin büyük kısmını Kore’de tüketirse, dünyanın benzer bir bölgesinde bir çatışma veya savaş olduğu vakit ne olacaktır? Amerika Birleşik Devletleri’nin diğer devletlerden kara kuvvetleri istemesinin sebebi, Amerika’nın yıpranmaması ve diğer herhangi bir çatışma ile başa çıkabilecek durumda olması içindir... Eğer Türkiye böyle bir yardımda bulunacak ilk devlet olursa, Türkiye’nin uluslararası arena da prestiji artacaktır... Zannediyorum ki Türkiye’nin Kore’ye göndereceği ufak bir askeri birlik onun NATO’ya alınmasına tesir eder... Türkiye’ye bir saldırı olduğu zaman, bütün bağımsız devletler de ona yardım etmelidir.*

¹⁶⁵ Ahmet Emin Yalman, **a.g.e.**, s. 1536.

¹⁶⁶ **Zafer Gazetesi**, 3 Temmuz 1950.

Ancak durumun terside vardır; Türkiye de diğer bir hür devlete, uğradığı bir saldırı da yardım etmelidir... Benim fikrime göre Türkiye NATO'ya alınmalıdır...” dedi¹⁶⁷.

Birleşik Devletler Silahlı Kuvvetleri Komisyonu üyesi senatör Michael Cain' in bu açıklaması Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'yi NATO saflarında görmek istediği şeklinde yorumlanabilir. Ancak unutulmaması gereken önemli bir husus da Kore'deki komünist saldırıya karşı Amerika liderliğindeki Birleşmiş Milletler ordusuna Türkiye'nin de asker gönderip göndermeyeceğidir. Nihayetinde Ankara Hükümeti, Türkiye' nin NATO' ya girme emeline ulaşması adına Kore'ye asker göndermeyi uygun görecektir.

Türk Hükümeti, Amerikan Silahlı Kuvvetler Komisyon üyesi senatör Michael Cain'in basın toplantısı yaptığı gün, Güney Kore Cumhuriyeti'ne Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde yardım etmeye karar verdi. Buradaki Birleşmiş Milletler Gücü'ne 4.500 kişilik bir askeri kuvvetini gönderme kararı aldığını tüm Türk ve dünya kamuoyuna duyurdu. Bu karar, BM Genel Sekreterine şu telgrafla bildirilmiştir:

*“Ekselans Bay Trygve Lie
Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri*

Lake Success

Birleşmiş Milletler Paktından doğan taahhütlerine ve Güvenlik Konseyinin kararlarına uymayı vecibe bilen Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Kore hakkında yardım talebini mutazammın 15 Temmuz 1950 tarihli telgrafınızı bu zihniyet içinde ve itina ile tetkik etmiştir. Cumhuriyet Hükümeti bu tetkik neticesinde mezkur kararları dünyanın şimdiki şartları içinde umum barış hizmetinde müessir ve fiilî bir şekilde icra mevkiine vazetmekteki lüzum ve ehemmiyeti müdrük olarak, Kore'de hizmet etmek üzere 4.500 mevcutlu silahlı bir Türk savaş birliğini Birleşmiş Milletlerin emrine vermeye karar vermiştir.

¹⁶⁷ **Zafer Gazetesi**, 25-26 Temmuz 1950.

Profesör Fuad Köprülü
Türkiye Dışişleri Bakanı¹⁶⁸

Türk Genel Kurmay Başkanlığı'nın 3 Ağustos 1950 tarihli emri ile, Kore'ye BM askeri gücüne gönderilecek birliğin "Birleşmiş Milletler Türk Silahlı Kuvvetleri Komutanlığı" adıyla, Ankara'da teşkilatlandırılması emredildi¹⁶⁹. Gönderilecek birlik, bir komutanlık karargâhıyla üç piyade taburundan oluşan 241. Piyade Alayı, üç bataryalı bir motorlu topçu taburu, uçaksavar bataryası, sıhhiye bölümü, oto nakliye bölümü, istihkâm bölümü, depo bölümü, muhabere takımı, tanksavar takımı ve bandodan oluşan bir tugay büyüklüğünde olacaktı¹⁷⁰. Birliğin komutanlığına Tuğgeneral Tahsin Yazıcı ve 241. Piyade Alay Komutanlığı'na da Albay Celal Dora tayin edilmişti. Türk Tugayı, ilk olarak kısa süreli bir "intibak eğitimi" yaptıktan sonra, 25 Eylül-2 Ekim 1950 tarihleri arasında İskenderun'dan gemilerle Kore'ye gönderilmiş ve 12 Ekim 1950'de Pusan limanına varmıştır¹⁷¹. Böylece Türkiye, Kore Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ABD'nin ardından Kore'ye asker gönderen ilk devlet olmuştur. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk defa yurt dışına ve yabancı bir ülkeye gönderilmiş ve fiilen savaşa katılmıştır¹⁷².

Türk Tugayı, Kore'de Birleşmiş Milletler Barış Gücü Komutanlığı'nın verdiği emirler çerçevesinde savaşın her safhasında görevini (1950-1953) üstün başarı ile yerine getirmiştir. Özellikle bu başarıları içerisinde Kore Türk Tugayı'nın Kasım-Aralık 1950'de yaptığı Kunuri Muharebeleri'nin ayrı ve önemli bir yeri vardır¹⁷³. Kore'de büyük kahramanlıklar gösteren Türk Ordusu diğer ülke ordularına da örnek olmuş, Ankara Hükümeti tarafından planlandığı gibi Türk Devleti'ni uluslararası konjonktürde başarıyla temsil etmiş ve itibarını yükseltmiştir.

¹⁶⁸ *Zafer Gazetesi*, 26 Temmuz 1950.

¹⁶⁹ **Gn. Kur. ATASE Arşivi; Kol: Kore Savaşı**, Kutu:Ağustos 1950, Göm:41, Bel.:41-1.

¹⁷⁰ **Gn. Kur.ATASE Arşivi; Kol: Kore Savaşı**, Kutu:Ağustos 1950, Göm:41, Bel.:41-4.

¹⁷¹ *Zafer Gazetesi*, 20 Ağustos 1950.

¹⁷² Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 733.

¹⁷³ Mim Kemal ÖKE, **Unutulan Savaşın Kronolojisi Kore (1950-1953)**, İstanbul 1990, s. 37.

Kore Savaşı'nın başlangıcın da Kuzey Kore ve ona katılan Çin Halk Cumhuriyeti gönüllü kuvvetleri Güney Kore içlerine doğru ilerlemiştir. Ancak Birleşmiş Milletler Ordusu'nun muharebeye girmesiyle bu ilerleme durmuş ve 38'inci paralele kadar gerilemiştir. Bu başarısızlığın ardından, Kuzey Kore'nin isteği üzerine 10 Temmuz 1951'de Birleşmiş Milletler Komutanlığı ile Kuzey Kore arasında mütareke görüşmeleri başlatılmıştır. Panmunjom'da 27 Temmuz 1953'te BM ile Kuzey Kore arasında mütareke imzalanmıştır. Mütarekeye göre 38. paralel çizgisi iki ülke arasında sınır olacak, iki taraf arasında askersizleştirilmiş bir bölge oluşturulacak ve bir askeri mütareke komisyonu kurulacaktı¹⁷⁴.

Kore Savaşı sonunda, 38. paralelin sınır kabul edilmiştir. Kore'yi, Kuzey Kore ve Güney Kore devletleri olmak üzere, iki parça halinde kalmasına neden olmuştur. Kore Savaşı sonucu Kuzey Kore'nin, Güney Kore'yi işgali engellenerek, komünizmin yayılması önleniyse de, savaşın sonunda yine savaş öncesi statü kabul edilmiştir. Bu haliyle savaş, yeni oluşan Doğu ve Batı bloklarını Kore'de karşı karşıya getirmiş, ancak iki blok birbirlerine karşı büyük üstünlük sağlayamamıştır.

Türkiye'nin Kore Savaşı'na, ABD'nin ardından asker gönderen ilk devlet olması NATO'ya girme konusunda Avrupa devletleri üzerinde olumlu bir etki yaratmış ve bu konuda Türkiye lehine gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur.

¹⁷⁴ Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl, Washington Büyükelçiliği**, Cilt 2, TTK Basımevi, Ankara 1986, s. 249-250.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN NATO’YA GİRİŞİ (1950 – 1952)

A) Türkiye’nin İlk Başvurusu ve İngiltere’nin İtirazı. (1950)

Truman Doktrini ve Marshall Yardım Programı, Sovyetler’in İran üzerinden Ortadoğu, Boğazlar ve Yunanistan üzerinden Doğu Akdeniz’e inme girişimlerini önlemek amacıyla Amerika Birleşik Devletleri tarafından uygulanan ilk tedbirlerdir.¹⁷⁵ İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan olaylar da göstermiştir ki, Sovyet Birliği ile işbirliği içinde barış dolu yeni bir dünya düzeni kurma ihtimali ortadan kalkmıştır¹⁷⁶. Ancak barışın temini ve koruması amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler’in de Sovyet vetolarıyla isleyemez hale gelmesi, ABD’nin Sovyetler’i çevreleme politikasını uygulaması için ortadaki geçerli nedenlerdi¹⁷⁷. İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 17 Mart 1948’de imzalanan “Brüksel Antlaşması” olası bir tehdit karşısında mevcut kuvvetleri birleştirmeyi amaç edinen ilk antlaşma olmuştur. Bu politikanın en etkin bölümünü de Nisan 1949 ‘da kurulan NATO “North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması” oluşturmuştur¹⁷⁸. İkinci Dünya Savaşı sonrası bozulan dengeler ve Sovyet Rusya’nın olumsuz tutumu başta Batı Avrupa ülkelerini rahatsız etmiştir. Ayrıca Avrupa Konseyi’ nin Rusya’nın vetolarından dolayı işlemez hale gelmesi yeni bir oluşuma gidilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

¹⁷⁵ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.448.

¹⁷⁶ İsmail Soysal, **a.g.e.**, s.62.

¹⁷⁷ Mehmet Gönlübol v.d., **a.g.e.**, s. 224.

¹⁷⁸ İsmail Soysal, **a.g.e.**, s. 75.

Bu da olası bir tehdit durumunda işbirliğini sağlayacak bir savunma örgütü olan NATO'ydu.

Sovyet yayılması ve tehlikesine karşın Batılı devletler arasında 4 Nisan 1949'da Washington'da kurulan "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü" ittifakının NATO eski Genel Sekreteri Paul Henri Spaak'ın deyişiyle, "Savaşı kazanmak için sonradan birleşmektense, barışı korumak için önceden ittifak olmak"¹⁷⁹ düşüncesi neticesinde doğduğunu belirtmiştir. NATO'nun kurulması sonucu oluşturulan ortak savunma sistemi ve ABD'nin bu anlayışı benimsemesi, başından beri bu konuda kendini yalnız hisseden Türkiye üzerinde de olumlu bir etki yapmıştır.

İki büyük savaş sonrası Türk Silahlı Kuvvetleri'nin insan mevcudu savunma için yeterli sayıda gözükiyorsa da hem Sovyet tehdidinin büyüklüğü hem de teknik ve silah malzemelerinin eksikliği adeta Türkiye'yi NATO'ya üyeliğe zorluyordu. Zira NATO ittifakı taktik hava kuvvetlerine sahip özel birliklere, teşkilatlı ve iyi eğitilmiş kara birliklerine sahip bir "kalkan"dı. Bu "kalkan" her türlü saldırı ve tehdide karşı koyacak ve modern savaş usullerine göre donatılmıştı. Bu "kalkan" diğer üyeleri koruduğu gibi. o sıralarda Sovyet Rusya tehdidine maruz kalan Türkiye'yi de etkili şekilde koruyabilirdi¹⁸⁰.

Bu yüzden NATO'nun kurulduğu günden itibaren Türkiye, bu ittifak sistemine katılmaya ve ABD'nin her türlü desteğini almaya çalışmıştı. NATO'nun kurulmasının ardından Türkiye'nin örgüte dahil edilmemesi, o günlerde devam etmekte olan Sovyet tehditlerinin getirdiği güvenlik endişelerini, tamamıyla giderememişti. Her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği 26 Nisan 1949 tarihli mektupta Türkiye'nin NATO'ya girmemesi yönünde çıkan karar hakkında Türkiye'ye karşı ABD'nin ilgisinde herhangi bir azalma olmadığını¹⁸¹ ve ayrıca Amerikan yardımının devam edeceğini, bunun da Amerikan

¹⁷⁹ Paul - Henri Spaak, **NATO Niçin Kuruldu**, 1959, s. 16.

¹⁸⁰ Cemalettin Taşkiran, **a.g.e.**, 6.

¹⁸¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, 8. Dönem, Cilt 10, s. 306.

yönetiminin Türkiye'nin güvenliğine yönelik ilgisinde değişikliğin olmadığını bir ispatı olduğunu ifade etmiştir¹⁸². Buna rağmen Truman Doktrini'ne göre sadece Türkiye ile Yunanistan'a yapılmakta olan Amerikan yardımı, NATO'nun kurulmasıyla birlikte Batı Avrupa ülkelerini de içine almaya başlayınca, Türkiye kendisine yapılan yardımın azalacağı endişesine düştü¹⁸³. Her ne kadar Truman'ın Türkiye lehine yapmış olduğu açıklamalar, Türk kamuoyunu biraz olsun rahatlatırsa da, sahip olduğu endişeler nedeniyle NATO'ya katılma için ısrarı devam etmiştir.

Türk Hükümeti bu ısrarlı girişimlerini kısa sürede resmi başvuruya dönüştürdü. Türk Demokrasi'sinde "Beyaz Devrim" olarak da bilinen 1950 seçimleri aslında Türkiye'nin NATO'ya girme konusunda resmi başvuru yapması açısından teşvik edici olmuştur. Çünkü seçim öncesi muhalefette olan Demokrat Parti Türkiye'nin NATO'ya girmesini hem güvenlik ve hem de Batıyla ilişkilerin geliştirilmesi için zaruri olarak görüyordu. Ayrıca iktidar partisini, Türkiye'yi "Batılı Demokratik Cephenin" dışında tutmakla suçluyordu. Bu suçlamaları dikkate alan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) bir yandan güvenlik endişesi diğer yandan da iç politika kaygıları ile NATO'ya üyelik ilk başvurusunu 11 Mayıs 1950'de yaptı¹⁸⁴. Üye olma gerekçesinde şu noktalar bulunmaktaydı: Birinci gerekçe Arap devletleri teknik olarak İsrail'le savaş halinde buldukları sürece Doğu Akdeniz Savunma Paktı kuramazlar. Ayrıca Arap Birliği kendi arasında anlaşmazlıklara düşmüştür. Bu nedenle bu pakta blok halinde giremezler. Diğer gerekçe 1936 tarihli İngiliz-Mısır Antlaşmasının yerine geçecek bir çözüm yolu bulunmadıkça Mısır'ın İngiltere ile aynı savunma örgütüne girmeyeceğine dairdi.¹⁸⁵

O tarihlerde Türkiye'nin direnci ile durdurulabilen Sovyet girişimlerinin, İran ve Yunanistan'da yönetimin ele geçirilmesi sonucu yapılacak baskı ile Türkiye'nin de düşürülmesi isteniyordu. Bu nedenle Avrupa üzerindeki baskının had safhaya varması

¹⁸² FRUS 1950 Vol. V, **The Near East, South Asia, and Africa**, Fredrick Aandahl (Ed.), US. Government Printing Office, Washington, 1978, s. 1236

¹⁸³ A. Halûk Ülman, "NATO ve Türkiye", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt. XXII, No: 4, Ankara, Aralık 1967, s. 149.

¹⁸⁴ Yusuf Sarıay, **a.g.e.**, s. 93.

¹⁸⁵ Oral Sander, **a.g.e.**, s.71.

üzerine NATO'ya ısrarla girmek isteyen Türkiye'nin kabul edilmemesi tüm kamuoyunda geniş bir endişe havasının doğmasına yol açmıştır¹⁸⁶.

Aslında ABD'nin, Türkiye'nin üyelik talebine bir itirazı olmasa da, NATO'nun küçük devletleri ile özellikle İngiltere talebe karşı çıktılar. Küçük devletler, Sovyetler Birliği tehdidiyle en çok ve en ağır şekilde karşı karşıya bulunan Türkiye'nin NATO'ya katılması sonucunda, Sovyetler Birliği'nin buna kesinlikle karşı çıkacağını ve bunun bir savaşa neden olmasında korkuyorlardı¹⁸⁷.

1947'de Doğu Akdeniz'in güvenliğini ABD'ye yükleyen İngiltere, artık Ortadoğu'dan çekilme zamanının geldiğini anlamıştır. Ancak çekilirken de stratejik önemi nedeniyle Ortadoğu'daki üslerini ve ticaret yollarının can damarı sayılan Süveyş Kanalı'nı uluslararası arenada tepki görmeden korumak istemiştir. Bu doğrultuda bölgedeki çıkarlarını koruma gayretlerini daha da artırmıştır¹⁸⁸. Çıkarlarını da yapacağı çok taraflı antlaşmalarla korumayı ve Ortadoğu'daki etkinliğini bu sayede sürdürmeyi planlıyordu¹⁸⁹. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle, Mısır ile İngiltere arasında Süveyş Kanalı konusunda anlaşmazlık oldu. Mısır, İngiltere'ye Süveyş üssünü veren 1936 Antlaşması'nın feshini istiyordu¹⁹⁰. Bunun üzerine Süveyş Kanalı konusunda Mısır ile şiddetli bir çekişme içinde olan İngiltere, Türkiye'nin güvenlik endişeleri ile kendisinin Süveyş çıkarlarını birleştirerek, Ortadoğu'da Mısır'ın da katılacağı bir Ortadoğu Komutanlığı kurarak bir güvenlik sistemi oluşturmayı planlıyordu. Plan Türkiye'nin askeri gücünden de yararlanarak, Süveyş'te kalmayı amaçlıyordu. Ancak Türkiye de ABD'nin yardımını elde etmek istiyordu¹⁹¹. ABD ile bir ittifak kurmayı dış

¹⁸⁶ Aydın Alacakaptan, “**Türk Dış Politikasında NATO'nun Yeri**”, NATO Savunma ve Eğitim Yönleri Sempozyumu, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:133, Ocak 1984, s. 39.

¹⁸⁷ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 734.

¹⁸⁸ Mahmut Dikerdem, **Ortadoğu'da Devrim Yılları (Bir Büyükelçinin Anıları)**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1977, s. 23-24.

¹⁸⁹ Behçet Kemal Yeşilbursa, **İngiltere ve Amerika'nın Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye (1950-1954)**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000, s. 9.

¹⁹⁰ J.C. Hurewitz, **Diplomacy in the Near and Middle East, A Documentary Record 1914-1956, Volume II**, D.Van Nostrand Co., New Jersey, 1958 s. 203.

¹⁹¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 804.

politikasının temeli haline getiren Türk yöneticileri NATO'ya girmek için İngiltere'nin bu niyetini bir basamak olarak kullanmak istiyorlardı¹⁹².

Ortadoğu Komutanlığı'nı kurma düşüncesi, ABD ve Fransa tarafından da kabul edilirken yanlarına Türkiye gibi Ortadoğu'ya hakim ve Müslüman bir ülkeyi de almış oluyorlardı. Bu sayede Müslüman ülkelerin çoğunlukta olduğu bu bölgede oluşacak tepkilerin önüne geçmek istiyorlardı.

Ortadoğu'nun anahtarı niteliğindeki Süveyş Kanalı'nı elinde bulunduran Mısır'ın Arap Birliği üzerindeki nüfuzu da dikkate alınırca bu projenin hayata geçebilmesi için bu ülkeyi muhakkak kazanmak gerekiyordu. Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarını korumak için yapılmış olan planlar, Türkiye'nin savaş sonrası içine düştüğü güvenlik endişesiyle kesiştirilmek istenmişti. Ancak çok detaylı bir şekilde hazırlanan bu İngiliz planı Türkiye'nin NATO'ya alınmasıyla bozulabilirdi. Bu yüzden İngiltere kendi çıkarlarını korumak için Türkiye'nin NATO'ya girmesine karşı çıkmıştır.

Türkiye, NATO'ya ilk başvurusunu 1950 Mayıs'ında, ikincisini 1 Ağustos 1950'de yaptı. Ancak bu başvurular, İngiltere başta olmak üzere NATO Bakanlar Konseyi tarafından kabul görmedi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a göre Türkiye'nin NATO'ya alınmamasının iki sebebi olabilirdi. Bunlar ya Türkiye'yi temsil eden devlet adamlarının çabalarının yeterli düzeyde olmaması ve bazı gelişmeleri iyi algılayamamaları ya da NATO mensuplarının Türkiye'yi tampon devlet olarak kullanmak istemeleri olabilirdi¹⁹³.

Başvurular kabul edilmezken Türkiye, Kore'ye asker gönderme kararı almış ve hazırlıklar devam ediyordu. NATO'ya üyeliği konusunda Birleşik Devletler biraz olsun ikna olsa da, özellikle İngiltere duruma farklı bir açıdan bakıyordu. Nitekim, 22 Ağustos

¹⁹² Oral Sander, *a.g.e.*, s.75.

¹⁹³ Özel Şahingiray, *Celal Bayar'ın Söylev Ve Demeçleri: 1933-1955 Dış Politika*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1999, s. 39.

1950 tarihinde İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan basın toplantısında bakanlık sözcüsü; Norveç ile Danimarka'nın, Türkiye'nin NATO'ya girmesi durumunda İskandinav ülkelerine düşen askeri malzemenin azalacağını, tartışmaların ise çoğalacağını iddia ettiklerinin ifade edilmesi üzerine konu hakkında İngiltere'nin fikri sorulmuştur. Ancak sözcünün Türkiye'yi destekleyecek nitelikte net bir ifade koymaktan çekindiği görülmüştür¹⁹⁴.

İngiltere, Türkiye'nin Ortadoğu'nun savunmasına ilişkin kurulacak bir kuruluşta yer almasını ve bu bölgedeki İngiliz birlikleriyle uyum içinde hareket etmesi gerektiğini düşünüyor ve bu düşüncesinde ısrar ediyordu. İngilizlere göre, Türk ordusu İngiltere'nin Ortadoğu'daki çıkarlarının korunması ve etkisinin devam etmesi için kullanılabilir önemli bir güçtü. Türk birliklerinin NATO kapsamında bir Akdeniz Komutanlığı'nın emrine girmesinden ziyade kendileriyle Ortadoğu'da bir ittifak oluşturmasını istiyordu. Fakat Türkiye Amerika Birleşik Devletleri'nin desteği olmadan Ortadoğu'da İngiliz-Türk işbirliğine girmenin pek akla uygun olmayacağını biliyordu. Çünkü, Sovyet tehditlerine karşı Türkiye'yi bölgede destek sağlayabilecek yegane güç Amerika Birleşik Devletleri idi. Bunu yanında, Türkiye askeri teçhizat ve silah teknolojisini bakımından, büyük oranda ABD'ye bağlıydı ve ülkede çok miktarda Amerikalı askeri danışman bulunmaktaydı. Ayrıca, İngiltere'nin Mısır ve İran'da yaşadığı sorunlar da dikkate alındığında Ortadoğu'daki etkisi giderek azalmaya başlamıştı. İngiltere'nin bu etkisini korumak için Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğine ihtiyacı olduğu açıkça görülmüyordu.¹⁹⁵

24-26 Ocak 1951 tarihinde Amerikan ve İngiliz yetkililer tarafından Malta'da yapılan toplantıda İngiltere'nin Ortadoğu Başkumandanı General Bryan Robertson, Amerika Doğu Atlantik ve Altıncı Filo Komutanı Amiral Robert Carney'e Türkiye'nin Ortadoğu'daki İngiliz karargâhlarını, planlarını oraya göre şekillendirdikleri bir müttefik karargâhı olarak görmelerini istediğini belirtti. Türk birliklerinin İngiliz inisiyatifi altına alan düşünceyi kabul etmeyen Carney'e göre, Türkiye'nin Ortadoğu'da olmasına rağmen aldığı yardımlar Amerika Birleşik Devletleri tarafından

¹⁹⁴ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon Kodu: 30.10 Yer No: 235.590.40.

¹⁹⁵ Oral Sander, **a.g.e.**, s. 75.

sağlamaktaydı. Bu yüzden de Türkiye ABD ile koordine içinde olmalıydı. yani Amiral Carney Türkiye'nin askeri bakımdan Ortadoğu'da İngilizlere bağlanmasını istemediğini açıkça belirtmiş oldu¹⁹⁶.

Türkiye'nin, NATO yerine Ortadoğu'da görev üstlenmesinin düşünülmesi aslında İngiltere'nin, Türkiye'nin NATO'ya tam üye olmasına karşı çıkmasının gerçek nedeniydi. Türkiye'nin Akdeniz Planlaması'na dahil edilmesine İngilizler'in karşı çıkmasına rağmen, Amerika'nın bu konudaki ısrarları Türkiye'nin Akdeniz için yapılacak olan NATO savunma planlarına katılmasını sağladı. Bu gelişmeler yaşanırken Kore'den gelen Türk birliğinin başarı haberleri tam üyelik sürecinde Türk hükümetine fırsatlar doğurdu. Böylece daha ısrarcı davranabilmesine olanak sağladı¹⁹⁷.

1950 yılında Kore'de başlayan komünist saldırısının dünya çapında bir reaksiyona yol açması, Avrupa'nın güvenliğinin Avrupa'nın sınırlı coğrafyası içerisinde düşünülmesinin ne kadar yanlış olduğunu ortaya koydu. Ortadoğu'da 1948 yılından sonra meydana gelen gelişmeler, bu bölgeye Sovyetler'in dolaylı biçimde girmesini sağlamaya başlamıştır. Böylece Türkiye ve Yunanistan'ın Avrupa ve hatta dünya güvenliği konusunda önemli konumlarını açıkça ortaya koymuş ve bu iki ülkenin NATO'ya girişlerine imkan sağlamıştır¹⁹⁸. Anlaşılacağı üzere, artık sadece bölgesel çatışmaların yaşanabileceği, bunların da dünya barışını tehdit etmeyecek düzeyde olacağı düşüncesi yeni oluşan iki bloğu karşı karşıya getiren Kore Savaşı ile ortadan kalkmıştır. Savaşın her an dünyanın her hangi bir yerinde çıkabileceği anlaşılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri de kendinin ve dünyanın güvenliği için stratejik değere sahip bölgelerin kontrolünün ne derece önemli olabileceğini kavramıştır. Bu da Türkiye'nin NATO'ya üyelik konusunda şansını artırmıştır.

¹⁹⁶ Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye**, Cilt 1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 280-281.

¹⁹⁷ FRUS 1950 Vol. V, **a.g.e.**, s. 1320-1321.

¹⁹⁸ Aydın Alacakaptan, **a.g.e.**, s. 40.

B) Türkiye'nin NATO'ya Kabulü.(1952)

İktidara 14 Mayıs 1950'de DP'nin gelmesiyle Türkiye'nin, NATO'ya katılımı için Hükümetin, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere üzerindeki diplomatik baskısı daha da arttı. Seçim kampanyası boyunca CHP hükümetinin Türkiye'nin NATO'ya kabulü için yeterince çaba sarf etmediğini öne süren Menderes, kendisi iktidara geldiğinde her ne olursa olsun Türkiye'yi NATO'ya sokmak istiyordu¹⁹⁹. İşte bu söylemle büyük bir çoğunlukla iktidara gelen Demokrat Parti çalışmalarını NATO'ya giriş süreci doğrultusunda yoğunlaştırmıştır.

Türkiye'nin NATO'ya ısrarla girmek istemesinin aslında birçok nedeni vardı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonu itibariye sürmekte olan yoğun Sovyet baskısı, Türkiye üzerindeki etkisini devam ettiriyordu. Truman Doktrini ve Marshall Planı doğrultusunda yapılan Amerikan yardımları ve politik desteği sayesinde Sovyetler Birliği tehdidine karşı kısmen de olsa rahatlayan Türkiye, artık dış politikadaki yalnızlığından da bir an önce kurtulmak istiyordu. NATO da Avrupa ülkeleriyle oluşturduğu güvenlik teşkilatı ile Türkiye'ye bu olanağı sağlıyordu. NATO'ya girmek Türkiye için, topraklarının güvenliğini sağlanmasında ve silahlı kuvvetlerinin modernize edilmesinde kaçırılmaması gereken bir fırsat demektir. Zaten Türk kamuoyu da NATO üyeliği konusunda aynı fikirdeydiler. Ayrıca NATO üyeliğinin kabul görülmemesi durumunda Amerikan ekonomik ve askerî yardımlarının azalacağı endişesi içinde Türkiye hem yapılmakta olan Amerikan yardımlarından hem de NATO'nun planladığı yeni yardımlardan faydalanmak istiyordu²⁰⁰. Anlaşılacağı gibi Türkiye, dış politikasının ve bununla ilintili olarak da ekonomik, sosyal ve askerî alanlardaki yenileşme sürecinin NATO'ya giriş sürecinden geçtiğine inanmaktaydı.

DP Hükümeti'nin NATO üyeliği konusunda çalışmalara hız verme kararı aldığı günlerde başlayan Kore Savaşı, üyelik arayışı için bir vesile olmuştu. Böylece 25 Temmuz 1950 tarihinde Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin çağrısıyla 4.500 kişilik bir kuvvetini Birleşmiş Milletler Komutanlığı emrine verme kararı

¹⁹⁹ Celal Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes**, Bozdağ (Ed.), Baha Matbaası, İstanbul, 1969. s. 127–128.

²⁰⁰ Baskın Oran, **a.g.e.**, s. 543-544.

almıştır²⁰¹. Birleşmiş Milletler Komutanlığı güçleriyle beraber savaşta yer almak üzere Türk kuvvetlerinin Kore'ye ayak basması ve muharebelerdeki üstün başarıları Batı dünyasında Türkiye'ye karşı olumlu bir tepkilerin oluşmasıyla sonuçlanmıştı. Ancak bu Türkiye'nin hemen NATO'ya kabul edilmesini sağlamadı.

Menderes hükümeti, önceki hükümetin üyelik başvurusundan sadece üç ay sonra, Ağustos 1950' de NATO'ya üyelik başvurusunu yeniledi²⁰². Menderes, Eylül 1950'de New York'ta yapılacak NATO toplantısı öncesinde, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında bölgesel Akdeniz anlaşması teklifine karşı teklifin kabul edilememesine yönelik ABD Dışişleri Bakanlığı seviyesinde girişimde bulundu. Menderes yine aynı tarihlerde, Türkiye'nin NATO'ya kabulünün görüşülmesi için İngiliz ve Amerikan Büyükelçileri seviyesinde de ikili görüşmeler yaptı²⁰³.

Türkiye, izleyen günlerde üyelik başvurusunun reddedilmesinin olumsuz sonuçlarını hatırlatmak suretiyle Amerika Birleşik Devletleri'ni ikna çalışmalarına devam etti. 11 Eylül 1950 de bir akşam yemeği esnasında Cumhurbaşkanı Bayar, ABD'nin Ankara Büyükelçisi George Wadsworth'a, NATO'ya üyelik başvurusu reddedilirse Türk kamuoyunun büyük bir hayal kırıklığına uğrayacağını belirtti: “*NATO Müttefiklerinin talebimize olumlu bir cevap vermede daha fazla gecikmelerini Türk Hükümeti olarak bir itiraz ve bizi eşit bir ortak gibi görmede bir isteksizlik olarak değerlendireceğimizi hükümetiniz görmüyor mu? Kore Savaşı'nda sizinle tüm samimiyetimizle birleşip bütün iyi niyetimizi gösterdik. Şayet NATO Dışişleri Bakanları Konseyi üyelik isteğimizi kabul etmezse, moralimizin olumsuz yönde etkilenmesinden endişe ediyorum. Propagandadan hemen etkilenen bir millet değiliz. Fakat bu hususta büyük bir endişe ve belirsizlik yaşanmaktadır., Geleceğimizin tehlike içinde olduğunu düşünüyoruz.*” diyerek ifade etti²⁰⁴. Bu sözleriyle devletin zirvesinden seslenen Cumhurbaşkanı Bayar, Türkiye için NATO'da yer almanın önemini vurgulamıştır.

²⁰¹ Mehmet Gönlübol v.d., a.g.e., s. 229.

²⁰² **Zafer Gazetesi**, 4 Ağustos 1950.

²⁰³ Feridun Cemal Erkin, a.g.e., s.177.

²⁰⁴ FRUS 1950 Vol. V, a.g.e., s.1312-1313.

11 Eylül 1950’de Türkiye’nin stratejik konumunu önemine değinen Senatör Harry Cain’in Amerikan Senatosu’nda okunan Avrupa’nın savunma durumuna ilişkin 16 ülkede yapılan inceleme sonucu hazırlanan raporda; “Türkiye ile Yunanistan’ın Akdeniz’in sağ kanadını kontrol etmesi nedeniyle NATO’ya veya benzer bir güvenlik sistemine alınmak zorundadır. Türkiye’nin Amerika’ya ihtiyacı olduğu gibi, Amerika’nın da Türkiye’ye ihtiyacı vardır. Türk milletinin yüksek manevi değerlerine ve Türkiye’nin önemli coğrafyasına ilaveten, 22 tümen büyüklüğünde askeri kuvvete sahiptir. Pakt içindeki müttefiklerimizin hiç biri bu manevi ve maddi imkanlara sahip değildir. Bu yüzden Türkiye NATO’ya girmeli, ya da yapılacak askerî ve siyasal bir anlaşmayla doğrudan doğruya ABD ile arasında bağ kurulmalıdır. Böyle bir bağın kurulmaması sonucu İran veya Süveyş’e yönelecek bir Sovyet saldırısı durumunda, Türkiye tarafsız kalmaya karar verdiği zaman hem ABD, hem de Müttefikleri çok zor bir durumun içine düşeceklerdir” denmekteydi²⁰⁵. Senatör Harry Cain Türkiye’ nin askeri gücünden ve jeostratejik konumundan bahsederek, başta Amerika Birleşik Devletleri’nin ve diğer NATO ülkelerinin Ortadoğu’ya yapılacak olası bir müdahalede, Türkiye gibi bölgeye hakim bir müttefike ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri açısından Türkiye’nin NATO’ya alınmasını etkileyen unsurlar başında Sovyetler Birliği’nin 1949 yılında atom bombasını patlatması gelmektedir²⁰⁶. 1949’larda atom bombasına sahip tek güç Amerika idi. Ancak aynı yılın Eylül ayında Sovyetler Birliği de ilk atom bombasını yaparak ABD ile arasındaki nükleer denklığı göstermiş oldu. Sovyetler’in nükleer güce sahip olması NATO’nun güneydoğu kanadı için bir tehlike arz ediyordu. NATO gerçekleşecek bir Sovyet saldırısı esnasında Sovyet Rusya’nın stratejik noktalarına el atabilmek için jeopolitik açıdan bu noktalara yakın yeni üslere ihtiyaç duymaktaydı²⁰⁷. Ancak Amerikan stratejik bombardıman uçaklarının büyük çoğunluğu orta menzilli uçaklardan oluştuğundan, Sovyetler Birliği’ne daha yakın topraklarda, örneğin Kuzey Afrika, Ortadoğu ve özellikle Türkiye’de üslere muhtaçtı. İşte ABD’nin Türkiye’yi NATO’ya almasının en önemli nedeni, Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ne bu coğrafi yakınlığıdır. Washington’a göre Batı’nın savunması bir “ileri stratejiye” dayandırılacaktı. Yani Sovyet saldırısına

²⁰⁵ Feridun Cemal Erkin, **a.g.e.**, s.175.

²⁰⁶ Oral Sander, **a.g.e.**, s.55

²⁰⁷ Rıfki Salim Burçak, **a.g.e.**, s. 196-197.

karşı NATO'nu savunacağı hat, Sovyetler Birliği ile temas bölgesinden geçecek, saldırı burada durdurulacaktı. Bu stratejinin mantıklı bir sonucu olarak ABD, Türkiye'deki deniz ve hava üslerinin otomatik olarak Batı'nın emrine tahsis edileceğinden emin olmak istemekteydi²⁰⁸. Bunun farkına varan Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'nin NATO içinde yer almasını istedi. Böylece de Türkiye'de stratejik üsler elde ederek Rusya'ya rahatlıkla müdahale edebilecekti.

Amerika Devletleri bir savaş çıktığı takdirde, stratejik hava kuvvetlerini Sovyetlere karşı derhal kullanmak istemekte ve bunun için de üslerin şimdiden hazırlanması gerekmekteydi. Hatta ABD üslerin kullanımı için Türkiye'nin NATO'ya girmesini bile beklemeye niyeti yoktu. Kısacası, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'deki bu üsleri rahatlıkla kullanabilmek için Türkiye'nin NATO'ya alınmasından başka çare görememiştir.²⁰⁹

Senatör Harry Cain'in yaptığı açıklama, Türkiye'nin NATO üyeliğini engelleme düşünceleri üzerinde oldukça etkili olmuştur. Diğer yandan Kore Savaşı sonucu Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye olan ilgisi artmıştır. Bu savaş, strateji uzmanlarına ABD'nin elindeki atom üstünlüğü yüzünden o zamana kadar çıkamayacağını sandıkları bölgesel savaşların çıkabileceğini göstermiştir Böylece Amerika Birleşik Devletleri Sovyetler Birliği'ne karşı güvenlik tedbirlerini genişletip kuvvetlendirme ihtiyacı hissetmiştir²¹⁰. Bu da Türkiye'yi NATO'ya biraz daha yaklaştırmıştır.

Öte yandan Türkiye'nin de Ortadoğu'da kurulacak paktta aktif bir rol oynamayı kabul etmesiyle birlikte İngiltere de itirazından vazgeçti²¹¹. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin bu politik manevrasında kendi açılarından da bir takım siyasi ve askeri şartların değişmiş olduğu anlaşılmaktadır: Bunlardan birincisi Doğu Blok'u ülkelerinin hızla silahlanmasıyla birlikte, NATO Başkomutanlığınca teşkilatın güneydoğu

²⁰⁸ Oral Sander, **a.g.e.**, s.57-58.

²⁰⁹ Oral Sander, **a.g.e.**, s.59.

²¹⁰ Oral Sander, **a.g.e.**, s.56.

²¹¹ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 734.

kanadında güvenlik ihtiyacının artmasıdır. İkincisi ise Amerikan Hava Kuvvetleri'nin uzmanları muhtemel saldırıya karşı yapılacak hava hareketlerinde en yakın ve önemli hava üssü sağlayabilecek devletin Türkiye olduğu konusunda görüş bildirmeleridir. Anlaşılacağı gibi Türkiye'nin Balkanları, Kafkasları ve Ortadoğu'yu bağlayıcı niteliği olan jeopolitik önemini bir kez daha anlaşılmıştır. Bu yüzden Amerikan yöneticilerinin ve kamuoyunun Türkiye'ye bakışı olumlu yönde değişmiştir²¹².

İstanbul'da 22 Şubat 1951 tarihinde toplanan Ortadoğu nezdinde görevli Amerika Birleşik Devletleri Diplomatik Misyona Başkanları Konferansı'nda, Türkiye'nin NATO üyeliği ile ilgili önemli bir gelişme daha yaşandı. Toplantıda, ABD'nin Türkiye, Yunanistan ve tüm Ortadoğu bölgesindeki siyasi ve askeri çıkarları doğrultusunda hedeflerine ulaşması için yakın bir zamanda Türkiye ve Yunanistan'la karşılıklı güvenlik düzenlemelerinin yapması gerektiği vurgulandı²¹³. Bu düşünce, eğer konferansta belirtildiği gibi Amerika Birleşik Devletleri'nin bir güvenlik taahhüdü altına girmezse, Türkiye'yi ileride kendisi için stratejik önem taşıyan tedbirler almaya zorlayacak güçlü bir konumda bulamayabileceği düşüncesine dayanıyordu²¹⁴. Çünkü Kore krizi, Amerika Birleşik Devletleri' nin Sovyetler Birliği ile savaşma ihtimalinin ne kadar fazla olduğunu anladi. Yaşanacak çatışma esnasında Türkiye'nin jeopolitik-jeostratejik konumundan ve askeri gücünden faydalanması gerekmektedir. Bu durumun garanti edilmesi ABD için hayati bir öneme haiz olduğunu göstermişti. Aksi takdirde, ABD silahlı bir çatışmaya girdiği zaman Türkiye en iyi ihtimalle tarafsız olabilir ve ihtiyaç duyacağı gerekli önlemleri almamaya sevk edebilirdi. Bunu önlemenin en pratik ve kolay yolu Türkiye'nin NATO'ya girmesiydi.

Amerikan Büyükelçisi Wadsworth ülkesine gönderdiği raporda; Türk kamuoyunun beklentisinin, Türkiye'nin NATO üyeliği talebini sunduğu Eylül 1950' den artık çok farklı olduğu yönündeydi. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, sağlam temellere oturtulmamış Ortadoğu'da kuvvetli bir kaleyi temsil ettiği vurgulanmaktaydı.

²¹² Yusuf Sarıay, **a.g.e.**, s. 91-92.

²¹³ FRUS 1951 Vol. III, Fredrick Aandahl (Ed.), **European Security and the German Question**, Part 1 US.Government Printing Office, Washington, 1981, s.502-503.

²¹⁴ Feridun Cemal Erkin, **a.g.e.**, s.175.

Sovyetler Birliği'nin yayılcı amaçlarına karşı direnmek için coğrafı konumları ne pahasına olursa olsun bütün güç unsurlarının ortak güvenlik sistemi içerisinde bir araya getirilmesi gerektiği düşüncesinin her geçen gün arttığı belirtilmekteydi²¹⁵.

Kore Savaşı ile dünyanın daha gergin ve güvensiz hale gelmesiyle birlikte, Türkiye'nin NATO ittifakına katılmasının yarar sağlayacağını düşünenler gün geçtikçe artmaya başlamıştır. 15 Mayıs 1951'de ABD resmen Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya alınmasını üye ülkelere teklif etmiştir²¹⁶. Türkiye'nin İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri nezdinde ısrarla yürüttüğü pakta üyelik için arayışları, ABD'nin bastırması ile sonuçlanmıştır. İngiltere ve itiraz eden diğer ülkelerin de razı olması üzerine 15-20 Eylül 1951 tarihinde NATO Bakanlar Konseyi'nin Ottawa'da yaptığı yedinci toplantıda, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılmasını oy birliği ile onaylamıştır²¹⁷. Türkiye'nin ısrarla NATO'ya üye olma isteği, ABD'nin de ağırlığını koymasıyla başarıyla sonuçlanmıştır.

Başkan Truman Eylül 1951 tarihinde Türkiye'nin NATO üyeliğine ilişkin görüşlerini bildiren mesajını, ABD'nin Ankara Büyükelçisi aracılığıyla Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a ilettili. Mesaj da şöyle diyordu: 'Türkiye'nin NATO'ya girişinden büyük ölçüde fayda göreceğine eminim. Ottawa'da alınan karardan büyük haz duyuyorum. Antlaşmaya imza atan ülke sıfatıyla Türkiye diğer ülkelerin sahip olduğu hakların sahip olacak ve aynı yükümlülükleri sırtlayacaktır'²¹⁸.

Amerika'nın, İngiltere ve Fransa Büyükelçileri, Yunanistan'la birlikte Türkiye'nin de NATO'ya üye olması niyetlerine ilişkin notunu, İngiliz ve Fransız hükümetlerine bildirdiler. İngiltere'ye iletilen nota Birleşik Devletler'in Türkiye'yi, NATO üyesi olarak kabul etme kararının askeri sebepleri açıklandı. Bunlar NATO'nun güney kanadının güvenliğini artırmak, Doğu Akdeniz'i kontrol etmek ve bu bölgedeki hava ve deniz iletişim ağını güvence altına almak, Sovyet Rusya'nın Avrupa ve Ortadoğu'ya

²¹⁵ FRUS 1951 Vol. III, a.g.e., s. 515.

²¹⁶ Cüneyt Akalın, a.g.e., s. 253.

²¹⁷ Yusuf Sarmay, a.g.e., s. 97.

²¹⁸ Metin Toker a.g.e., s. 166.

karşı gerçekleştirebileceği saldırılarda Sovyetler'in kanat bölgelerini tehdit etme imkanına sahip olmak olarak sıraladı. Ayrıca, olası bir savaş esnasında Yunanistan ve Türkiye'nin Batı Blok'unun yanında yer alması Sovyetler Birliği'nin savaş gücünde bölünmelere yol açacağına dikkat çekildi. Bu iki devletin Akdeniz ve Ortadoğu'nun savunmasını destekleyeceği ve hatta kolaylaştıracağı, böylelikle NATO gücüne güç katacağını belirtmekteydi²¹⁹.

Başbakan Menderes'in 21 Eylül 1951 tarihinde yaptığı basın açıklamasında, üyelik kararının, Türk hükümeti ve milleti tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandığını belirtmiştir. Ayrıca uluslararası güvenliğin ve müttefikliğin sağlanması bakımından önemli bir adım olduğu, Türkiye'nin diğer NATO üyesi müttefikleriyle ilişkilerinde iyi niyet ve samimiyet esaslarına bağlı kalacağı ifade edildi²²⁰.

Türkiye ve Yunanistan'ın NATO içindeki statülerinin belirlenmesinin ardından 15 Ekim'de Londra'daki NATO merkezinde iki ülkenin üyeliklerini içeren ek protokolün yayınlanmasıyla resmi açıklama yapıldı. Böylece üye devletlerin açıklamayı onaylamasıyla 22 Ekim 1951 tarihinde yürürlüğe girdi²²¹.

24-28 Kasım 1951 tarihleri arasında İtalya'nın başkenti Roma'da toplanan NATO Bakanlar Konseyi, üye ülkelerinin Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya davet edilmesi kararlarını onayladı. TBMM, 18 Şubat 1952'de Türkiye'nin, NATO'ya girmesine ilişkin kanunu 1 çekimser oya karşılık 399 kabul oyuyla onaylamasıyla NATO'ya resmen üye olmuştur. 20-25 Şubat 1952'de NATO'nun Portekiz'in Başkenti Lizbon'da yaptığı toplantısına Başbakan düzeyinde tam üye sıfatıyla katılmıştır²²². Böylece, üç yıllık ısrarlı bir çabanın ardından Türkiye, NATO'ya tam ve eşit haklarla resmen üye olarak, Sovyet tehdidine karşı, batı güvenlik şemsiyesinde yerini almış oldu.

²¹⁹ FRUS 1951 Vol. III, a.g.e., s.520-521.

²²⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi; Fon Kodu: 030.01 Yer No: 13.76.7.

²²¹ Yusuf Sarımay, a.g.e., s. 98.

²²² Ersin Embel, 'Türkiye'nin NATO Serüveni', Popüler Tarih, sayı:46, Haziran 2004. s.52-53.

Uluslararası konjonktürde meydana gelen yeni gelişmelerin yarattığı endişeler, Akdeniz havzasının artan stratejik anlamını ve bu havzanın savunulması açısından Güney kanadının önemini daha belirgin hale getirmiştir²²³. Türkiye ve Yunanistan'ın beraberce NATO'ya dahil olmaları ile Güney kanadın güvenliğindeki boşluk ve zafiyet giderilmiştir²²⁴. Böylece, Batı güvenlik şemsiyesi Atlas Okyanusu'ndan Doğu Anadolu'ya kadar genişlemiş oldu. NATO, Türk topraklarının savunmasını, NATO Avrupa Müttefik Yüksek Komutanlığı (SACEUR- Supreme Allied Commander Europe)'nin emrindeki Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanlığı'nın sorumluluğuna verdi. Bu grubun karargahı ise önce Paris'te bulunan daha sonra Brüksel'e taşınan Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargahı'dır (SHAPE- Supreme Headquarters Allied Powers in Europe). Şurası açıktır ki, NATO komutanlıkları yalnız savaş durumunda hareket yetkisine sahiptiler. İmzalanan antlaşma gereği, Türkiye de 15tümenlik askeri birliğini bu komutanlığın emrine verdi²²⁵.

Diğer yandan, Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle birlikte Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkileri daha da geliştirdi. İki devlet arasında çeşitli alanlarda ikili anlaşmalar yapıldı. Bütün bu yaşantılar Türk dış politikasında yeni gelişmelerin oluşmasına yol açtı²²⁶. Türk dış politikasında Truman Doktrini ile başlayan, Batı savunma sistemleri içinde güvenliğini sağlama ve bunun içinde ABD ile karşılıklı taahhütler altına girme politikası, Türkiye'nin NATO'ya alınması ile başarılı bir sona bağlanmış bulunuyordu. Ancak, NATO'ya giriş, Türk dış politikasındaki bu akımı hızlandıracak ve Türk hükümetleri, kurulan yeni ilişkileri Türk politikasının her yönünü içine alacak biçimde genişletme çabasına girişeceklerdir. Bu tarihten sonra, NATO Türkiye için, güvenliğini sağlayan bir ittifaktan çok, Türkiye'nin ABD ile askeri, ekonomik ve toplumsal ilişkilerine yani Amerikan varlığına biçim veren bir çerçeve niteliğini kazanmıştır. NATO içinde Amerika Birleşik Devletleri'nin tartışma götürmez önderliği, Amerikan kuvvetlerinin Türk topraklarında yerleşmesi ve bunu izleyen çok yönlü ilişkiler nedeniyle, Türk yöneticileri NATO ile ABD'ni özdeş tutmuşlardır. Bu

²²³ Joseph Luns, "Türkiye NATO'da Otuzuncu Yılı Kutluyor", NATO'da 30 Yıl(1952-1982), Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yayını, Ocak 1989, s. 9

²²⁴ Sabahattin Ergin, "NATO özgür Uluslar Olarak Yaşamak Azmimizi Savunmaktadır", NATO'da 30 Yıl(1952-1982), Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yayını, Ocak 1989, s. 70.

²²⁵ Oral Sander, *a.g.e.*, s.82.

²²⁶ Mehmet Gönlübol, A. Halûk Ülman, *a.g.e.*, s. 239-240.

nedenle Türkiye'nin NATO'ya girişi, bir devletin güvenliği açısından başka bir devletle ittifaka girmesinin ötesinde bir anlam taşımaktadır. Böylece NATO'ya girişin, gerek Türk dış politikası ve gerek iç politikası açısından önemli sonuçlar doğurması da, bu düşünce doğrultusunda olağan karřılanmalıdır²²⁷.

²²⁷ Oral Sander, **a.g.e.**, s.83.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı, tüm dünyada büyük tahribatlara yol açmış, tüm Avrupa ve dünya güç dengelerini değiştirmişti. Ayrıca savaşa katılan ülkelerde ekonomik krizlere neden olmuştu. Başta İngiltere ve Fransa gibi iki büyük güç savaşın uzun sürmesi ve yıkıcı etkisinden büyük oranda etkilenecek ekonomik, sosyal ve askeri alanlarda sıkıntılı günler yaşamaya başlamışlardı. Diğer taraftan dünyanın iki karşı kıtasındaki, iki ülke olan Amerika Birleşik Devletleri ve komünizmin beşiği Sovyet Rusya, tüm olumsuz etkilerine rağmen savaştan güçlenerek ve nüfuzlarını arttırarak çıkmayı başarmışlardı.

Sovyetler Birliği bir taraftan hızla Doğu Avrupa'da hayat alanını geliştirmekteydi. Diğer taraftan başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerinin sahip olduğu sömürgeler, milliyetçilik akımından etkilenecek bağımsızlıklarına kavuşmak için çalışıyorlardı. Bu durum sömürge sahibi devletleri her alanda olumsuz yönde etkiliyordu.

Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası bu çekimser ve şaşkın halini iyi değerlendiren Rusya, süratle komünizmi yaymaya ve çevresindeki ülkeler üzerindeki etkinliğini arttırmaya çalışıyordu. Türkiye de en yakın hedeflerinden biriydi. Yüzyıllardır iki ülke arasında devam eden Doğu Anadolu'daki toprak sorunu ve Rusya'nın güneye inme emeli doğrultusundaki Boğazlar Sorunu'nu gündeme getirerek Türkiye üzerinde baskı kurmaya, taleplerini uluslararası ortamlarda da dile getirmeye başlamıştı.

Türkiye tarafından kabul edilemez olarak tepkiyle karşılanan Rusya 1945 yılında Yalta ve Potsdam Konferansları sırasında talepleri uluslararası bir ortamda dile getirmişti. Bir taraftan Yunanistan'daki komünist hareketini desteklerken diğer taraftan Türkiye üzerindeki baskısını sürdürmek amacındaydı. Başlangıçta Amerika'nın bu duruma sessiz kalması, Türk dış politikacıları tarafından Türkiye'nin daha iyi şekilde ifade edilmesi gerektiği yönünde değerlendirilmişti. Ancak zamanla yapılan

görüşmelerde Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin desteğini alan Türkiye' nin izlediği kararlı politika ile Rusya'nın taleplerini geçici olarak sonuçsuz bırakmıştı.

Ortadoğu gerek yer altı zenginlikleri gerekse jeostratejik konumu yönünden önemli bir bölge olması nedeniyle İngiltere için büyük önem taşıyordu. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin bozulan ekonomisi, Ortadoğu politikalarını da etkilemişti. Bu nedenle 1946'da İngiltere Dışişleri Bakanı'nın Amerikan Dışişleri Bakanı ile yaptığı ikili görüşmede bu güne kadar İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yapmış olduğu yardımı sürdürmeyeceğini, fakat bölgenin kontrol altında tutulabilmesi için de bu ülkelere yardımın devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Amerikan Hükümetinden de gerekli yardımın sağlanmasını istemiştir. Amerika Birleşik Devletleri Türkiye ve Yunanistan'a Truman Doktrini çerçevesinde yardıma başladı ve her geçen gün Ortadoğu'ya olan ilgisini arttırdı.

Tüm Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrası bozulan ekonomik, sosyal ve askeri düzen beraberinde büyük bir güvenlik açığını meydana getirmişti. Amerika bu duruma yapmış olduğu Marshall yardımıyla müdahale etmişti. Batı Avrupa ülkelerini ekonomik yönden güçlendirerek komünizme karşı dirençlerini arttırmayı amaçlamıştı. Ancak bu işin böyle devam etmeyeceğini anlayan Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkelerini askeri bir ittifak kurmaları gerektiğini belirtmişti.

İngiltere' nin de etkisiyle artık süper güç olarak dünyada olup bitenlere seyirci kalamayacağını anlayan Amerika, Monroe Doktrini'ni terk ederek Vanderberg Kararları çerçevesinde barışı ve huzuru sağlamak için uluslararası antlaşmalar ve ittifaklara katılma kararı almıştı. Nitekim 4 Nisan 1949'da Brüksel kararı ile bir araya gelen Avrupa ülkeleri ile Amerika arasında Washington'da 'Kuzey Atlantik Antlaşması' imzalandı. Böylece uzun süredir devam eden güvenlik sorununu çözmek ve komünizmin yayılmasını engellemek için harekete geçilmiş oldu.

Türkiye'de içinde bulunduğu güvenlik bunalımını çözüme kavuşturmak için NATO'ya girmek istemiş ve gerekli başvuruyu yapmıştı. Ancak başta İngiltere'nin

Ortadoğu politikaları için Türkiye'nin NATO'ya girmesi uygun değildi. Ayrıca Rusya gibi güçlü bir ülkeyle komşu olan bir ülkenin NATO'ya alınmasına üye diğer ülkeler hiç de sıcak bakmamıştı. Böylece Türkiye'nin ilk başvurusu reddedildi. Fakat gelişen olaylar Türkiye'nin NATO şemsiyesi içinde bulunması gerektiğini tüm üyelere ispatlamıştı.

Kore Savaşı'nın patlak vermesi Amerika Birleşik Devletleri'ne, dünyanın herhangi bir yerinde Rusya ile savaşa girebileceğini göstermişti. Türkiye'nin Ortadoğu'ya hakim konumda olması, jeopolitik ve jeostratejik konumu bu bölgede çıkabilecek olası bir olaya müdahale için uygun üslere sahip olması, Türkiye ile aynı saflarda Kore'de savaşan ve Türk ordusunun başarılarını yakından görmesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'yi NATO'ya girmesi konusunda desteklemesini sağlamıştı. Amerikan Hükümetine göre, Türkiye'nin olası bir durumda tarafsız kalmaktansa NATO saflarında yer alması daha uygundu.

15 Mayıs 1951'de Amerika Birleşik Devletleri, Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi için üye ülkelere teklifte bulunmuştur. Aynı zamanda Türkiye'nin ısrarlı olarak yürüttüğü NATO'ya üyelik için çabaları, İngiltere ve itirazları devam eden diğer ülkelerin de olurlarının alınması üzerine ve Amerika'nın bastırması ile olumlu yönde sonuç vermiştir. 15-20 Eylül 1951'de NATO Bakanlar Konseyi'nin yaptığı toplantıda, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak kabul edilmesine oy birliği ile karar verilmiştir. Büyük Millet Meclisi, Türkiye'nin, Kuzey Atlantik Antlaşması'na katılmasına yönelik kanunu 18 Şubat 1952'de oy çokluğu ile onaylamıştır. Böylece Türkiye NATO'ya resmen üye olmuştur. Kuzey Atlantik Konseyi'nin 20-25 Şubat 1952'de Lizbon'da yaptığı toplantısına tam üye sıfatıyla katılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

a. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A), 30..1.0/12.70..5.-17/04/1947.

-----;Fon Kodu: 30.18.1.2 Yer No: 121.90.18.

-----; Fon Kodu: 30.10 Yer No: 235.590.40.

-----; Fon Kodu: 030.01 Yer No: 13.76.7.

Gn. Kur. ATASE Arşivi; Kol: Kore Savaşı, Kutu:Ağustos 1950, Göm:41, Bel.:41-1.

Gn. Kur.ATASE Arşivi; Kol: Kore Savaşı, Kutu:Ağustos 1950, Göm:41, Bel.:41-4.

b. Kitaplar

Akalın, Cüneyt; **Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye**, Cilt 1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

Akşin, Aptülahaat; **Türkiye'nin 1945'den Sonraki Dış Politika Gelişmeleri, Ortadoğu Meseleleri**, İstanbul, 1959.

Armaoğlu, Fahir; **20nci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1980)**, Cilt 1, 7nci Baskı, Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları,1991.

Artuç, İbrahim; **Kore Savaşlarında Mehmetçik**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990.

Atak, M. Sadık; **Harp Sonrasında Dünya (1945-1966)**, Ankara, 1966.

Ataöv, Türkkaya; **Amerika-Nato ve Türkiye**, 2. Baskı, Ankara, Aydınlık Yayınevi, 1969.

Aydemir, Şevket Süreyya; **İkinci Adam** Cilt 2, 1nci Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967.

Bayar, Celal; **Başvekilim Adnan Menderes**, İsmet Bozdağ (Ed.), Baha Matbaası, İstanbul, 1969.

Bilge, A. Suat; **Güç Komşuluk, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri (1920-1964)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1992.

Burçak, Rıfki Salim; **Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939-16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri**, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu, Ankara, 1983.

De Conde, Alexander; **A History of American Foreign Policy**, New York, Charles Scribner's Sons, 1963, s. 670.

Deringil, Selim; **Denge Oyunu (İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası)**, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim 2001.

Dikerdem, Mahmut; **Ortadoğu'da Devrim Yılları (Bir Büyükelçinin Anıları)**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1977.

Duman, Sabit; **Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası (1950-1960)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1990.

Erdoğan, Hikmet; **Avrupa'nın Geleceği'nde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, İnci Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2004.

Erkin, Feridun Cemal; **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1968.

----- ; **Dışişlerinde 34 Yıl, Washington Büyükelçiliği**, Cilt 2, TTK Basımevi, Ankara 1986.

----- ; **"Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi"**, Türkiye ve Nato, Ankara, Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yayınları.

Foreign Relations of the United States 1950 Vol. V, The Near East, South Asia, and Africa, Fredrick Aandahl (Ed.), US.Government Printing Office, Washington, 1978.

Foreign Relations of the United States 1951 Vol. III, European Security and the German Question, Part 1, Fredrick Aandahl (Ed.), US.Government Printing Office, Washington, 1981.

Gönlübol, Mehmet ve diğerleri (Ülman, A.Haluk, Bilge, Suat, Sezer, Duygu); **Olaylarla Türk Dış Politikası, (1945–1965 Dönemi)** 9. Baskı, Ankara, Siyasal Yayınları, 1996.

Gönlübol, Mehmet, Ülman,A. Haluk; **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Alkım Kitabevi, Ankara, 1989.

Halle, Louis J.,(Çev.F.Çeliker); **Soğuk Harp**, Gn.Kur. Harp Tarihi Yayınları, Ankara,1976.

Hurewitz, J.C.; **Diplomacy in the Near and Middle East A Documentary Record: 1914-1956 Volume II**, D.Van Nostrand Co., New Jersey, 1958.

Ismay, Lord, (Çeviren Suat Bilge); **NATO: İlk Beş Sene 1949-1954**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.

Jacobsen, Hans-Adolf, (Çeviren İ. Ulus);**1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı**, Ankara Gn.Kur. Basımevi 1989.

Kennedy, Paul, (Çeviren Birtane Karanakçı); **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16ncı yy'dan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)**,9ncu Baskı, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, Aralık 2002.

Kissinger, Henry, (Çeviren Halil İbrahim Kurt); **Diplomasi**, 3ncü Baskı, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 2002.

Koças, Sadi; **Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar**, Cilt 1, İstanbul, Doğu Matbaası, 1979.

Kuyucuklu, Nazif; **Ekonomik Yardımlaşma Konseyi**, İstanbul, 1978.

Moos, Herbert Von; **Büyük Dünya Olayı**, Cilt 6, İstanbul, İstanbul Askeri Basımevi, 1952.

Morgenthau, Hans J., **A New Policy for the United States**, New York, Fredereick A.Praeger, 1969.

Nevins, Allan, Henry Steele Commager, (Çeviren H. İnalçık); **Amerika Birleşik Devletleri Tarihi**, İstanbul, 1961.

Oran, Baskın; **Türk Dış Politikası 1919-1980**, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Öke, Mim Kemal; **Unutulan Savaşın Kronolojisi Kore (1950-1953)**, İstanbul, 1990.

Sander, Oral; **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Ankara, 1969.

----- ; Derleyen: Melek Fırat, **Türkiye'nin Dış Politikası**, İstanbul, İmge Kitabevi, 1998.

----- ; **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979.

----- ; **Siyasi Tarih (1918–1994)**, 11nci Baskı, Ankara, İmge Yayınları, Şubat 2003.

Saray, Mehmet; **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi: III. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

Sarıncı, Yusuf; **Türkiye'nin Batı İttifakı'na Yönelişi ve NATO'ya Girişi (1939–1952)**, 1.Baskı, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

Sel, Lütfü; **Kore'de Cereyan Eden Muharebelere Alınacak Dersler**, Gn.Kur. Basımevi, Ankara, 1979.

Sever, Ayşegül; **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958**, Boyut Yayınları, İstanbul, 1997.

Soysal, İsmail; **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye (Olaylar Kronolojisi 1945-1975)**, İstanbul, Isis Yayınları, 1997.

-----; **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)**, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

-----; **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, (1920-1945), Cilt 1, 2nci Baskı,**
Ankara, 1989.

Spaak Paul, Henri Spaak; **NATO Niçin Kuruldu,** 1959.

Şahingiray, Özel; **Celal Bayar'ın Söylev Ve Demeçleri: 1933-1955 Dış Politika,**
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1999.

Toker Metin; **DP'nin Altın Yılları 1950-1954,** Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990.

Truman, S.H.; **Hatıralarım,** Çeviren Cihad Baban, Semih Tuğrul, Ulusal Basımevi,
Ankara, 1968.

Uçarol, Rıfat; **Siyasi Tarih (1789-1999),** 5nci Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi,2000.

Ülman, A. Halûk; **Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947,** Sevinç
Matbaası, Ankara, 1961.

Yalçın, Durmuş ve diğerleri; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II,** Ankara, Atatürk
Araştırma Merkezi, 2002.

Yalman, Ahmet Emin; **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922- 1971)**
Cilt:2, Pera Tur., İstanbul, 1997.

Yeşilbursa, Behçet Kemal; **İngiltere ve Amerika'nın Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye (1950-1954)**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000.

c. Makaleler

A Government Specialist, **'Our Stake in Middle East'**, Current History, Vol. 33, No. 195, November 1957, s.272-276.

Alacakptan, Aydın; **"Türk Dış Politikasında NATO'nun Yeri"**, NATO Savunma ve Eğitim Yönleri Sempozyumu, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:133, Ocak 1984,s. 33-48.

Arsın, Ali; **"Soğuk Savaş'ın Kaynakları ve NATO'nun Kuruluşuna Yol Açan Gelişmeler"**, NATO Savunma ve Eğitim Yönleri Sempozyumu, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:133,;Ocak 1984,s.1-8.

Ataöv, Türkkaya; **Marshall Plânından NATO' nun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harp**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt. 23, No: 3, Ankara, Eylül 1968,s. 28-35.

Başgil, A.Fuat, **"Hakikatin Sesi"**, Son Posta, 5 Ağustos 1950.

Çomak, Hasret; **"İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD'nin Türkiye'ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)"**, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara, Genelkurmay Basımevi 1998, s. 459-476

Embel, Ersin; **“Türkiye’nin NATO Serüveni”**, Popüler Tarih, sayı:46, Haziran 2004.

Ergin,Sabahattin; **“NATO Özgür Uluslar Olarak Yaşamak Azmimizi Savunmaktadır”**, NATO’da 30 Yıl (1952-1982), Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yayını, Ocak 1989, s. 69-75.

Erim, Nihat; **“Marshall Yardımı”**, **Ulus Gazetesi**, 2 Ekim 1950.

Fenik, Mümtaz Faik; **“Dünya Çapında Bir Karar”**, **Zafer Gazetesi**, 3 Ağustos 1950.

Kurtcephe, İsrafil; **“İkinci Dünya Savaşı Sonunda Türkiye Üzerinde Rus Baskısı”**, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara, Genelkurmay Basımevi 1998, s. 127-148.

Luns, Joseph; **“Türkiye NATO’da Otuzuncu Yılı Kutluyor”**, NATO’da 30 Yıl (1952-1982), Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yayını, Ocak 1989, s.9-14.

Oran, Baskın; **“Türkiye’nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir?”** Türk-Sovyet İlişkileri (1939- 1970), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 25, No:1, Mart 1970.

Özbey, Mustafa; **“İkinci Dünya Savaşı’nda Boğazlar’ın Türk-Rus İlişkilerine Etkileri”**, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998, s. 535-541.

Taşkıran Cemalettin; **“Türkiye Niçin NATO’ya Girdi”**, Askeri Tarih Bülteni, Cilt:25, Sayı:49, Ankara, Genelkurmay Basımevi, Ağustos 2000,s.1-9.

Ülman, A. Halûk; **“Türk-Amerikan Yakınlaşması ve Sovyetler Birliği”**, Forum Dergisi, Cilt 13, Sayı: 165, Şubat 1961.

-----; **“NATO ve Türkiye”**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt. XXII, No: 4, Ankara, Aralık 1967, s. 143-167.

Uluksar, Gündüz; **"İkinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaşın Devamında Türk-Rus İlişkileri"**, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998, s. 389-408.

Yalçın, Hüseyin Cahit; **“Üçüncü Dünya Harbi Tehlikesi Karşısında Türkiye”**,**Tanin Gazetesi**, 27 Haziran 1945.

Yargıç, Mahmut; **"İkinci Dünya Harbi Öncesi, Harp Esnası ve Sonrasında Türkiye'nin Milli Politikası ve Milli Askeri Stratejisi"**, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998, s. 471-481.

d. Gazete ve Süreli Yayınlar

Ayın Tarihi, Haziran 1950, sayı 199.

NATO Belgeler, (Yay.NATO Enformasyon Servisi), Brüksel, 1970.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9 Cilt 1.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 10.

Zafer Gazetesi, 3 Temmuz 1950

Zafer Gazetesi, 25 Temmuz 1950

Zafer Gazetesi, 26 Temmuz 1950

Zafer Gazetesi, 4 Ağustos 1950.

Zafer Gazetesi, 20 Ağustos 1950.

EK BÖLÜMLER

A. HARİTALAR

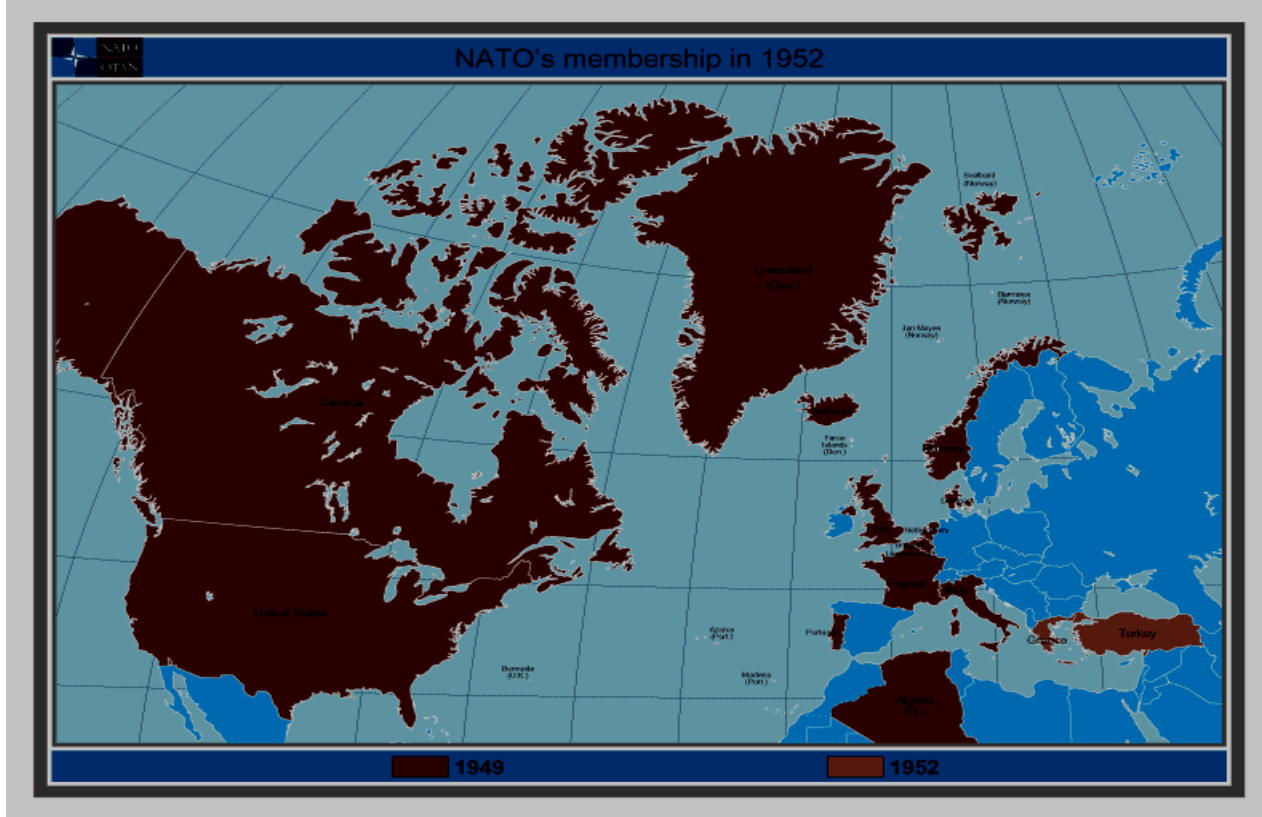
1944 YILINDA AVRUPA'DA MÜTTEFLİKLERİN HAKİM OLDUĞU BÖLGELER

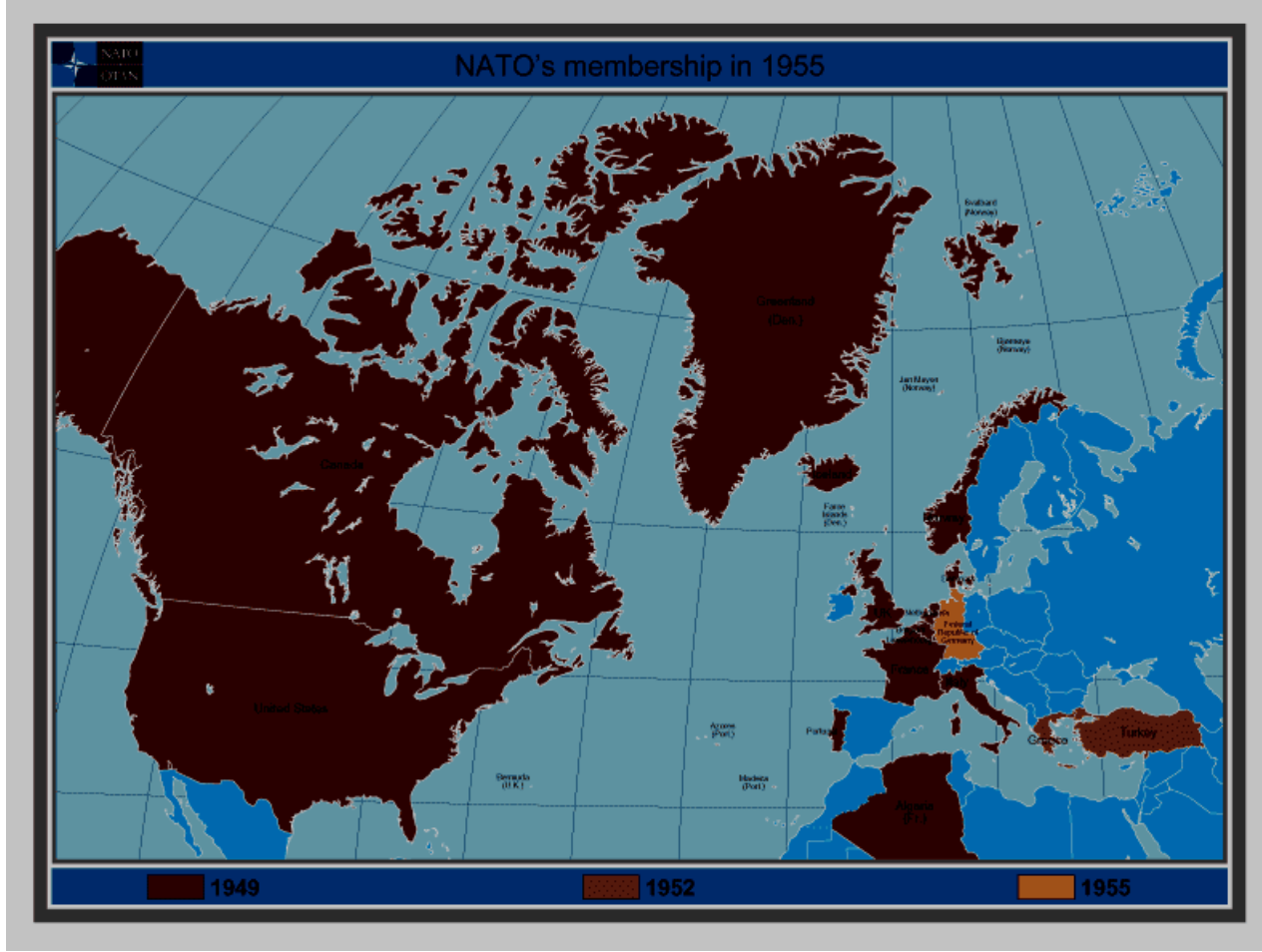
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA AVRUPA'NIN SİYASİ DURUMU

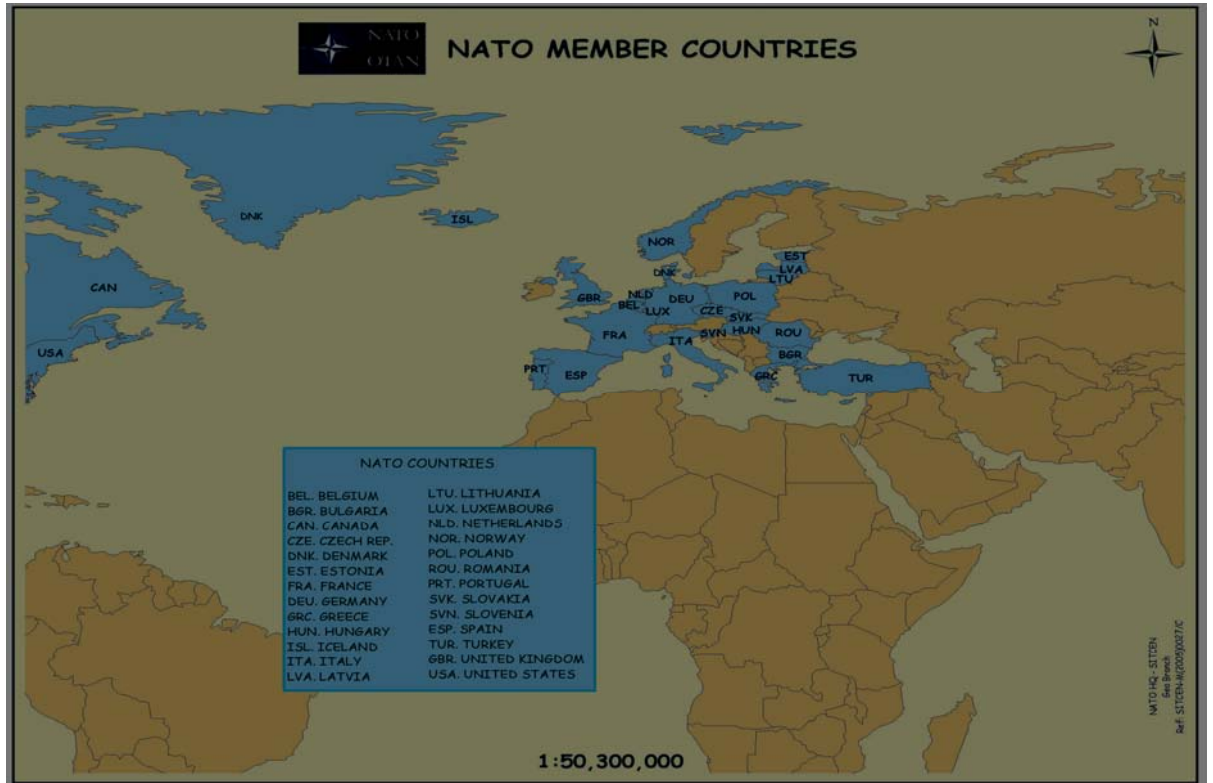
1949 YILINDA NATO'YA ÜYE ÜLKELER

1952 YILINDA NATO'YA ÜYE ÜLKELER

1955 YILINDA NATO'YA ÜYE ÜLKELER

DÜNYA GENELİNDE NATO ÜLKELERİ

B. ÖZGEÇMİŞ

Alper Alpaslan EKER, 1977 yılında Ankara’ da doğdu. İlk ve orta okulu Ankara’ da tamamladı. 1995 yılında, lise öğrenimini dört yıl süreyle İstanbul’ da Kuleli Askeri Lisesi’nde tamamladıktan sonra 1999 yılı 30 Ağustos’unda yüksek öğrenimini Ankara’ da Kara Harp Okulu’nda bitirerek Piyade Teğmen olarak mezun oldu. İstanbul Tuzla’ da bir sene sınıf okulunu okuduktan sonra 2000 yılında göreve başladı.

Türk Silahlı Kuvvetleri’nin değişik bölgelerinde takım komutanlığı görevlerinde bulunan EKER, 2003 yılında Kara Harp Okulu’nda takım komutanı olarak göreve başladı. Halen Kara Harp Okulu’nda takım komutanlığı görevine devam etmektedir. Alper Alpaslan EKER, eşi Filiz EKER ile evli olup, İngilizce bilmektedir.